

^ KÜRD xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır Heydər Əliyev

DIPLOMAT

№ 34 (594) 08 - 14 Sentyabr, İlon sal. il 2024 *Həftəlik İctimai-siyasi qəzet* Qiyməti: 40 qəpik
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin *Rojnama heftename civakî û siyasî* Hêjaye:

Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman? Qurtarmış İslamı çox ağır dardan!

Qədim Avropanın xaçpərəstləri, Yüz illər sındırmış göy məscidləri.

Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər, Kürdün dərgahına daim baş əyər.
Səbāhəddin Eləglu

Səh. 2

Prezident İlham Əliyev "Xəqani" bağında və ətraf ərazilərdə aparılmış abadlıq və yenidənqurma işlərindən sonra yaradılan şəraitlə tanış olub

Səh. 15

Nêçirvan Barzanî: Şoreşa İlonê dengê doza rewā ya gelê Kurdistanê bû

Səh. 13

Serok Barzanî pêşwazî li Serokomarê İranê kir

Səh. 11

FƏTƏLİ XAN İSGƏNDƏRXAN OĞLU XOYSKİ, DÜMBÜLÜ KÜRD TAYFASINDAN OLAN MƏŞHUR AZƏRBAYCAN KÜRDÜDÜR. O, AZƏRBAYCAN CUMHURİYYƏTİNİN BAŞ NAZİRİ OLMUŞDUR

Səh. 11

Kurdên Azeraycanê: Başûrê Kurdistanê mala kurdan e û divê em wek çavên xwe wê biparêzin

Səh. 9

Güney Kore Büyükelçisi: Kürdistan Bölgesi bizim gerçek dostumuzdur

Səh. 2

Serokê Hikûmetê pêşwazî li Serokomarê İranê kir

Prezident İlham Əliyev "Gulfstream Aerospace" şirkətinin prezidentini qəbul edib

Səh. 2

Gavek berbi Zimanê Kurdî KURD dilinê doğru bir addım

Səh. 7

Tarixdə Kürdlər və onların krallıqları

Səh. 4

XX əsrdə erməni rəsmi dairələrinin kürdlərə qarşı həyata keçirdiyi deportasiya, represiya terror aktları haqqında

Səh. 8

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN «ŞƏRƏFNAMƏ» ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

Səh. 6

Hiqûqnasan ji bo Abdullah Ocalan bang li Konseya Ewropayê kirin

Səh. 15

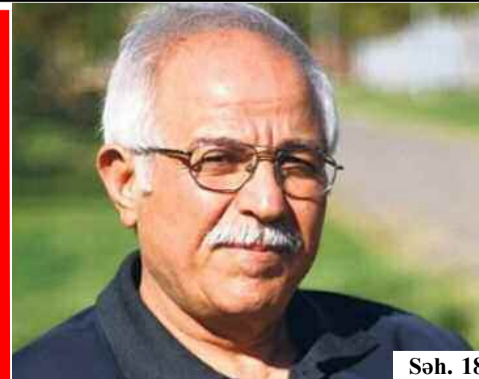
Səh. 3

ADİL KÜRDOĞLU CƏFƏKEŞİ DİRİ GƏZMƏYİN

Səh. 5

Azərbaycanın sovetləşməsi və Qarabağın qara günləri

Səh. 18

Şoreşa Neteweyî ya İlonê encama serhildanên neteweyî ye...

Səh. 18

Ji Evîna Rojên Kevin: Ez û Şoreşa Barzaniyê Nemir

Prezident İlham Əliyev "Xəqani" bağında və ətraf ərazilərdə aparılmış abadlıq və yenidənqurma işlərindən sonra yaradılan şəraitlə tanış olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 14-də Bakının Səbail rayonunda yerləşən "Xəqani" bağında və ətraf ərazilərdə aparılmış abadlıq və yenidənqurma işlərindən sonra yaradılan şəraitlə tanış olub.

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Eldar Əzizov dövlətimizin başçısına bağda həyata keçirilən abadlıq-yenidənqurma işləri barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, "Xəqani" bağının mövcud ərazisi genişləndirilib, istirahət guşəsinin ətrafındakı Rəsul Rza, Qoqol və Xəqani küçələrində avtomobil yolları ləğv edilərək piyadaların istifadəsinə verilib. Ümumi ərazisi 1,4 hektar olan bağın ərazisində yaşıllaşdırma, işıqlandırma işləri görüldü, müasir oturmaqalar quraşdırılıb, uşaq əyləncə zonası yaradılıb və ətrafda olan yaşayış binalarında təmir-bərpa işləri aparılıb.

Qeyd edək ki, bu, dövlətimizin başçısının Bakı şəhərində parkların, xiyabanların əsaslı təmiri və yenidən qurulması ilə bağlı tapşırıqlarına əsasən

abadlaşdırılan növbəti istirahət guşələrindən biridir. Şəhərin mərkəzində yerləşən bağda sakinlərin istirahəti üçün qısa müddətdə gözəl şərait yaradılıb.

Bu bağın Formula 1 Azərbaycan Qran-Prisinin keçirildiyi bir zamanda və Bakının ev sahibliyi edəcəyi BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) ərəfəsində istifadəyə verilməsi ölkəmizə gələcək turistlərin istirahətinin səmərəli təşkilinə də böyük töhfə olacaq.

Xatırladaq ki, paytaxtımızda ən müasir parklar və yeni yaşıllıq zolaqları salınır, Bakının qədim tarixi memarlıq nümunələri bərpa edilir və müasir binalar tikilib istifadəyə verilir. Bu işlərin hamısı şəhərə daha çox gözəllik və kolorit verir, məhz bunun sayəsində Azərbaycan paytaxtı insanların həyatı və asudə vaxt keçirməsi üçün rahat məkana çevrilir. Yeni parkların salınması və mövcud olanların yenidən qurulması, "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" çərçivəsində tədbirlər də ətraf mühitin sağlamlaşdırılması işinə mühüm töhfə verir.

Prezident İlham Əliyev "Gulfstream Aerospace" şirkətinin prezidentini qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 13-də "Gulfstream Aerospace" şirkətinin prezidenti Mark Börnsü qəbul edib.

Mark Börns sonuncu dəfə ölkəmizdə 20 il əvvəl olduğunu deyərək, bu səfəri zamanı Bakıda gördüyü inkişaf proseslərinin onda dərin təəssürat hissi yaratdığını vurğuladı.

O, ölkəmizin iqtisadi inkişafını yaxından izlədiyini dedi və Azərbaycanda istismar olunan "Gulfstream" təy-yarələrinin, həmçinin Bakıya gəldikdə hava limanında gördüyü təyyarələrin

sayını iqtisadi inkişafımızın yaxşı nümunəsi kimi qiymətləndirdi. Mark Börns Azərbaycan ilə gələcək əməkdaşlıqda maraqlı olduqlarını bildirdi. Formula 1 Azərbaycan Qran-Prisinin keçirilməsini qeyd edən qonaq bu yarışların Bakı trasının dünyanın ən maraqlı traslarından biri olduğunu dedi. Söhbət zamanı Azərbaycanın iqtisadi potensialının və coğrafi mövqeyinin mülki avi-asiyamızın gələcəkdə daha da inkişafı üçün əhəmiyyətli rol oynadığı vurğulandı. Görüşdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Serok Barzanî û Balyoza Amerîkayê hilbijartinên Kurdistanê û mayîna hêzên hevpeymanan gotûbêj kirin

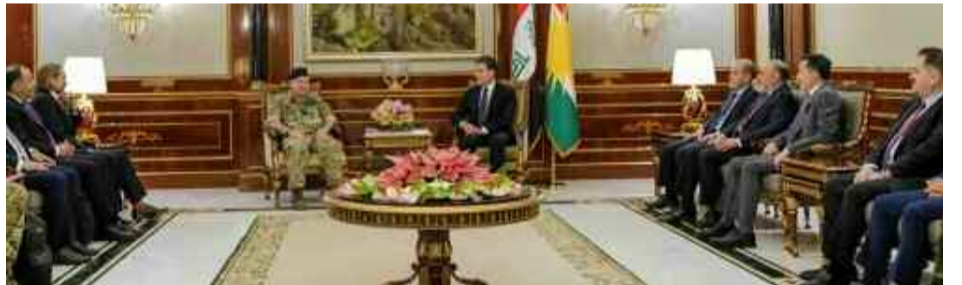
Serok Mesûd Barzanî îro pêşwazî li Balyoza Amerîkayê li Iraqê Alina Romanowski kir.

Di hevdîtînê de ku Konsulê Giştî yê Amerîkayê li Hewlêrê Stephen Binner amade bû, Balyoza Amerîkayê li Iraqê amaje bi encamên serdana dawî ya Serok Barzanî bo Bexdayê kir ku bandoreke wê ya mezin li ser nêrîna aliyên siyasî yên Iraqê kir û atmosfereke erênî ji

bo serederîkirina mijarên cuda çêkir.

Her di vê hevdîtînê de, rewşa siyasî ya Iraq û navçeyê, hilbijartinên Parlamenta Kurdistanê di meha Cotmehê de û pêwîstiya lîdarxistina kampanyayan di keşeke azad û bê kêşe de hatin gotûbêjkirin. Herwiha mijara mayîna hêzên hevpeymanan li Iraqê û metirsiya terorê li ser Iraq û navçeyê jî mijarên din ên hevdîtînê bûn.

Nêçîrvan Barzanî pêşwaziya şandeye serbazî ya Brîtanayê dike

Serokatiya Herêma Kurdistanê radigehîne, "Serokê Herêma Kurdistanê pêşwaziya Şewirmendê Bilind ê Serbazî yê Brîtanayê ji bo Rojhilata Navîn û hejmareke serbazan kir."

Serokatiya Herêma Kurdistanê îro ragehand, "Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî pêşwaziya Şewirmendê Bilind ê Serbazî yê Brîtanayê ji bo Rojhilata Navîn Edward Ahlgren û şandeye pê re kir ku ji hejmareke pîledarên serbazî pêk hatibû."

Di beyannameya Serokatiya Herêma Kurdistanê de hatiye, "Di wê civînê de danûstandin li ser rewşa Iraq û Herêma Kurdistanê û dawî pêşhatên berhingarbûna terorê û kiryarên DAIŞê li Iraq û

Sûriyeyê hatin kirin. Her du alî hevnerîn bûn ku DAIŞ hêştta gef e û tenahî û seqamgiriya deverê dixe metirsiyê."

Her du aliyan tekez li ser giringiya alîkarî û hevahengiya Pêşmergeyan û artêşa Iraqê bi piştgiriya Hevpeymaniya Navdewletî ya Dijî DAIŞê ji bo rûbirûbûna teroristan kir, herwesa behsa paşeroja erkê Hevpeymaniya Navdewletî li Iraq û Herêma Kurdistanê jî kir. Her di wê beyannameyê de hatiye, "Alîkarî û peywendiyên Brîtanayê bi Iraq û Herêma Kurdistanê re, dawî pêşhatên Rojhilata Navîn û giringiya parastina seqamgiriya deverê jî mijarên tewerekî din ê wê civînê bûn ku Konsulê Giştî yê Brîtanayê li Kurdistanê jî tê de amade bûbû."

Serokê Hikûmetê pêşwazî li Serokomarê İranê kir

Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê pêşwazî li Serokomarê İranê kir û civîna di navbera Serokatiya Herêma Kurdistanê, Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê ya li gel Serokomara İranê destpê kir. Îro 12.09.2024ê Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî

pêşwazî li Serokomarê İranê Mesûd Pizîşkiyan kir û civîna Serokatiya Herêma Kurdistanê, Hikûmeta Herêma Kurdistanê û li gel Serokomarê İranê destpê kir.

Serokomarê İranê Mesûd Pizîşkiyan dê li gel Serok Barzanî jî bicive û hin mijarên giring dê bîn gotûbêj kirin.

ADİL KÜRDOĞLU CƏFAKEŞİ DIRİ GƏZMƏYİN

Adil Cəfakeş Ziyadxan oğlu 1966-cı ildə Laçın rayonunun Şeylanlı kəndində anadan olub.

Şuşa Kənd Təsərrüfatı Texnikumunun İqtisadiyyat və Qazax Müəllimlər İnstitutunun İbtidai Təhsilin Metodikasi fakültələrini bitirib. Hələ uşaqlıqdan şeirə həvəs göstərib, kiçik şeirlər yaz-

mağa başlayıb.

Şeirləri 1980-ci illərdən dövrü mətbuatda, jurnallarda və çoxsaylı qəzetlərdə çap olunur. "Bir aği de, ay Ana", "Yolçu hara gedirsən" və "Ağam alidi", "Azmışam öz içimdə" (2019), "Özümə cəza yeriyyə" (2021), "Bir misrayam" (2022) adlı təcnislər kitabının müəllifidir.

Sinəsi dolu olan şair gözəl saz ifaçısıdır. 130-a qədər saz havasını bilir və ifa edir. Çoxlarının bilmədiyini elə saz ifalarını bilir ki, bəlkə də başqaları bilmir. Həmin havalardan "Zəngəzur gözəlləməsi" və "Laçın gülü" havalalarını misal gətirmək olar.

2012-ci ildə özünü ilə tələbəsi Təşəkkül Əmrəliyevin ifasında "YUNESKO"-nun milli mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin və

"Sazlı-sözü Borçalı" Ədəbi Məclisinin üzvüdür.

LAÇIN

Sənə qovuşanda gül - çiçəkdən yox,
Əvvəl torpağından öpəcəm Laçın.
Əyilib diz üstə bir buz bulağın,
Soyuq dodağından öpəcəm Laçın.

Tarixin oxuyub daş yaddaşının,
Biləcəm çəkdiyən nələr başının,
Durursa, atamın məzarı daşının,
Qaya yanağından öpəcəm, Laçın.

Namusunu çəkən balan əsgərin,
Səni yağılardan alan əsgərin,
Döyüşüb qələbə çalan əsgəlin,
Düşüb ayağından öpəcəm, Laçın.

Boylanıb kəndimin yuxarisından,
Koluna, kosuna can deyəcəm, can.
Dağılmış damımın buxarisından -
Sönmüş ocağından öpəcəm, Laçın.

Danışıb ahəstə, dinib ahəstə,
Məna axtaracam hər gələn səsdə.
Diz çöküb bir şəhid məzarı üstə,
Vətən bayrağından öpəcəm, Laçın!

OXUCULARIMA

Birinci kitabıma ön söz əvəzi.
Sizə arxalanıb mətin oluram,
Ay mənim istəkli oxucularım.
Həvəsim bircə an olmayır aram,
Əyilməz, yenilməz olur vüqarım,
Ay mənim istəkli oxucularım!

Siz mənim ilhamım, siz mənim təbim,
Siz mənim əvəzsiz həyat məktəbim,
Siz mənim məlhəmə, siz mənim həbim,
Siz mənim ürəyim, siz şah damarım,
Ay mənim istəkli oxucularım!

Daim arzularam elimə xeyir,
Sinəmdə telli saz, dilimdə şeir.

Həm saz bəndəm, həm bir ozan, həm şair,
Sənət adlı bağam, sizindi barım,
Ay mənim istəkli oxucularım!

Cəfakeşəm, çəkinməyin, izindi,
Söhbətiniz musiqidən həzindi,
Ön sözü mən dedim, son söz sizindi,
Son sözü deməyə yox ixtiyarım,
Ay mənim istəkli oxucularım!

Ta şeir yazmağın başın buraxdım,
Yazsam bundan sonra ağı yazacam.
Daha bar vermədi ömür bostanım,
Çiçəyi qurumuş tağı yazacam.

Binam tikilmədi, təməlim qalıb,
Dilimdə nə yoxum, nə bəlim qalıb.
Allaha uzalı sol əlim qalıb,
Çiyimdən kəsilməmiş sağ yazacam.

Keçir sınıq-sökük ömür şayədə,
Tapım təsəllimi hansı ayədə?
Daha şeirlə yox, bir hekayədə,
Sinəmə çəkilən dağı yazacam.

Şairdə xoş günümü, bir xoş anımı var?
Əriyib, canında məgər canımı var?
İndi şəriyyəti oxuyanımı var?
Şairə edilən lağı yazacam.

Adiləm, nə yazdım, bəxtədən nə sildim?,
Haqqım tapdalandı, daim əzildim.
Mən özüm özümə qənim kəsildim,
Özümü özümə yağı yazacam.

ADİL CƏFAKEŞİ DIRİ GƏZMƏYİN

Gəzib əgər məni soraqlasalar,
Kövrəlib deyəcək biri, gəzməyin.
Sonra deyəcək ki, bu dam çökübüdü,
Sınıbdı bu damın tiri, gəzməyin.

Deyəcək bir şerin nəqarət edin
Hər bir kəlməsinə nəzarət edin.
Gedin uçmuş evin ziyarət edin,
Ocağı gəzməyin, piri gəzməyin.

Dünya bir quyudu, itib dərinədə,
Yoxdu indiyədək bilən yerin də.
Yaşayır yazdığı şeirlərində,
Adil Cəfakeşi diri gəzməyin.

YENƏ

Yenə çarığını geyib getdi yay,
Yenə sarı donun geyindi payız.
Yenə də yel kimi gəlib ötdü yay,
Yenə donquldandı, deyindi payız.

Yenə də kövrəklik, yenə də sükut,
Yenə də yaylaqlar qəribsəyəcək.
Yenə də səmada at çapıb bulud,
Yenə payız qışa gəl - gəl deyəcək.

Sərhəd məftilləri kaman çalacaq,
Yenə də küləklər vızıldayacaq.
Yenə də gözləri yaşla dolacaq,
Şair Vətən üçün sızıldayacaq.

Yenə qəmli şeir yazılacaqdı,
Yenə də misralar sıralanacaq.
Həsətə, hicrana hədəf seçilib,
Yenə də bir şair qaralanacaq.

Davam eyləyəcək adəti üzrə,
Təbiətdə dəyişməzdi ənənə.
Bir yenə qurtardı, başlayacaqdı,
Növbəti yenələr, yenə, və yenə!

ŞƏHİD BƏXTİYAR GÜLOĞLAN OĞLU MURADOV

Muradov Bəxtiyar Güloğlan oğlu 24 avqust 2003-cü ildə Sumqayıt şəhərində anadan olmuşdur. Əslən Zəngəzur mahalı Qubadlı rayonundan olan Bəxtiyarın, atası Xallava kəndindən, anası isə Cibikli kəndindəndir. Bəxtiyar Muradov 2007-2018-ci illərdə Sumqayıt şəhər 29 nömrəli tam orta məktəbdə orta təhsil almışdır. Subay idi.

Bəxtiyar, 2021-ci ildə Səfərbərlik və Hərbi Xidmətə Çağırış üzrə Dövlət Xidmətinin Sumqayıt şəhər baş idarəsi tərəfindən hərbi xidmətə çağırılmışdır. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin sıralarında, "N" sayılı hərbi hissələrdən birində müddətli həqiqi hərbi xidmət qulluqçusu idi.

2022-ci il sentyabrın 12-si gecə və 13-ü səhər saatlarında Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan-Ermənistan dövlət sərhədinin Daşkəsən, Kəlbəcər, Laçın və Zəngilan istiqamətlərində genişmiqyaslı təxribat törədilmişdir. Təxribat nəticəsində Azərbaycan-Ermənistan sərhədində sərhəd toqquşması baş vermişdir. Döyüşlərdə sırayı əsgər kimi iştirak edən Bəxtiyar Muradov 13 sentyabr 2022-ci ildə Kəlbəcər rayonu istiqamətində döyüş tapşırığını yerinə yetirərkən şəhid olmuşdur. Nəşi yaşadığı evə gətirilərək Sumqayıt "Şəhidlər Xiyabanı"nda dəfn edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi uğrunda gedən döyüş əməliyyatlarında iştirak edərək igidlik və mərdlik göstərmiş, hərbi hissə qarşısında qoyulmuş tapşırıqların icrası zamanı vəzifə borcunu şərəflə yerinə yetirərək şəhid olmuş Bəxtiyar Muradov Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 05.11.2022-ci il tarixli Sərəncamına əsasən ölümündən sonra 3-cü dərəcəli "Vətənə xidmətə görə" ordeni və "Vətən uğrunda" medalı ilə təltif edilmişdir.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

**Vüqar Həsənov
Teymur Müskanlı.**

TARİXDƏ İLK KÜRDLƏR VƏ ONLARIN KRALLIQLARI

Kürd dövlətləri və krallıqları haqqında araşdırmalar : Tarixdə ilk kürdlər və ilk kürd krallıqları...

Fli Cahit Kırac

Bir zamanlar biz Kürdlər, Böyük Med İmperatorluğuna sahib olarkən eməyimizin, zənginliyimizin və ölkəmizin sahibiyidik. O zamanlar özümüz üçün mübarizə aparır, savaşırdıq. Amma bu gün bəzi kürdlər, ölkəmiz Kürdüsdanı talayanların əmrinə boyun əyirlər. Neden...? Görəsən onlar, heçmi atalarımızın qüdrətli tarixindən utanmırlar? Bütün dünya tarixçilərinin yazdığına görə, tarixdən əvvəlki dövrlərdən yəni Miladdan öncə, başlayıb bugünkü şəxsiyyətləri bildiren "Kurdi" və "Guti" qəbilələrinin (əşirətlərinin) inkişafı və böyüməsiylə kürd milləti yaranmışdır. Kürdlər Miladdan 2 min il öncə Kiçik Asyanın şərqində dövlət quraraq nüfuzlarının şərqdə Hindisdən sərhəddinə, cənubda Bəsrə Körfəzinə və Umman Dənizinə qədər gedərək, uzanmış olduğunu tarixdən öyrənirik.

Şərq və qərb alimlərinin tarixi mənbələrinə görə; Miladdan 10 min il öncə olan əsaslı bir köç əsnasında İskandinavdan cənuba və cənubdan şərqə dağılmışlar. Kürdlər Hind-Avropalı (ari) irqinin bir parçasıdır. Kürdlər savaş və bənzeri səbəblərdən dolayı köçərək Qafqazı keçib Ararat Dağına, Rusiyanın Elburus (el bu rus-el rus oldu) dağlarına gəlib, geniş bir bölgəyə yerləşmişlər. "Kurti" və "Guti" adları iki böyük qəbilə (əşirət) durumunda olan bu Kürdlərdən Gutilər, Şərqdən Xəzər Dənizinə doğru gedərək Hindistanın qərb sərhəddinə, Cənubdan Bəsrə Körfəzinə və Umman Dənizinə qədər yayılmışlar. Unutmamaq lazımdır ki, Qara Dənizin şərqindəki iki böyük şəhərlərdən sonra, üçüncü şəhərin bir qismini əhatə edən Kürd qəbilələrinin (əşirətlərinin) idarəçiliyi var idi. Miladdan öncə 302-ci ildə Rum hökumdarı Mithridates Pontos Kırallığını qurdu. Qısa bir vaxtda güclənən Pontos Kırallığı Şərqi Qaradənizdəki Kürd hökumdarlığına qarşı böyük savaşlar verərək torpaqlarını işğal etdilər. Ancaq Monqol və Səlcuqlardan sonra yaranan Barbar Osmanlının Vampiri, Fatih Sultan Mehmet Xan 1461-də Rum Pontos Kırallığını sona çatdıraraq, digər işğal etdiyi əraziləri öz torpaqlarına qatdı. Kürdlərin ölkəsinin xəritəsi 4 dənizə yetişdiyini tüm açıqlığıyla tarix bizə bildirir. Miladdan 4 min il öncə Kürdlər, bu böyük əraziyə yerləşmişdilər. Böyük İsgəndərin Asya fəthi sıralarında bu geniş ölkənin sahibiydilər. O tarixlərdə bu geniş ölkənin, danışılan əsas dili Kürdçə, sahib olan dini də Zərdüşti (indiki Yezidilərin itaət etdiyi inanc) diniydi. Tarixin yazılı məlumatı-

na əsasən, ilk Kürd padışahının adı Tosa, digər adıyla Diyakos imiş. Diyakos, Miladdan 1808 il öncə Bəhl şəhərində və ətrafında qurmuş olduğu hökumətə padşahlıq etmişdi. Miladdan öncə IX yüz ilində Keykubad,

bütün Kürdləri birləşdirib bir araya gətirərək, böyük bir Med İmperatorluğu qurmuşdu. Təkrar Miladdan 612 il öncə Keykubadın nəvəsi olan Kaykarsar digər adıyla Hohister, Asur hökumətini yıxaraq Asurların paytaxtı olan Ninovanı öz idarəçiliyinə almışdı. Bütün Gutilər :- Subari, Huri, Lolo, və Kasi adlarıyla dörd qəbiləyə (əşirətə) ayrılmışlar. Subari qəbiləsi (əşirəti) Ararat, Toros, Anti Torosda və Ağ dəniz sahilində yerləşən İsgəndərin şəhərindən sonra, sahil boyunca Fənikə şəhərinin sonuna qədər varlıqlarını sürdürmüşlər. Bu varlıq, Qərbi Kürdüsdanda (Kürdüsdanın Kiçik Cənubunda: - "Quzey Suriya") Mitani, Nayri, Halti və Muşki isimləriylə müxtəlif hökumətlər qurmuşlar. Toroslarda qurulan Muşki hökuməti varlığını yüz ildən artıq sürdürmüşdü. Ancaq yunanlılar böyük ordularla bu dövləti yıxıb, özlərinə tabe etdilər. Tarixdən tanıdığımız "Memê Alan"- dastanının qəhrəmanının gerçək kökeni Alanya şəhərindən imiş. Ehməde Xani özünün görkəmli "Məm və Zin" məhəbbət poeməsindəki Məmin şəhərini tərif etmişdi. Bu tərif İskəndərünə deyil, Alanyaya bənzəyir. Çox uzun tarixi olan Alanya şəhəri Kürd Əmirliklərinin (Mirliklərinin) bir şəhəridir. Məm bu şəhərdəki bir Əmirin oğludur. Alanya və Ağdəniz Yunanlıların əlinə keçdiyi zaman, Əmirlikləri və (Mirliklər) əşirətləriylə bərabər İsgəndərünə qədər geri çəkilir və orada yaşayırlar. İndiki adıyla Samandağı da, Mitani, Nayri və Muşki dövlətlərinin paytaxtları kimi böyük şəhərlərdən idi. Bu şəhərlərdə yaşayan insanların sayı 9 milyondan artıq idi. Mitanilər miladdan XVI əsr öncə güclü bir hökumət qurdular. Bu

hökumət Hititlərlə və Misir Firavunları ilə yüzillərcə kərə qəhrəmancasına savaşırdılar. Bir çox savaştan sonra da Firavunlarla barışdılar. Bu barışdan sonra Miladdan 1405 il öncə Misir Firavonu, Totmsmi-

tanın Padışahı Sovartanın torunu və Vartamanın kızı ilə evləndi. Və bu evlilikdən doğan üç uşaq, Amamotis, Firavunda, Dilehepa adındaki Kürd şahzadəsi ilə evlənmişdi. Həyatının sonuna doğru da ikinci dəfə yenə Kürd şahzadələrindən Totohepa ilə evlənmişdi. Totohepa, tarixdə Nəferti adıyla böyük ad qazanmışdı. Hurilər, Dicle və Firat dərəyaçaylarının guzeyində Aməd / Diyarbəkir şəhəri civarında Miladdan 2 min il öncə kiçik olan şahzadəliklər əmirliklər (mirliklər) qurdular. Onlar 2 min il boyunca hökumətləri hüquqi və mədəni yöndən güclü bir şəkildə davam etdi. Lolo və Kasilər, Araratdan Zagros Dağlarına keçərək Dicle hövzəsi boyunca güneyə endilər. Buralarda Miladdan 2 min il öncə Üllam, Şomir və Akad isimlərində üç böyük dövlət vardı. Lololar və Kasilər: - Ullam, Şomar, Akad – isimlərindəki 3 böyük dövləti bir neçə yüz il içində işğal etdilər.

- Hər zaman belə olmuş qəhrəman Kürdlər səbirli və əzimidirlər. Müstəqillikləri üçün barışçıl bir çarə qalmamışsa, qəhrəmanca düşmənlərini tarihdən silirlər. Kürdüstanın indiki düşmanları Kürdlərin asılılığını bir az düşünsünlər... - Lolo və Kasilər, Ullam, Şomar və Akad dövlətlərinin hökumət mərkəzləri olan Soz, Lakas və Babil şəhərlərini ələ keçirdilər. Bu gelişmələrdən sonra KURDİ-VAN adıyla qurdukları dövlət 700 il Babilədə höküm sürdü. Bu dövrlərdə Ermənilər, Yunanistanın Təsəlyə qitəsində yerləşmişdilər. Miladdan 600 il öncə Kiçik Asyaya gəlmişdilər. Yəni Kürdlərin Zagros Ararat Dağlarıyla Ağ dəniz arasındakı bölgələrə yerləşib, böyük dövlətlər qurmasından 35 yüz il

sonra Ermənilər buralara gəlmişlər. Elmi araşdırmalara görə Mərduh Tarixinin verdiyi bir çox bilgilərdən anlaşılır ki, Kürdlər Kiçik Asyada dövlət quran ilk və ən qədim millətlərdəndir. Tarixdə MED adıyla bilinən millətin eyni və eyni Kürd milləti olduğunu ispatlayan tarixi elmi sənədlərdən bir neçəsini burda açıqlayaq. Asur kitabələrində (yazılarında) adı görülən, Gutu və Kürdlərin Asurilərlə savaşan Med-Kürd qəbilələri olduğunu, dəqiq bir tarix olaraq bizə bildirməkdədir. Erməni tarixçiləri Kürtik, Kürdiyan, Mar, Med və Kürd terimlərini eyni anlamda istifadə etmişlər. VIII əsr tarixçilərindən Vartan, yazılarında Med ismi yerinə Kürd adını işlətməmişdir. Tarixçilərdən Hartom, 1316-cı il miladi tarixində yazdığı tarix kitabında açıq bir şəkildə "Med'in öz qohumlarına Kürd deyiblər" demiş. Məşhur tarixçi Strabon öz əsərlərində Kürdlərə "Guti" deməkdədir. Və "bütün tarix boyunca Medləri Kürdlərdən ayrı göstərəcək bir mənbəyə rast gəlməyəcəksiniz" deyirdi. İranlı Dr. İqbal yazdığı "Eski İran Tarixi" adlı əsərində "Medlər Kürd əşirətləri idilər, vətənləri Suriyanın Şimalından Xəzər Dənizinə qədər uzanırdı" deyir. İran tarixçisi Muşirüddövlə yazdığı "İran Bostan"-ı tarixi kitabında o, göstərir ki, bir çox tədqiqatçı və şərqşünasların araşdırmalarında, "Med millətinin dili, bugünkü Kürdlərin danışdıqları dildir." deyilmişdir. Türkiyə dövləti 1965-ci ildə Fransız dilində çap etdirdiyi "Türkiyədə Turizm" adında kitabda bunları deyir: "Diyarbəkirin nə zaman və kimlər tərəfindən qurulduğu bilinməməkdədir. Bu qədim şəhər, mədəniyyət və kultürün ən eski mərkəzlərindəndir. Qədimdən Diyarbəkirin adı Aməd idi. Bu əraziyə mədəniyyət sahibi olaraq ilk yerləşən xalq Hurilərdir. Hurilər Miladdan öncə 4000-ci ildən 2000-ci ilə qədər bir çox tarixi abidələr quraraq hökumdarlığını sürdürmüşlər." Hurilər, Subarilərlə eyni irqdəndir. 2000 il öncə Hurilərin iktidarı zəifləməyə başladığında iki hissəyə ayrıldılar. Bu parçalardan biri Mitanilər idi. Mitanilər inkişaf edərək genişləndi. Miladdan öncə 1750-ci ildən 1350-ci ilə qədər davam edən böyük bir İmperatorluq qurmuşlar. - Həzreti Mərduhun Tehrandə yayımladığı "Tarih-i Mərduh"un 22, 26,66-cı səhifələrində bu haqqda belə məlumat verilməkdədir: "Kəşf edilən əsərlər bizə göstərir ki, Lolo, Gutu, Kasi və Huri adındaki millətlər Zagros Dağı Kürdlərindəndirlər. Bu Kürdlər, Şumer, Elam və Akad hökumətləriylə eyni

dövrlərdə yaşamışlar. Və bu hökumətlərlə bir çox müharibələr etmişlər.

Bu tarixdə yeni Miladdan 4000 il öncə bu yerlərdə nə Kildani və nə də Asuri hökumətlərindən bir nişanə vardı." Kürd yazarlarından merhum Əmin Zəki Bəy, "Tarix-i Kurd u Kürdüstan" adlı əsərində belə izah edirdi: "Qərbdə İskəndərün körfəzinin tam Şimalından başlayaraq, şimali-şərq yönündə Maraş, Elbistan, Axcadağ, Həkimxan və Xaruka qədər çıxdıqdan sonra Anadolunun ortasında yerləşən Sivas şəhərinin yaxınlığında Şərqə doğru Bayburt və Ərzurum şəhərləri üzərindən doğru bir cizgi halında Qafqazların Şimalında, Kars şəhərinə qədər uzanırdı. Və buradan cənubi-şərq yönündə bir sürə Qafqaz sərhəddi boyunca davam etdikdən sonra İran toprakları içində Urmiyə gölünün qərbinə və şimalını əhatə edərək İran daxilində yenə cənubi-şərq yönündə Həmədan-Ekbənyan və Bəxtiyarilər bölgəsini içinə alaraq Fars körfəzinin şimali-şərqdən bu körfəzə enir. İskəndərünün cənubi-şərqindən başlayan bir cizgide Suriyanın Hələb yaxınlığındakı Kürd dağı bölgəsini içinə alan, sonra güney yönündən İraqın Kərkük - Musul şəhərinə qədər bəzi dolayılar xaricində yenə bir doğru cizgi halında davam etdikdən sonra Musuldan etibarən cənubi-şərqə doğru Tikrit və Şəhribanidən keçərək və Xuzistan bölgəsini qərbdə buraxaraq Bəndərdilindən keçərək yenə Fars körfəzinə enir. Bu cizgi də Kürdüsdanın cənubi-qərbi sərhədlərini cızır." deyir. Bəzi yazarlar və tarixi mənbələrə görə, Orta-Anadolunun ƏNQƏRƏ şəhərində Kürdlər yəni "Kurdi və Gutu" əşirətləri yaşamışlar. Bu ərazilər də kürd hökumətlərinin sərhədləri içərisindəymiş. O zamanın Kürdləri bu şəhərdə qara üzüm bağlarını əkməmişlər. Ənqərə şəhərinin adı o zaman ki Kürdçədə qara üzüm mənasını verirmiş. Bu gün bu şəhər Türkiyənin paytaxtidir. Mən bu yazımda, Kadri Cəmil Paşanın yazdığı "DOZA KURDİ-DİSTAN" adlı əsərindən faydalandım. Hər Kürd fədakarı kimi Kadri Cəmil Paşa da Kürdüstan üçün mücadilə vermişdi. Onu və mübariz yoldaşlarını hörmətlə anıram. Kürdüsdan tarixi ilə bağlı, bir çox parti, qurum və şəxsiyyətlərlə görüşmələr və araşdırmalar davam etməkdədir. Və bu çalışmalardan sonra tarixlə bağlı yazıların davamı veriləcəkdir.

Davamı novbəti sayımızda Kürd dilindən tərcümə edən Tahir Süleyman

Cəmil HƏSƏNLİ

Tarix elmləri doktoru, professor
“Media forum” saytı tarixçi
alim Cəmil Həsənlinin
“Azərbaycanın sovetləşməsi və Qarabağın qara günləri (1920-1923)”
araşdırmasını oxuculara
təqdim edir.

Qarabağa qara əllər nə zaman uzanmağa başladı? Onun düşmən tapdağına çevrilməsinin tarixi kökləri haradan başlanır? Azərbaycanın sovetləşməsi bölgənin taleyinə hansı ağırlı dəyişikliklər gətirdi? Qarabağın dağlıq hissəsinə muxtar vilayət statusunun verilməsinin gizli diplomatik məqamları nədən ibarət idi? Araşdırmada bu suallara cavab axtarılır.

Qarabağın qara günləri 1920-ci ilin aprelində Azərbaycanın sovetləşməsi ilə başladı. Aprel işğalı ilə eyni vaxtda Azərbaycana Ermənistanın təcavüz hərəkətləri geniş xarakter aldığı üçün Bakıda formalaşan sovet hakimiyyətinin ilk xarici siyasət addımlarından biri 1920-ci ilin aprel ayının 30-da Ermənistan hökumətinə nota verməkdən ibarət oldu. Azərbaycanın xarici işlər komissarı Mirzə Davud Hüseynovun Ermənistan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə göndərdiyi notada Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının fəhlə-kəndli hökuməti İnkilab Komitəsi adından bu tələblər qoyulurdu: “1. Qarabağ və Zəngəzur əraziləri erməni ordulardan təmizlənsin; 2. Ermənistan orduları öz sərhədlərinə çəkilsin; 3. Milli qırğınlara son qoyulsun. Əks təqdirdə Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının İnkilab Komitəsi özünü Ermənistan Respublikası hökuməti ilə müharibə vəziyyətində hesab edəcək”.

Notaya cavab üç gün müddətində alınmalı idi. Ermənistan tərəfi Avropa ölkələrindən dəstək almaq üçün təcili olaraq bu notanın surətini Paris sülh konfransında Ermənistan Respublikasının nümayəndə heyətinə rəhbərlik etmiş Avetis Ağaronyana göndərdi. Parisə göndərilən şifrlı teleqramda göstərilirdi: “Şimali Qafqazın bolşevik komissarı Orconikidze təsdiq edir ki, Azərbaycanın tələblərindən imtina edilməsi Sovet Rusiyasına qarşı müharibə kimi qiymətləndiriləcək. Vəziyyət böhranlıdır. Haqqı sonradan ödənilməklə tufəng, patron, avadanlıqdan ibarət yardım alınması barədə təcili olaraq müttəfiqlərlə görüşün”.

1920-ci ilin may ayının ortalarına qədər Azərbaycan SSR-lə Ermənistan

Azərbaycanın sovetləşməsi və Qarabağın qara günləri

Respublikası arasındakı hədələyici xarakterli notalar təxminən bu məzmununda idilər. Bu hədələyici notalar haqqında öz ölkəsinə məlumat göndərən Qafqazdakı Fransa missiyası Qarabağın etnik tərkibi ilə bağlı yazırdı: “Mübahisəli Qarabağ dairəsində çoxlu sayda erməni yaşayır, lakin əhalinin böyük əksəriyyəti tatarlardır (azərbaycanlılardır - C.H.)”.

Azərbaycan xarici işlər komissarının erməni xalqına və Ermənistan hökumətinə may ayının 11-də göndərdiyi müraciətdə Naxçıvan, Şərur-Dərələyəz, Yeni Bəyazid, Eçmiədzin qəzalarında, Qars vilayətində, Qarabağ, Zəngəzur və Qazaxda 1917-ci ildən başlayaraq erməni silahlı dəstələrinin törətdiyi zorakılıqlar sadalanır və daşnak hökumətindən qeyd edilən yerlərdə müsəlman əhalisinə qarşı terror və zorakılıq siyasətinin dayandırılması tələb edilirdi.

Sovetləşmənin ilk günlərində ermənilərin Qarabağda və digər yerlərdə fəallaşması, müsəlman əhalisinə qarşı zorakılıq siyasəti yeritməsi ilk növbədə Azərbaycanın zəifləməsi, milli ordunun, ilk növbədə isə əsgər hissələrinin buraxılması ilə bağlı idi. Qafqazdakı Fransa komissarı may ayının 24-də Parisə - Xarici İşlər Nazirliyinə yazırdı: “Qarabağ və Zəngəzur istiqamətində erməni cəbhəsini ayıran az əhəmiyyətli sahəni çıxarmaqla, demək olar, Azərbaycan ordusu tamamilə buraxılıb”. Məhz bu vəziyyətdən ermənilər intiqam məqamı kimi istifadə edir, ordusu təxsis edilən Azərbaycanın ərazilərini ələ

ordusunun Azərbaycana qarşı hücumu davam etdirdiyi, Qazax və Gədəbəy istiqamətində uğur qazandığı bildirilirdi. Surəti Vladıqafqaza, Serqo Orconikidzeyə göndərilən bu teleqramda yazılırdı: “Ermənilər faktiki olaraq Azərbaycanla müharibə vəziyyətindədir. Artıq Sovet Azərbaycanının tərkibində olan Qarabağ və Zəngəzurun guya mübahisəli olduğuna gəldikdə isə, qəti şəkildə bəyan edirik ki, bu yerlər mübahisəsiz olaraq gələcəkdə də Azərbaycanın hüddudlarında olmalıdır”.

Məhz bu nöqteyi-nəzərdən 1920-ci ilin aprel işğalından sonra may ayının 12-də Azərbaycan İnkilab Komitəsinin ilk dekretlərindən biri sovet hakimiyyətini möhkəmləndirmək məqsədi ilə Qarabağ və Zəngəzurda fəvqəladə komissar vəzifəsini təsis etmək oldu. Elə həmin dekretlə də Qarabağın fəvqəladə komissarı vəzifəsinə Dadaş Bünyadzadə təyin edildi. Armenak Karakozov isə Qarabağın erməni hissəsi üzrə onun köməkçisi təyin edildi. May ayının ortalarında Bakıya gələn N.Nərimanov may ayının 18-də Azərbaycan İnkilab Komitəsinin sədri kimi bu dekreti imzaladı.

D.Bünyadzadə 1920-ci ilin avqust ayının sonlarına qədər bu vəzifədə fəaliyyət göstərdi.

Ermənistan xarici işlər naziri Amo Ohancanyan Azərbaycan İnkilab Komitəsinə, onunla yanaşı surətini Orconikidze, Lenin və Çiçerine göndərdiyi 1 may tarixli cavab notasında məsələni belə qoyurdu ki, guya Azərbaycanın Müsavat və bəy hökuməti

larını dağlıq erməni Qarabağının hüddudlarından çıxarsınlar”. Ohancanyan əlavə edirdi ki, indiki halda hədələyici notaya heç bir əsas yoxdur və əmin olduğunu bildirdi ki, Sovet Rusiyasının fəhlə-kəndli hökuməti artıq çoxdan IV Ümumrusiya sovetlər qurultayının qərarı və Leninin dekret ilə ermənilərin müstəqilliyini və istiqaliliyyətini tanıyıb. Bu məzmununda bir teleqramı may ayının 9-da özlərini Qarabağ həmyerlilərinin nümayəndəsi adlandıran Pirumov və Erzincyan Leninə çatdırılmaq üçün Orconikidzeyə də göndərmişdi. Onlar yazırdılar: “Aprel ayının 30-da Azərbaycan sovet hökumətinin elan etdiyi ultimatumdan belə nəticəyə gəlmək olar ki, istisnasız olaraq erməni əhalisindən ibarət olan iki vilayət - Zəngəzur və Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkibinə daxil edilib. Belə ki, bu rayonların əhalisi özlərinin kəndli qurultaylarında Azərbaycanın tərkibinə daxil olmaqdan qəti şəkildə imtina ediblər”.

Onlar təkcə bununla kifayətlənmədilər. Pirumov başda olmaqla Qarabağ həmyerliləri adından bir heyəti 1920-ci ilin yayında Moskvaya yollamağı da planlaşdırırdılar. Birbaşa xətlə Kvirkeliya ilə söhbətində Orconikidze soruşurdu: “Nə üçün yoldaş Pirumov və digərləri Moskvaya getmək istəyirlər? Bundan ötrü Moskvaya getməyin mənası yoxdur. Zəngəzurda və Qarabağda əhali ancaq ermənilərdən ibarət deyil, 17-ci ilin siyahıya alınmasına görə yarımbarıdır, hətta əgər çox (azərbaycan əhalisi - C.H.) deyilsə, yarımbarıdır. Hər halda Moskva Qarabağ məsələsi ilə məşğul olmayacaq”. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, erməni kommunistlərdən Aykuni və Katanyan Leninə ünvanladığı məktublarında “Tiflis həmyerlilərinin” Qarabağ və Zəngəzurla bağlı müraciətlərini müdafiə edirdilər.

Əlbəttə, Ohancanyanın Qarabağın kəndli deputatları qurultayında erməni əhalisinin öz iradəsini ifadə etməsi və bu ifadənin təzahürü kimi Azərbaycanın tərkibində olmaq istəməməsi haqqında iddiası elə də doğru deyildi. Əvvəl qeyd olunduğu kimi, Qarabağ erməniləri Azərbaycanın tərkibində qalmaq barədə hələ 1919-cu ilin avqust ayında qərar qəbul etmişdilər. Bir sıra erməni müəllifləri bu qərarın guya ingilislərin təzyiqi ilə qəbul olunduğunu yazırlar. Lakin bu qərar qəbul edildikdən və 1919-cu ilin avqustun 22-də Azərbaycan hökuməti ilə Qarabağ ermənilərinin nümayəndələri arasında müvəqqəti saziş imzalandıqdan iki həftə əvvəl artıq ingilislər Azərbaycanı tərk etmişdilər. Tək müsəlman bolşevikləri deyil, Qafqazda fəaliyyət göstərən erməni, gürcü, rus, yəhudi və digər millətlərdən olan kommunistlər də etiraf edirdilər ki, Müsavat hökuməti dövründə Qarabağ dağı ilə, aranı ilə birlikdə Azərbaycan hökumətinin tərkibində olub. RK(b)P Qafqaz Diyar Komitəsinin üzvü Mikoyan RK(b)P MK-ya və Leninə məruzəsində açıq şəkildə yazırdı ki, Qarabağ “İrəvanla heç vaxt və heç nə ilə bağlı olmayıb”.

Ardı var

keçirir, həmin ərazilərdə yaşayan müsəlman əhalisinə qəddarlıqla divan tuturdu.

1920-ci ilin iyun ayının 29-da Sergey Kirov Georgi Çiçerine göndərdiyi teleqramda daşnakların nəinki müsəlmanlara, eyni zamanda ruslara da divan tutduğunu bildirirdi. O yazırdı: “Qars vilayətinin otuz minlik rus əhalisindən on beş mini qalıb, digər hissəsi ya Türkiyəyə, ya Rusiyaya qaçıb və yaxud məhv olub”.

İyun ayının 19-da isə Nəriman Nərimanov, Budu Mdivani, Anastas Mikoyan və Avis Nuricanyanın Çiçerine göndərdikləri teleqramda daşnak

“erməni Qarabağında” əhaliyə zülm etdiyi üçün, şəhərləri və kəndləri yandırdığı üçün Qarabağ əhalisi dəfələrlə özlərinin kəndli deputatları qurultayında Azərbaycanın tərkibinə daxil olmaq barədə öz azad iradələrini ifadə ediblər. Bu vilayətdə Azərbaycan ordusu ancaq o məqsədlə yerləşdirilmişdi ki, Azərbaycanın hüddudlarında ordusu olmayan erməni əhalisinin öz müqəddəratını təyin etmək istiqamətində iradəsini qırsın.

Ermənistan hökuməti Azərbaycanın yeni hökumətinə təklif edirdi ki, “öz ordu-

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

(Əvvəli ötən sayımızda)

1453-cü ildə Həsən bəy (Uzun Həsən) Amid qalasında (Diyarbakır) taxta oturdu. O, az müddət ərzində Kürdüstanın bir hissəsini Azərbaycan, Ermənistan, İraq-Əcəm, İraq-Ərəb və Fars torpaqlarını öz hakimiyyətinə tabe etdi. Onun hakimiyyəti dövründə Kürdüstanın bir sıra əmirlikləri də işğal edildi. O, həmin əmirlikləri qarət edir və yandırır. Mənbələrdəki məlumatlara görə Ərzincan vilayətinin əmiri Məlik Xəlq müqavimətsiz təslim olmaqla bərabər, 10 batman¹⁹ qızıl və 50 batman gümüş verməklə həmin vilayəti məhv olmaqdan xilas etmişdir (43, 241-242).

Həsən bəyin xələfləri zamanında Ağqoyunlu hakimiyyəti zəiflədiyinə görə Kürdüstan yenə də Osmanlı, Misir hökumətlərinin nüfuzu dairəsinə düşmüşdü. Beləliklə, Kürdüstan XV əsrin axırındakı dəfələrlə bir istilaçıdan digər istilaçının əlinə keçmiş və onun iqtisadiyyatı dah da pozulmuşdu. Lakin o dövrlərdə bir sıra kürd əmirlikləri öz müstəqilliklərini saxlaya bilmişdi (76, 240-266).

Uzun zaman davam edən xarici basqınlar və daxili tayfa müharibələri nəticəsində taqətdən düşən bir xalqın-kürdlərin XVI əsrin əvvəllərində Osmanlı və Səfəvi dövlətləri kimi qüvvətli qonşuları var idi. Əvvəldə olduğu kimi, həmin dövrdə də müxtəlif kürd tayfaları arasında əmirlik vəzifəsi və torpaq mülkiyyəti nəsildən nəsle keçən monarxiya sistemli əmirliklərə bölünürdü. Bu əmirliklərin ictimai dayağı tayfa üzvləri hesab olunurdu. Onun iqtisadi əsasını isə torpaq üzərində xırda feodal, xüsusi mülkiyyət forması və bu mülkiyyətə arxalan istismar üsulu təşkil edirdi. Tayfanın üzvləri əmir üçün müxtəlif mükəlləfiyyətlər daşıyır və onun hərbi səfərlərində iştirak edirdi. Kürdlər arasında feodal üçün hərbi xidmət əsrlər boyu daimi bir peşə şəklini almışdı. Buna görə də kürd əmirlikləri qüvvətli dövlət qarşısında özünü hərbi xidmətçi, zəif dövlət qarşısında isə müstəqil bir hökmdar kimi hiss edirdi. Bidlisinin qeyd etdiyinə görə kürdlər arasında qüvvətli və sayca üstünlük təşkil edən tayfalar əşirət (76, 18) adlanırlar. XVI əsrin əvvəllərində Kürdüstanda bir neçə qüvvətli və nisbətən müstəqil əşirətlərə təsadüf olunurdu. Bunlardan biri mərkəzi Mərəş əyaləti olmaqla, sərəncamında çoxlu kürd əmirlikləri olan türkmən Əlaəddövlə Zülqədər, digəri isə mərkəzi Sabuqbulaq (Mehabad) olmaqla Mukri tayfasının başçısı Seyfəddin oğlu Sarom idi. Keçmişdə olduğu kimi, həmin əsrdə də əmirlik arasında davam edən daxili vuruşmalar Kürdüstanın siyasi cəhətcə birləşməsinə imkan vermirdi. Bidlisi öz əsərində Kürdüstandakı bu vəziyyəti göstərərək yazır: «Hər biri bir tərəfdə özbaşına mütləqiyyət bayrağı qaldıraraq, sərbəst olaraq dağ zirvəsində daldalanır... Aralarında Tövhidən²¹ başqa heç bir mənada birlik yoxdur» (76, 16-17; 103, 450).

Beləliklə, XVI əsrin əvvəllərində hələ siyasi cəhətdən mərkəzləşməmiş kürd əmirlikləri başqa təcavüzdən özlərini qorumaq üçün qonşuluqlarındakı iki qüvvətli dövlətdən birinə istinad etməli idilər. Sünni məzhəbinə yaxın olan kürd əmirlikləri osmanlılar tərəfə meyl göstərmiş idilər. Lakin kürd xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasındakı tarixi dostluq və əməkdaşlıq kürdlərin əksəriyyətində Səfəvilər dövlətinə arxalanmağa meyli artırır (22, 7). Çünki kürd xalqı özünü xarici basqınlardan qorumaq üçün Azərbaycan ərazisində təşkil olunan Səfəvilər dövlətinə ümid gözü ilə baxırdı. Lakin I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstan haqqındakı yanlış siyasəti bu ümidi heçə çıxartdı. Şahın Kürdüstan üzərinə ilk hücumu Savuqbulaq nahiyəsini qəsb etməklə başladı.

I Şah İsmayıl 1505-ci ildə Qızılbaş sərkərdələrindən Durmuş xan Şamlu, Əbdü bəy Şamlu, Saruəli Möhürdar Təkəlu, Bayram bəy Qaramanlu və Xulafa bəyin başçılığı ilə Sarom üzərinə böyük ordu göndərdi. Lakin Sarom bəy bu müharibədə qalib gəldi və öz müstəqilliyini qorudu. O dövrün mənbələrindəki məlumatlara görə həmin müharibədə qızılbaşlar çoxlu itki verdilər və adları çəkilən sərkərdələrdən Durmuş xan Şamlu, Bayram bəy (59, 90) və Xulafa bəy salamat geri qayıtdılar.

«Həbib əs-Siyər» əsərinin müəllifi bu hadisədən bəhs edərkən I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstan haqqındakı istilaçılıq siyasətini pərdələyərək yazır: «Sarom Kürdüstan qarətçiləri ilə birlikdə yol kəsməklə məşğul olduğu üçün şah onun üzərinə qoşun göndərdi. Sarom qaçdı və dinsiz kürdlərdən bir çoxları öldürüldü. Şah ordusu böyük qənimətlə geri qayıtdı» (112, 42). Qunabadi qeyd edir ki: «Şah ordusu ilə kürd dilavərləri arasında şiddətli müharibə oldu. Sarom qaçdı, kürdlərin çoxu qılincdən keçirdi və qan su yerinə axdı» (113,

102).

Bidlisi göstərir ki, «Sarom Qızılbaşların təcavüzündən özünü qorumaq üçün I Sultan Səlim xana tabe oldu» (76, 289).

Bizim üçün Bidlisinin yazdığı daha doğru və düzgün məlumat hesab edilir çünki o, Səfəvilər dövləti ilə kürd əmirlikləri arasında gedən vuruşmaları öz əsərində dəqiq surətdə qeyd edir və dövrün ziddiyyətlərini müəyyən qədər açıb göstərirdi.

Müasir İran tədqiqatçısı Rza Pazuki²² 1507-1508-ci illərin hadisələrindən bəhs edərkən Saromın Gürcüstan hakimi olduğunu qeyd edir və 1507-ci ildə qızılbaşlar tərəfindən öldürüldüyünü irəli sürür. Mənbələrə istinadən həmin müəllifin müddəası düzgün deyildir (70, 285).

XVI əsrin əvvəllərində Kürdüstan ərazisinin böyük bir hissəsinə sahib olan qüvvətli hökmdarlardan biri də əvvəldə qeyd edilmiş kimi Əlaəddövlə Zülqədər idi. Bu sülalə 1339-cu ildən 1515-ci ilə qədər Mərəş, Əlbistan, Xarput, Amid, Urqe və s. Kürd vilayətlərinin hökmdarı olub, 80 min evdən ibarət olan Zülqədər tayfasına və bir çox kürd tayfalarına başçılıq etmişdir. Bu sülalənin son nümayəndəsi Əlaəddövlə, o zaman Kürdüstanı öz nüfuz dairələrinə bölüşdürən Misir və Osmanlı sultanları ilə müdrik siyasət apararaq öz müstəqilliyini qorumaqla bərabər, onlardan maddi istifadələr də edirdi. Məsələn, İskəndər Münşinin yazdığına görə Rum nümayəndəsi onun sarayına gəldikdə, o öz xadimlərindən bir neçə nəfərinə Misir paltarı geydirib Rum nümayəndələrinə deyirdi: «Misir nümayəndəsi gəlib sizin əleyhinizə məndən kömək istəyir. Lakin mən sultanla dost olduğum üçün onların təklifini rədd edirəm» (47, 33). Misir nümayəndəsi gələrkən yəne də eyni vəziyyəti təkrar edirdi. Buna görə də Əlaəddövlə Zülqədər həmişə deyirmiş ki, «iki qızıl quşum vardır, biri qızıl, digəri isə gümüş yumurtlayır» (47, 33).

Beləliklə, onun qüdrət və nüfuzu günü-gündən artır və 70-dən çox kürd əmiri Əlaəddövlə hökumətinə tabe olur. I Şah İsmayıl Səfəvi ilə vuruşmada məğlub olan Ağqoyunlu Sultan Murad 1506-cı ildə Mərəş əyalətinə gəlir və Əlaəddövlənin qızı ilə evlənir. Bundan sonra türkmən ordusu ilə Əlaəddövlə ordusu birləşərək böyük bir qüvvə təşkil edir. Bu qüvvədən istifadə edən Əlaəddövlə digər kürd əmirliklərini və o cümlədən Mosul vilayətini də öz hakimiyyətinə tabe edir. Bundan sonra o, Diyarbakır əyalətini ələ keçirmək istəyirdi, lakin 1507-ci ildə Diyarbakır hakimi Əmir bəy Mösullu türkmən I Şah İsmayıla tabe olur və buna görə də şah ona xan ləğəbi verir. Sonralar isə Təhmasib Mirzənin lələsi və Xorasan vilayətinin hakimi təyin edilir (113, 293). Diyarbakır qalası hələlik Əlaəddövlənin əlində qalır. O, öz növbəsində Diyarbakır üzərinə hücumu hazırlayır. Odur ki, bunu duyan I Şah İsmayıl 1507-ci ildə Əlaəddövlənin üzərinə qoşun göndərdi. Hər iki ordu Əlbistan çölündə üz-üzə gəldi. Üç gün davam edən qanlı vuruşmadan sonra Qızılbaşlar yalnız Diyarbakır qalasını Əlaəddövlə ordusundan ala bilir.

Dövrün bir sıra müəllifləri həmin müharibədə həlak olan insanların qanından Əlbistan torpağının qırımızı rəngə boyandığını qeyd edirlər (112, 43-45). Əlaəddövlə qalan ordusu ilə Mərəş tərəfə çəkildi. I Şah İsmayıl Diyarbakır əyalətini Xan Məhəmməd Ustaclu-ya tapşırırdı. Lakin Diyarbakır mahalındakı Qara Həmid əmirliyinin hakimi Qayıtmas bəy²³ tabe olmadı və ixtiyarındakı Amid qalasını möhkəmləndirdi. O, Xan Məhəmməd Ustaclu ilə apardığı müharibədə məğlub oldu.

Həsən bəy Rumlu yazır ki: «Təkə Amid qalasının alınmasında 7 min nəfərdən artıq adam öldürüldü (59, 94). Bu məğlubiyyətdən sonra Qayıtmas bəy Mosullu Mərəş hökmdarı Əlaəddövlə Zülqədər ilə ittifaq bağladı. Onların 10 min nəfərlik qoşununa Əlaəddövlə Zülqədər oğlu Qasım bəy (Saro Qaplan adı ilə məşhurdur) başçı təyin olundu. Qasım bəy 1507-ci ilin qış aylarında Diyarbakır üzərinə hücum etdi. Bu müharibədə yəne də Xan Məhəmməd qalib gəldi. Qasım bəy və Qayıtmas bəy Mosullu öldürüldü. Beləliklə də, Qara Həmid şəhəri tutdu və qalanı isə Xan Məhəmməd Ustaclu tərəfindən işğal edildi.

Həsən bəy Rumlu göstərir ki: «Həmin müharibədə Qasım bəyin 10 min nəfərlik qoşununa qarşı, Xan Məhəmməd Ustaclunun yalnız 2 min nəfər qoşunu vuruşdu və qalib gəldi» (59, 95-96). Bidlisi Xan Məhəmməd Ustaclunun qalib gəlmə səbəbini öz əsərində belə izah edir: «Xan Məhəmməd Ustaclu Süleymani Kürd tayfasının başçısı Mir Diyaəddin (Ziyaəddin) ilə qohum oldu. Buna görə də Süleymani tayfası qılinc gücü ilə Diyarbakır qorudu və Saro Qaplan öldürüldü

(76, 265). Kürdüstan ərazisində baş verən bu müharibələrdə ən çox kürd xalqının məhv olduğunu güman etmək olar.

Qazi Əhməd Qəzvini yazır ki: «Bu məğlubiyyətdən sonra Əlaəddövlə Zülqədər 14 min qoşun toplayıb, böyük oğlu Qur Şahrux və kiçik oğlu Əhməd bəyi həmin qoşuna başçı təyin etdi. O, bu böyük qüvvəni yəne də Diyarbakır üzərinə göndərdi, lakin məğlub oldu» (101, 270-71). Əlaəddövlə 1515-cü ilə qədər müstəqilliyini saxladı. Lakin həmin ildə Kürdüstan ərazisi I Sultan Səlim tərəfindən işğal edilərkən vuruşmada öldürüldü (48, 146; 102, 119).

I Şah İsmayıl Diyarbakır əyalətini və ona tabe olan bir sıra qala və əmirlikləri işğal etdi. Lakin o, bununla kifayətlənməyib Əkil, Mösul, Səncər, Mardin, Ərzincan, Xarput, Ərciş və bir sıra başqa əmirlikləri də müharibə yolu ilə aldı. Şah Çəməşkəzək vilayətini işğal etmək üçün Nureli xələfinin başçılığı ilə oraya qoşun göndərdi, lakin həmin vilayətin əmiri Hacı Rüstəm bəy müqavimət göstərmedi və öz əmirliklərini Qızılbaşlara təslim etdi. O, hələ 1503-cü ildə Sultan Bayzidin Səfəvilər əleyhinə olan təklifini də rədd etmişdi. Bundan sonra Şah İsmayıl tərəfindən Ərzincan vilayətinə hakim olan Nureli Xəlifə, həm də Çəməşkəzək hakimi oldu, sonra Eraq əmirliyi Əhməd bəydən zorla alındı.

Şah Cəzirə əyalətini işğal etmək üçün üç dəfə oraya qoşun göndərdi, lakin hər dəfə məğlub edildi. «Şərəfnamə»də göstərilərinə görə Cəzirə hakimi Əmir Şərəf yalnız bir vuruşmada şah qoşunlarından 1700 nəfər öldürmüş və çoxlu əsir almışdı (76, 124). Lakin Əmir Şərəfin ölümündən sonra onun qardaşı Şah Əli bəy I Şah İsmayla tabe oldu.

Şah İsmayıl Səfəvi kürd əmirliklərini işğal etdiyi zaman (1505-ci il) 12 nəfər adlı-sanlı kürd əmiri Şah İsmayla tabe olmaq məqsədilə böyük hədiyyələrlə Xoy və Təbriz tərəfə hərəkət etdi. Bidlisi yazır ki: «Kürdüstan əmirlikləri Təbrizə çatan kimi şahın əmiri zəncirlənib həbsə alındılar» (76, 125). Həmin ildə 11 nəfərdən ibarət ikinci bir qrup kürd əmirlikləri Təbrizə Şah İsmayla tabe olmağa gəldilər. Onların taleyi də əvvəlki 12 nəfərin taleyi ilə birləşdi. Bu əmirlərdən bəziləri yalnız Çaldıran müharibəsi (1514) zamanı imkan tapıb Kürdüstana gələ bildilər.

Beləliklə, I Şah İsmayıl Səfəvi istila etdiyi əmirliklərdən başqa, həbsə aldığı əmirliklərin də torpaqlarını Qızılbaş sərkərdələrinə tapşırırdı. Bidlisinin yazdığına görə «O, Cəzirə əyalətini Xan Məhəmməd Ustaclının qardaşı Ulaş bəy, Əkil əmirliyini Mənsur bəy və Bidlis vilayətini də əvvəl Qurd bəy, sonra isə Əvəz bəy tapşırırdı» (76, 125-416).

I Şah İsmayıl Səfəvinin Kürdüstandakı mənfəi siyasəti, Təbrizə gedən kürd əmirliklərinin kollektiv surətdə həbs edilməsi, Kürdüstan ərazisinin Qızılbaş sərkərdələrinə verilməsi və bu sərkərdələrin kürdlərə nisbətən mənfəi münasibətləri, kürdlərlə Qızılbaşlar arasındakı dini itxilafları artırdı. Bütün bunların hamısı Səfəvi hökumətinə qarşı Kürdüstanda böyük narazılığa səbəb oldu.

Səhifəni hazırladı: Tahir Süleyman

(Əvvəli ötən sayımızda)

2. İşarə əvəzliliklərinin obyekt halı
Obyekt halında kişi cinsinə aid olan işarə əvəzliyinə -î, qadın cinsinə aid olan işarə əvəzliyə-ê cəm işarə əvəzliyinə isə -an sonluqları əlavə edilir. İsimlə işlənən zaman həmin sonluqlar ismə də əlavə edilir.

(kişi c.) (E)wî + isim + î - (e)vî gundî (qadın c.) E(vê) + isim + ê - (e)vê darê (cəm) E(van) + isim + an - (e)van xortan

Adlıq hal Obyekt hal
Ev(a) bajara (bu şəhər) (e) v î bajarî (bu şəhərin, bu şəhərə...)

Ev(a) gunda (bu kənd) (e)vî gundî (bu kəndin, bu kəndə, bu kəndi...) Ew(a) bajara (o şəhər)

(e)wî bajarî (o şəhərin, o şəhərə, o şəhəri...) Ew(a) gunda (o kənd) (e)wî gundî(o kəndin, o kəndə, o kəndi...)

Eva dayîka (bu ana) (e) v ê dayîkê (bu ananın, bu anaya...)

Ewa mala (o ev) (e) w ê malê (o evin, o evə, o evi...)

Evan bajarana (bu şəhərlər)

(e)van bajarana (bu şəhərlərin, bu şəhərlərə) Ewan gundana (bu şəhərlər) (e)wan gundan (bu kəndlərin, bu kəndlərə...) Evan mêrana (bu kişilər) (e)van mêran (bu kişilərin, bu kişilərə, bu kişiləri...) Eva bara giran e (Bu yük ağırdır). Evî barî hilmədə (Bu yükü götürmə).

Ewa gunda dūr e (O kənd uzaqdır). Meçin ewî gundî (O kəndə getməyin). Evan xortana jîr in (Bu gənclər diribaşdırlar). Bêje evan xortan (Bu gənclərə de). Ewan welatana şên in (O ölkələr abaddır). Ewan welatan mēzekin (O ölkələrə baxın).

Têkst
Rojhat, rabe. Rojhat, rabe û ware. Rojhat, rabe û were vir . Rojhat, ji min dūr nekeve, vê namê hilde û bixwîne. Bixwîne û paşê bersiva wê bişîne.

Gulê, rabe. Gulê, rabe û were vir. Evê pirtukê hilde. Evê pirtukê hilde û bixwîne. Şîlan, rabe. Şîlan, rabe û ware. Şîlan rabe û were vir. Şîlan, were vir û evan kevçî, çetel û kêran bive mal. Wana bive kulînê.

Azad, rabe û ware vir. Azad ewan pergala bîne. Hanî, evî tevşoyî û evî kulingî bide bavê xwe. Birrekê jî bide bavê xwe. Ew birrekê jî dixwaze.

Şemo, here wir. Şemo, here wir û baqek gulên sor bîne. Baqek gulên sor bîne u bide min. Şemo, bê gulên sor meyê.

Qeyd 1: "bê" "sîz, -sîz" inkarlıq mənasında işlənir. Bê mal(əvsiz), bê welat (vətənsiz), bê kar (işsiz), bê xwedî (sahibsiz), bê rûmet (hormətsiz), bê kes (kimsəsiz) və s.

Qeyd 2: Gul - qız adı, Şîlan-qız adı, Rojhat-oğlan adı, Şemo-oğlan adı, Azad- oğlan adı

- Ferheng 18
- dūr ketin- uzaqlaşmaq
 - pergal (f,-a) – 1) alət, vasitə
 - sistem
 - kevçî (m,yê) - qaşiq
 - çetel (f-a) – çəngəl
 - kêr (f,-a) - bıçaq
 - jîn- yaşamaq
 - tevşo(m-yê) - kərki
 - kuling(m,-ê)- küllüg
 - duser(m,-ê)- küllüg
 - merr(f,-a)- bel
 - çakûç(m-ê)- çəkiç
 - birrek(f,-a)-mişar
 - (e)vî- bu (kişi c.) bunu, buna
 - (e)vê- bu(qadın c.)

bu, bunun, buna...

15. (e)wê-o(qadın c.)o, onu, onun və s.

16. (e)wî-o(kişi c.) o, onu, ondan və s.

17. van- bu ,bunların, bunlara...və s.

18. wan- o, onların, onlara...və s.

19. baq(m,-ê)- dəstə

20 . bê mal- əvsiz

21. bê rûmet- hörmətsiz

22. werin – gəlin

23. bê însaf- insafsız

24. bê îman- imansız

25. bê kes- kimsəsiz

26. bê xwedî -sahibsiz

27. zeyî (f,-ya) – qız övladı

28. nivîsandin-yazmaq

29. here- get

30 . meçe- getmə

31. herin -gedin

32. meçin –getməyin

33. were- gəl

34. meyê –gəlmə

35. neyên - gəlməyin

36. zehmet (m,-ê) –zəhmət, əmək

37. nêmet (m,-ê) –nemət, bəhrə

38. meriv(mirov) - adam

Çalışmalar

5. Ew li jorê li ser darê sêva sor dibîne.

6. Ew li jorê li ser darê sêva sor û mezin dibîne.

Bi kurdî biaxifin

Verilən əmr cümlələrinə indiki zamanda təsdiq cavab verin.

(Xwendin, rabûn, petin, rê kirin, vekirin və s. feillərindən istifadə edə bilərsiniz).

A : Bixwîne. - B : Ez dixwînim.

A: Rabin. - B : Em radibin.

A: Ewê hildin. - B : Em ewê

..... A: B:

Gotinên pêşiyar (Atalar sözləri)

1. Bike zehmet, bixwe nêmet (Zəhmət çək, bəhrəsini ye).

2. Bira nan –av tune be, zeyîke meriva hebe (Qoy adamın çörəyi, suyu olmasın, bir qız övladı olsun).

Grammatika: 1. İsmi çağırış forması və ya xitab

2. Saylar

1. İsmi çağırış halı və ya xitab.

Xitab formasını düzəltmək üçün kişi cinsinə aid olan isimlərə -o(-yo), qadın cinsinə aid olan isimlərə -ê (-yê), cinsindən asılı olmayaraq cəm isimlərə isə - no şəkilçisi əlavə edilir.

A) Kişi cinsinə aid olan isimlər:

Adlıq hal

Xort (cavan oğlan) T ə k

ismin xitab forması

Xorto Cəm ismin xitab forması

Xortno

Bira (qardaş) Birayo Birano

Xal (dayı) Xalo Xalno

mam(əmi) Mamo Mamno

Pizmam (əmioğlu) P i z -

mamo Pizmamno

Məs. Xorto, berxan bîne (Oğlan, quzuları gətir).

Xortno, berxan bînin (Oğlanlar, quzuları gətirin).

B) Qadın cinsinə aid olan isimlər:

Adlıq hal

Dayîk (ana) Tək ismin çağırış

halı

Dayîkê(ana) Cəm ismin çağırış

halı

Dayîkno (analar)

Xwîşk (bacı) Xwîşkê(bacı)

Xwîşkno (bacılar)

Met (bibi) Metê(bibi)

Metno (bibilər)

Keç (qız) Keçê(qız)

Keçno(qızlar)

Dotmam(əmiqızı) D o t -

mamê(əmiqızı)

Dotmamno(əmiqızılar)

Məs: Keçê, rabe (Ay qız, qalx).

Qeçno, rabin (Qızlar, qalxın).

İnsan adları da cinsə görə şəkilçi qəbul edirlər.

Nûr hat (Nur gəldi). Nûrê, ware (Nur, gəl).

Bekir dixwîne (Bekir oxuyur).

Bekiro, bixwîne (Bekir, oxu).

Təyini olan isimlər xitab formasında işlənsələr, ismə xitab sonluqları deyil adi izafələr (–a(ya), - ê(yê), - ên(yên) əlavə edilir (1-ci və 2-ci dərslərə bax).

Məs. Təyinsiz xitab - təyini olan xitab

Dayîkê (ana) - Dayîka delal (gözəl ana) Xwîşkê (Bacı) - Xwîşka Sosin (Süsən bacı) Metê (Bibi) - M e t a

24- bîst û du

25- bîst û pənc

26 -bîst û şeş

27 -bîst û hevt

28- bîst û heşt

29- bîst û neh

1000- hezar

Qeyd 1. 145 - sed çil (û) pənc

1990 - hezar nehsed (û) nod

3280 - sê hezar dused (û) heştê

Qeyd 2. Yek (bir) sayı –ek formasında tək isimlərə əlavə edilir və qeyri- müəyyənlik ifadə edir. Məs. Pirtûk (kitab) - pirtûkek (hər hansı bir kitab). Qalan bütün miqdar sayları istənilən sayla bilən isimlə tək formada işlənir. Məs: du name (iki məktub), sê dar (üç ağac), deh roj (on gün), sed sal (yüz il), çar demsal (dörd fəsil).

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qaldı)

Qeyd 3. Dudu və sisê sayları isimlə işlənir, isimlərlə birləşmələr əmələ gətirən zaman du və sê formasında işlənirlər. Məs: Du zarok çûn, dudû man (iki uşaq getdi, ikisi qaldı). Ewî sê sêv xwarin, sisê man.(O üç alma yedi, üçü qald

XX əsrdə erməni rəsmi dairələrinin kürdlərə qarşı həyata keçirdiyi deportasiya, repressiya və terror aktları haqqında

Qərbi Azərbaycanda kürdlərə qarşı törədilən deportasiya, repressiya və terror aktlarından bəhs etməzdən öncə həmin regionda kürdlərin məskunlaşma arealı və demoqrafik vəziyyətləri barədə məlumat verməyə ehtiyac vardır.

Qərbi Azərbaycan ərazisində yaşayan əhalinin milli tərkibi haqqında ilk müfəssəl məlumatı İrəvan xanlığının rus qoşunları tərəfindən işğalından sonra rus tarixçi-statisti İvan Şopen tərəfindən 1829-1832-ci illərdə aparılan kameral siyahıyaalmanın nəticələrindən əldə etmək olar. İ.Şopenin verdiyi məlumata görə, işğaldan sonra keçmiş İrəvan xanlığının ərazisində 6435 nəfər şiə, 3.978 nəfər sünni, 324 nəfər yezdi kürd yaşamışdır.

İrəvan xanlığının işğalından sonra Alagöz (Ələyəz) dağının ətəyindəki bir sıra boşalmış türk kəndlərində də Türkiyədən gələn yezdi kürdlər məskunlaşmışdılar. Yezdi kürdlər 1839-cu ildə Mirək, Quruboğaz, Carcarçı, Çobangərəkmez kəndlərində, sonralar isə Pəmbək, Qundaxsaz, Böyük Camışlı, Kiçik Camışlı və Korbulaq kəndlərində yerləşmişdilər. Nəhayət, yezdi kürdləri 1877-1878-ci illər rus-türk müharibəsindən sonra Türkiyə ərazisindən gələrək Bağdad Dolu-Taxt və Kiçik Cəngi kəndlərində yerləşmişdilər. Sonralar Ermənistanın rəsmi dairələri tərəfindən adları dəyişdirilən, lakin əsasən yezdi kürdlərinin yaşadığı kəndləri əhatə edən Araqats (Ələyəz) rayonu təşkil edilmişdi.

1886-cı ildə keçirilən ailəhesabı siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, İrəvan quberniyasında 670.405 nəfər yaşamışdır ki, onlardan 251.327 nəfərini azərbaycanlılar, 36.478 nəfərini kürdlər təşkil etmişdir. Azərbaycanlılar ümumi əhalinin 37,5 faizini, kürdlər isə 5,44 faizini təşkil etmişdir.

1890-cı illərdə Türkiyədə baş qaldıran erməni üsyanlarının yatırılmasından sonra təqribən 400 min erməni Rusiyaya köç etmiş, onların da xeyli hissəsi İrəvan quberniyasının ərazisində məskunlaşmış və nəticədə quberniya ərazisində ermənilərin xüsusi çəkisi süni surətdə yüksəlmişdi. 1897-ci il Ümumrusiya siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, İrəvan quberniyasında yaşayan 829.556 nəfər əhalinin 313.176 nəfərini azərbaycanlılar, 49.389 nəfərini kürdlər təşkil edirdi. Kürdlərin də 35.675 nəfərini müsəlman kürdlər, 13.714 nəfərini isə yezdi və erməni-qriqorian dinini qəbul etmiş kürdlər təşkil edirdi. Ümumiyyətlə, XIX əsrin sonlarında müsəlman və yezdi kürdlər indiki Ermənistan ərazisinin 34 kəndində yaşayırdılar.

Türkiyədən gələn yüz minlərlə erməniləri daimi məskunlaşdırmaq üçün 1905-1906-cı illərdə erməni silahlı dəstələri kütləvi qırğınlar törətmişdilər. Təkcə həmin illərdə İrəvan quberniyası ərazisində 150-yə yaxın türk-müsəlman yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, əhalisi qırğınlara məruz qoyulmuş və evlərindən didərgin salınmış, həmin kəndlərin əksəriyyətində Türkiyədən gələn ermənilər məskunlaşdırılmışdı.

1915-1916-cı illərdə Türkiyə ərazisindən 300 minə yaxın erməni gələrək Cənubi Qafqazda məskunlaşmışdı. Həmin ermənilərin böyük bir qismi İrəvan quberniyasının ərazisində

cəmləşmişdi. 1917-ci il "Qafqaz təqvi-mi" nə görə, 1916-cı ildə İrəvan quberniyasında yaşayan 1.120.242 nəfər əhalinin 373.582 nəfərini azərbaycanlılar, 59.132 nəfərini kürdlər, onlardan 36.508 nəfərini müsəlman kürdlər, 12.624 nəfərini isə yezdi kürdlər təşkil etmişdir.

1919-cu ilin iyun-avqust aylarında Ermənistan daşnak hökuməti Daxili İşlər Nazirliyinin qərarı ilə siyahıyaalma keçirilmişdir. Respublika ərazisində qeydə alınan 917.297 nəfər əhalidən 122.185 nəfərini müsəlmanlar, 48.672 nəfərini isə qeyri-müsəlmanlar təşkil etmişdi [5, s. 178]. Erməni müəllifi Zaven Qorqodyan yazır ki, daşnakların

"təmizləmə" siyasəti nəticəsində 1919-cu ildə 200 min nəfərdən artıq türk və kürd Ermənistandan qovulmuşdur.

1922-ci ildə Sovet Ermənistanında keçirilən siyahıyaalmanın nəticələri daşnakların hakimiyyəti dövründə həmin ərazidə türk-müsəlman əhaliyə qarşı törədilən soyqırımın miqyasını əyani şəkildə nümayiş etdirir. Belə ki, Ermənistanda yaşayan 781.011 nəfər əhalinin 76.555 nəfərini Azərbaycan türkləri (9,8 faiz), 705 nəfərini (0,1 faiz) kürdlər təşkil etmişdir.

1926-cı ildə keçirilən ikinci Ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Sovet Ermənistanında 880.464 nəfər əhali yaşamışdır ki, onlardan 85.554 nəfəri azərbaycanlılar, 3.025 nəfəri müsəlman kürdlər, 12.237 nəfəri isə yezdi kürdlər olmuşdur [13, s. 4-8]. Faiz etibarilə azərbaycanlılar ümumi əhalinin 9,76 faizini, müsəlman kürdlər 0,4 faizini, yezdi kürdlər isə 1,4 faizini təşkil etmişdir.

1931-ci il siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.050.633 nəfər əhalinin 106.768 nəfəri azərbaycanlılardan (10,1 faiz), 19.268 nəfəri (1,9 faiz) kürdlərdən ibarət olmuşdur.

1930-cu illərdə Ermənistanda həyata keçirilən repressiyaların dalğasının fonunda azərbaycanlılar və müsəlman kürdlər daha ağır zərbə almışdılar. Xalq düşmənlərini, trotskiçi-buxarınçı casusları ifşa etmək məqsədilə A.Mikoyan, N.Yejov və L.Beriya Ermənistana gəlmişdilər. Moskvaya belə məlumat verilmişdi ki, Ermənistanda Araz və Yuxarı Arpaçay çayları boylarında yaşayan müsəlmanlar casusluq edir və guya elliklə Türkiyəyə keçmək fikrindədirlər. Ona görə də 1937-ci ilin payızında və 1938-ci ilin yazında Ağba-ba, Vedibasar, Zəngibasar, Qəmərlı, Eçmiedzin, Hoktemberyan, Meğri rayonlarının Türkiyə və İranla həmsərhəd kəndlərində yaşayan azərbaycanlı və

müsəlman kürd ailələri kütləvi surətdə repressiyaya məruz qalmışdılar. Minlərlə ailə Orta Asiyaya və Qazaxıstana sürgün edilmişdir. Ümumiyyətlə, XX əsrin 30-cu illərində Ermənistandan 50 mindən artıq azərbaycanlı və müsəlman kürd repressiyaya məruz qalmışdır.

1939-cu ildə keçirilən üçüncü ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.282.330 nəfər əhalinin 130.997 nəfərini azərbaycanlılar (10,2 faiz), 20.481 nəfərini kürdlər (1,6 faiz) təşkil etmişdir.

1947-ci il dekabrın 27-də SSRİ Nazirlər Sovetinin "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və digər azərbaycan-

lı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" qəbul etdiyi qərara əsasən, 100 min kolxozçu və digər azərbaycanlı əhalinin üç il ərzində Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi qərarlaşdırılmışdı. Lakin 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlı əhali ilə bərabər, müsəlman kürdlər də Ermənistandan deportasiya edilmişdilər. Ona görə də 1939-cu ildən 1959-cu ilədək keçən 20 il müddətində Ermənistanda yaşayan azərbaycanlı əhalinin və müsəlman kürdlərin sayı kəskin şəkildə azalmışdı. 1959-cu ildə keçirilən dördüncü ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.763.048 nəfər əhalinin 107.748 nəfərini azərbaycanlılar (6,1 faiz), 25.627 nəfərini kürdlər (1,5 faiz) təşkil etmişdir.

1970-ci ildə keçirilən beşinci ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 2.491.873 nəfər əhalinin 148.189 nəfəri azərbaycanlılardan (5,9 faiz), 37.486 nəfəri kürdlərdən (1,5 faiz) ibarət olmuşdur.

1979-cu ildə keçirilən altıncı ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 3.037.259 nəfər əhalinin 160.841 nəfərini azərbaycanlılar (5,3 faiz), 50.822 nəfərini kürdlər (1,7 faiz) təşkil etmişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində Ermənistanda müsəlman kürdlər əsasən Vedi (Ararat), Zəngibasar (Masis), Basarkeçer (Vardenis) rayonlarında və İrəvan şəhərində yaşayırdılar. Ermənistanda ayrıca müsəlman kürd kəndi yox idi. Azərbaycanlı kəndlərində yaşayan kürdlər əhalinin 10-15 faizindən çoxunu təşkil etmirdilər. Yezdi kürdlər isə əsasən Ələyəz (Araqats), Talin, Abaran, Hoktemberyan (Armavir), Artaşat, Dilican rayonlarında və İrəvan şəhərində yaşayırdılar.

1988-ci ildə keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı qərəzli

mövqeyindən istifadə edən Ermənistan Respublikası Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini aneksiya etməyə cəhd göstərməklə yanaşı, Ermənistan SSR Ali Soveti sessiyasının məxfi göstərişinə əsasən, 1988-ci il noyabrın 22-dən 28-dək olan müddət ərzində azərbaycanlılar yaşayan 22 rayonda 170 sırf və ermənilərlə qarışıq 94 yaşayış məskənləri boşaldılmış, nəticədə 200 mindən çox azərbaycanlı, 18 min müsəlman kürd, min nəfər rusdilli əhali Azərbaycana qovulmuşdur.

Ermənistanın Ələyəz rayonunda doğulub böyüyən, İrəvan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirən, sonralar İrəvan radiosunun kürdcə verilişlər redaksiyasında və Ələyəz rayon komsomol komitəsinin katibi işləyən İşxan Aslanoviç Ankosi Ermənistanın müstəqilliyə qovuşmasından sonra təzyiqlərə tab gətirməyərək Ermənistanı tərk etmək məcburiyyətində qalmış və 1993-cü ildən Krasnodarda yaşayır, "Midiya" Kürd Milli-Mədəni Muxtariyyətinin sədri, Kürdüstan Milli Konqresinin üzvü kimi yezdi kürdlərin hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində fəaliyyətini davam etdirir. Onun atası Aslan Xudoyan uzun müddət yezdi kürdlərin yaşadığı rayonlarda rəhbər vəzifələrdə işləmiş, ermənilərin kürdlərə qarşı diskriminasiyasının canlı şahidi olmuşdu.

İşxan Ankosi yazır ki, hələ ötən əsrdə 50-ci illərin sonu, 60-cı illərin əvvəllərində Ermənistanda millətçilik əhval-ruhiyyəsi ən yüksək həddə çatmışdı. Millətçilik daha çox Yakov Zarobyannın Ermənistan KP MK-nın birinci katibi olduğu dövrdə özünü büruzə vermişdir. Məhz Y.Zarobyannın açıq şəkildə dəstəyi sayəsində Ermənistanda antikürd siyasəti yeridilmişdir. İşxan Ankosi yazır: "Biz kürdlər praktik olaraq hər gün, hər saat hakimiyyət dairələri tərəfindən xalqımıza qarşı yeridilən diskriminasiya siyasətini hiss edirdik". O, daha sonra qeyd edir ki, hələ XX əsrin 80-ci illərində Ermənistan rəhbərliyi kürdlərlə azərbaycanlılar arasında qarşıdurma yaratmaq siyasəti yeritmişdir. Belə ki, kürdlərin kəndlərindən olan təmsilçiləri Ermənistan KP MK-ya dəvət edilərək onlara "respublika ərazisində yaşayan bütün kürdlərin kompakt ərazidə yaşamaları və heyvandarlıqla məşğul olmaları üçün" onların Amasiya rayonuna köçmələri təklif edilmişdi. Həmin vaxt Amasiya rayonunda yaşayan əhalinin 85 faizindən çoxunu azərbaycanlılar təşkil edirdi. İşxan Ankosi yazır ki, bununla Ermənistan rəhbərliyi kürdlərin əli ilə azərbaycanlıların Amasiya rayonundan sıxışdırılıb çıxarılmasına nail olmaq və gələcəkdə müsəlman kürdlər ilə azərbaycanlılar arasında yaratdıqları düşmənçilikdən istifadə etmək məqsədi güdürdü. Məhz müsəlman kürdlərin Amasiya rayonuna köçməkdən imtina etmələrindən sonra onları cəzalandırmaq üçün 1983-cü ildə Ermənistan hökuməti Ararat vadisində qoyunçuluğun qadağan edilməsi barədə qərar qəbul etmişdi.

(Ardı var)

Nazim MUSTAFA
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanasının şöbə müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Kurdên Azeraycanê: Başûrê Kurdistanê mala kurdan e û divê em wek çavên xwe wê biparêzin

Kurdên Azeraycanê dibêjin, Serok Barzanî û Partiya Demokratî Kurdîstanê (PDK) karine doza Kurd bigihînin hemû cîhanê û gerek her kurdek li her cihekî be piştî Herêma Kurdîstanê bigre ji ber kû vê heremê ala Kurdîstanê pêl dide,

zimanê kurdî kar dike, ev herêm mala hemû Kurdan e.

Kurdê bajarê Baku yê Azeraycanê Serokê Yektîya Civata Kurdên Azeraycanê û sernivîsarê rojnama,, Dîplomata kurd,, Tahir Silêman ji malpera KDP.info re ragihand: "Li Azeraycanê em bi çand û kulturê xwe ve girêdayî ne û em dixwazin wek Serok Mesud Barzanî bibin pêşmergeyê Kurdîstanê. Gelê me bi çavê mezîni-hişyar li Herêma Kurdis-

tanê dinhêrin. Em bawarin wekî helaqetîya navbera Azeraycanê û Kurdîstanê wê berdewambe. Wextê Cenabê Neşîrvan Barzanî hatinê Azeraycanê, Bakuyê hemû debaran ala Kurdîstanê bilind pêl dida. Em bi ala sêregîn pir kêfxwaşbun. Em hîvîne wekî Nunerê Kurdîstanê zûtirê li Azeraycanê vebe û ala Kurdîstanê hertim pêl bide û gellên kurdên Azeraycanê dilşabin. "

Tahir Silêman wiha got jî: "Divê her kurdek li cîhanê piştevaniya Herêma Kurdîstanê bike, her kurdekî dilsoz gerek piştevanê doza Kurdîstanê be, ji ber ku niha Serok Barzanî û PDK dixwazin ev herêm parastî be û her kurdek li her cihekî dunyayê serfirazbe. Serok Barzanî li ser rê û rêbaza pîroz a Kurdîstanê jiyana xwe xist xizmeta gelê Kurd û Kurdîstanê. Xêncî Serok Mesud Barzanî tu hêzek, partîk dew û doza Kurdîstanê Serxwebunê nake. Bijî Serok Mesud Barzanî, bijî Pêşmerge!"

Ji aliyê xwe ve, Serokê Navenda Çanda Kurdî "Ronahî" Zabit Mamadov got: "Serok Barzanî lêveger û rêberê gelê Kurd e ku li ser asta cîhanê ji bo mafên gelê Kurd kar dike û Serokê Herêma Kurdîstanê Nêçîrvan Barzanî jî li ser

heman rêbaz û bîr û baweriyê kar dike. Nêçîrvan Barzanî dema ku hat Azeraycanê bi siyaseta xwe ya hekîm karî doza Kurdî bigihîne gelê Azeraycanê."

Mamadov ji malpera KDP.info re got: "Kurdên Azeraycanê bi hêvî ne ku

carekê Serok Barzanî bibînin. Li Azeraycanê piştigiriyê mezin ji Herêma Kurdîstanê re heye, ji ber ku Herêma Kurdîstanê mala kurdan e û divê em wek çavên xwe wê biparêzin." Herwiha got: "Tiştî ku em pê serbilind in ew e ku Hewlêr bûye paytexta dîplomatiyê a navçeyê, ku di firokê de tiştêkî mezin e. Gelek kes hebûn ku demekê dixwestin kurdan tune bikin, niha jî dibînin ku Kurd siyaseta dikin û welatê xwe ava dikin." **KDP.info**

Güney Kore Büyükelçisi: Kürdistan Bölgesi bizim gerçek dostumuzdur

Güney Kore'nin Irak Büyükelçisi Sung-soo, burada açıklamalarda Choi Sung-soo, ülkesinin Kürdistan bulundu.

Bölgesi ile ilişkilerinin gerçek dost haline gelecek kadar geliştiğini söyledi. Erbil'de gerçekleştirilen Kürdistan-Güney Kore Dostluk Töreni'nin 20. Yıldönümü törenine katılan Choi

Güney Kore'nin Irak Büyükelçisi, "Atılan temelin sağlam olması, kültürümüzün ve tarihimizin Kürdistan Bölgesi ile benzerliği, kendimizi gerçek dost olarak adlandırmamız

yol açtı." dedi.

Choi Sung-soo, Güney Kore'nin, 2004 yılından bu yana, Güney Kore'nin ilk askeri ekibi "Zeytini" geliştirip kurarak ve Erbil'de bir KOICA ofisi ve konsolosluğu açarak Kürdistan Bölgesi'ne olan tam bağlılığını gösterdiğini dile getirdi.

Güney Kore'nin Irak Büyükelçisi, "Halklarımız ve hükümetler arasındaki işbirliği önemli ölçüde arttı, bu ortaklık kültürel alışverişe dönüştü, her iki taraftaki insanlar birbirleriyle iletişim kuruyor ve iş yapıyor." diye konuştu.

"Güney Kore ile Kürdistan Bölgesi arasındaki ilişki, karşılıklı saygı ve müreffeh bir geleceğe dair ortak vizyonla tanımlanıyor." diyen Choi Sung-soo, "Kürdistan Bölgesi halkının yeteneklerini geliştirmek için bilgi ve uzmanlığımızı paylaşmaya kendimizi adayacağız." ifadesini kullandı.

KDP'den Kürdistan Bölgesi Parlamento seçimlerine ilişkin açıklama

KDP: Seçim kampanyasının 20 Eylül'de başlamasını bekliyoruz. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), aday listesinin doğrulanması sürecinin halen devam ettiğinden seçim kampanyasının 16 Eylül 2024 tarihinde başlamasının pek mümkün görünmediğini belirtti. KDP

Seçim Dairesinden bir kaynağın Kurdistan24'e yaptığı açıklamada, "Aday listesinin doğrulanması süreci halen devam ettiğinden seçim kampanyasının 16 Eylül 2024 tarihinde başlaması pek mümkün görünmüyor." dedi.

Seçim kampanyasının başlamasının

20 Eylül'e erteleneceği değerlendirilmesine yer verilen açıklamada, KDP'nin söz konusu seçimlere en iyi şekilde hazırlandığı vurgulandı.

Komisyon verilerine göre Kürdistan Bölgesi'nde 2 milyon 899 bin 578 kişi biyometrik oy kartı alarak seçimlere katılma hakkına sahip olurken, bunların 2 milyon 683 bin 618'i genel seçimlere, 215 bin 960'ı ise genel seçimlere katılacak.

Komisyonundan daha önce yapılan açıklamada, Kürdistan Bölgesi'ndeki dört seçim bölgesinde genel oylama için 1266 merkezde 6 bin 318 oy istasyonu, özel oylama içinde 165 merkezde 749 oy istasyonu bulunduğunu belirtmişti.

Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu, 20 Ekim 2024'te gerçekleştirilmesi planlanan Kürdistan Bölgesi Parlamento seçimleri için hazırlıklarını sürdürüyor. Seçimler çerçevesinde özel oylamanın da 18 Ekim'de yapılması planlanıyor.

ƏBƏDİYYƏT NƏĞMƏSİ

Şəhidlərimizin ölməz xətiresinə

And içib bayrağa, and içib yurda,
Torpağı siz candan əziz sandınız.
Qələbə marşını çalib göylərdə,
Bölməz bir Vətən oldu andınız.

Geyib əyninizə polad libası,
Qəstlə atıldınız odun üstünə.
Qəhrəman adını göz qırpmında,
Qürurla yazdınız adın üstünə.

Bəzən gözünüzə baxsa da ölüm,
Atılıb keçdiniz ölümün üstən.
Yalçın qayaları qanla yudunuz,
"Ləkəni" sildiniz elimin üstən.

Yarımqıç qalsa da bir sevgi ömrü,
Neçə bütöv ömür yaşadınız siz.
Meydanda əyilməz kürəyinizdə,
Xalqımı zirvəyə daşdırdınız siz.

Öldü mənlili də, öldü ruhu da,
Düşməne elə bir məzar qaldınız.
"Düşən" papağımı qoyub başıma,
Minillik bir şanlı tarix yazdınız.

Sizin qanınızla sulanan torpaq,
Güllər bitirəcək, qırmızı güllər,
Dərüb sevdiniyə pay aparacaq,
Sizlərdən sonrakı gələn nəsillər!
Allah cəmi şəhidlərimizə rəhmət

eləsin.

YASİR KÜRDOĞLU

A DOĞMA KƏNDİM

İşğaldan azadsan, gəldim qoynuna,
Yaylağım, yazlağım, a doğma kəndim!
Qaş-qabaq sallama, qurbanın olum,
Ay ata ocağım, a doğma kəndim!

Çoxda ki, talanıb evim, eşiyim, Çölündə
yurd salım, donum, üşüyüm.
Anamın laylası, güllü beşiyim,
İsticə qucağım, a doğma kəndim.

Buludlu, şimşekli, leysan yağışlı,
Dərəsində seli coşğun axışlı,
Ala yaylaqları güllü, naxışlı,
Buz kimi bulağım, a doğma kəndim.

Qarasu adlanan çiçəkli düzdə
İnsan ömür sürər doxsan da, yüz də.
Anamın, bacımın məzarı sizdə,
Sinəmdədir dağım, a doğma kəndim.

Yasir səndən ayrı çox çəkdi zəhmət,
Tökdü göz yaşını gizlincə, xəlvət. Adın
Qarakeçdi, məkanın cənnət, Axirət
bucağım, a doğma kəndim.

06.09.2022

ZƏNGİLAN

Laçın, Şuşa, Ağdam, Kəlbəcər kimi,
Sən də döndün köçkün elə, Zəngilan.
Bülbülün qanını düzə tökdülər,
Xar qondu çiçəyə, güle, Zəngilan.

Heyran qalmış idim güllü bağlara,
Zirvəsi qar olan uca dağlara.
Heyif keçirdiyin o xoş çağlara,
Tez gəldin qarğışlı dilə, Zəngilan.

Üstümüze düşmən gəldi gələnələr,
Yenə gülümsədi bizə gülənələr.
Ailəsiz qaldı neçə gəlinlər,
Ağ dən düşdü qara telə, Zəngilan.

Bu ağır fikirlər dəhşətdir mənə,
Qələmim süngüyə çevrilib yenə.
Canını vermədin beş il düşməne,
Sonda niyə oldun belə, Zəngilan?!

Od-alovdan zirvələrin qarı az,
Niyə çağlamırsan, çağla, ay Araz!
Salamat qalmışdı millətdən bir az,
Onlar da töküldü selə, Zəngilan.

Rast gəlmişdik dərələrin bicinə,
Almadılar heç kimseni vecinə,
Kimlərsə arxasına, gücünə
Tülkülər dönüdü filə, Zəngilan.

Çoxu torpaq satıb qalxdılar hula,
Vaxt gələr, dönərlər nökerə, qula.
Səni də satdılar qızıla, pula,
Gətirdilər fitnə-felə, Zəngilan.

Elin bir-birinə vardı hörməti,
Təxribat bu günə saldı milləti.
Cəbrayıl, Qubadlı, Laçın həsrəti
Bağrımı döndərib külə, Zəngilan.

GİLEYLİYƏM DÜNYADAN

Kürdoğlu Yasirəm, ürəyim ilə,
Dağlara üz tutub dönəydim yelə.
Gələcək günlərə ümid var hələ,
Vətən qayıdacaq ələ, Zəngilan!

02.11.1993

DÖNƏYDİM KAŞ

*Sınmaydı qanadlarım,
Quş yerinə mən olaydım.
Sücaət*

Yenə vətən yada düşdü,
Uçan quşa dönəydim kaş.
Dəlidağın zirvəsində
Məğrur daşa dönəydim kaş.

Öz yuvamda ac olaydım,
Laçınımda qocalaydım.
Murov kimi ucalaydım,
Onla tuşa dönəydim kaş.

Kürd Yasirəm, sözlərindən,
Od almışam közlərindən.
Nazlı yarın gözlərindən
Axan yaşa dönəydim kaş.

02.11.1993

AY LAÇINIM, KƏLBƏCƏRİM

Düşmən sizi bizdən aldı,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!
Millətımız qaçqın oldu,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

Zirvələrdə durdun mətin,
Basılmazdı mərd millətin,
Hanı o birlik qüvvətin,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım?!

Səngər idi hər qayası,
Hər kahası, mağarası.
Qarabağın darvazası,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

Köçkünəm, olmuşam qərib,
Dərd bağrımın başın dəlib.
Tülkü aslana güc gəlib,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

Araz dönüb gözdə yaşa,
Dəli Kürüm gəlmir çuşa.
Qəfəsdədir doğma Şuşa,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

Füzuli, Ağdam, Ağdərə,
Qubadlı – düşüb kədəre.
Cəbrayıl – düşməne bərə,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

Xain düşmən qurdu plan,
Xocalını etdi talan.
Satqınlara mal-pul olan,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

Kürd Yasirəm, güləcəyik,
Lazım gəlsə, öləcəyik.
Axır sizə gələcəyik,
Ay Laçınım, Kəlbəcərım!

LAL OLMUŞAM

Vətən deyənler yanında
Danışmıram, lal olmuşam.
Yazıq-yazıq sızlayıram,
Üreklərdə xal olmuşam.

Odlanıb yanırıram yenə,
Dərd alovum çətin sönə.
Qəm yükləyib zaman mənə,
Ağırlaşdı sal olmuşam.

Məndən inciməsin çəmən,
Göynəyirəm qəfəsdə mən.
Sözlərimə zəhər demən,
Şəndən süzən bal olmuşam.

Buz bulağa tay istəmə,
İç, sağlam ol, çay istəmə.
Əl uzadıb pay istəmə,
Meyvələri kal olmuşam.

Yasir, yaşın çalxalanıb,
Yanağında dalğalanıb.
Öz gücünə arxalanıb,
Demə, Rüstəm-Zal olmuşam.

03.11.1993

KÜRDƏM

*Düz tanıdın, a qardaşım,
O sən deyən həməni kürdəm.
Əlqəmə Əmrahoğlu*

Düz tapmısan ünvanımı,
Laçınliyam, haman kürdəm.
Oylağımdır dağlar başı,
Yaylaqlarda çoban kürdəm.

Kəlbəcərə mənzil vuram,
Köhlənimi sürüb yoram.
Dəlidağ başında qaram,
Zirvəsində duman kürdəm.

Qarakeçdi – ilk məskənim,
Zalımlara olub qənim,
Əsil kürddür babam mənim,
Sanma əslin danan kürdəm.

Yüz mənə var kürd dilimdə,
İgid çoxdur mərd elimdə.
Titrəyər namərd əlimdə,
Heç vermərəm aman, kürdəm.

Kürd Yasir xəyala dalıb,
Ustadlardan dərsin alıb.
Qəm sazını dərdli çalıb,
Açıq gözlər yuman kürdəm.

04.11.1993

AĞLAYIRAM

Dostum, göydə bulud olub,
Yağa-yağa ağlayıram.
Arandayam, dağlarıma
Baxa-baxa ağlayıram.

Dərd, məlal var şirin canda,
Didərginlik gəzir qanda.
Şimşək olub asimanda
Çaxa-çaxa ağlayıram.

Yasirəm, can tabsızlayır,
Meh gözümə qəm tozlayır.
Kövrək qəlbim hey sızlayır,
Yuxa-yuxa ağlayıram.

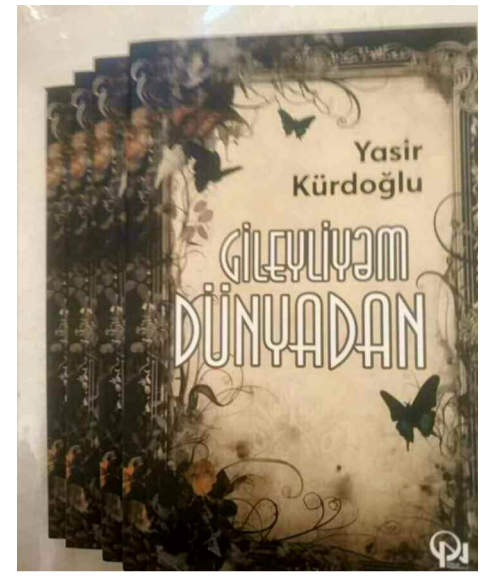
03.01.1995

QARABAĞLIDIR

Yurdumu o qədər çox sevirəm ki,
Köksümdəki bu can Qarabağlıdır.
Ölkəmizi qarış-qarış gəzmışəm,
Gözlərimdə hər yan Qarabağlıdır.

İbrahimxəlil xan, mərd Xosrov paşam,
Əmr eyləyə, düşmənimlə savaşam.
Mədəniyyət beşiyimdir Xan Şuşam,
Xanəndə, tar-kaman Qarabağlıdır.

Yasirəm, mən haqqam, gözü-könlü tox,
Ana vətənimin vurgunuyam çox.
Təkə Qarabağda doğulanlar yox,
Bütöv Azərbaycan Qarabağlıdır.

YAYLAQ

Şükür yaradana, şükür Allaha,
Qovuşdun elinə, obana, yaylaq.
Köçkünler qayıtdı ata yurduna,
Ocaqlar qalandı sobana yaylaq.

Qalmışdın əlində düşmənin, yadın,
Bir an dilimizdən düşməzdi adın.
Sənə salam verir çoban övladın,
Əleykəm-salam de çobana, yaylaq.

Gavur erməniylə savaşı eylədik,
Şuşada düşmənin bağrın teylədik,
Qırx dörd gün içində "zəfər" söylədik,
Qurbanam bu dövrə, zamana, yaylaq.

Yorğa at belində, hər kəs özündə,
Yarışacaq Qarasuyun düzündə.
Qarakeçdi kəndi cənnət gözündə,
Bənzəyir füsunkar ümmana, yaylaq.

Yasirəm, görəndə gözlərim doldu,
Şair vətəninə nökerdi, quldu.
Naxırlar, sürülər bəzəyin oldu,
Qalmaqal donuza, qabana, yaylaq.

AZAD OLDUN, QARABAĞ

İki min iyirmi, payız ayında
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!
Qardaş qardaşının durdu tayında,
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!

İyirmi yeddi sentyabr ordumuz,
Həmlə etdi çaqqal üstə qurdumuz.
Təmizləne-təmizləne yurdumuz
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!

Paşinyanı əzdi yumruğuyla div –
Ali Baş Komandan İlham Əliyev.
Qaytarıldı neçə oba, neçə ev,
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!

Alındı Cəbrayıl, Hadrut, Füzuli,
Sevindi Zəngilan, Qubadlı eli.
Şuşada düşmənin qırıldı beli,
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!

Ağdamdan başlandı Laçına kimi,
Kəlbəcərdə döyüş planı, himi.
Düşmən mərd meydandan qaçdı it kimi,
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!

Yolunda qan tökdü qazi, mücahid,
Üç mindən çox oldu qəhrəman şəhid!
Tarix yazanlara biz olduq şahid,
Sən işğaldan azad oldun, Qarabağ!

Yasirəm, qoy deyim, qalmayın darda,
Yağı ağ bayrağı qaldırdı harda:
Şanlı zəfər çaldıq on noyabırda,
Sən işğaldan azad oldun Qarabağ!

11.11.2020

FƏTƏLİ XAN İSGƏNDƏRXAN OĞLU XOYSKI, DÜMBÜLÜ KÜRD TAYFASINDAN OLAN MƏŞHUR AZƏRBAYCAN KÜRDÜDÜR. O, AZƏRBAYCAN CUMHURİYYƏTİNİN BAŞ NAZİRİ OLMUŞDUR

(1875-1920) Dümbülü kürd tayfasından olan Fətəli (Fəth Əli) Xan İsgəndər Xan oğlu Xoyski 1875-ci ildə Şəki şəhərində anadan olmuşdur. Onun atası rus ordusunun general-leytenantı idi. Onların əslİ İran Azərbaycanın Xoy şəhərindəndir. F.Xoyski 1918-ci il dekabrın 26-da təşkil etdiyi III hökumət kabinetində də Nazirlər Şurasının sədri və Xarici İşlər naziri vəzifəsini tuturdu. Məhz onun dövründə Azərbaycan dövlət orqanlarının özülü qoyulmuşdu. Müstəmləkə siyasətinin rəmzi olan Yelizavetpol şəhəri və quberniyasının yenidən Gəncə və Gəncə quberniyası adlandırılması, Qaryagin qəzasının Cəbrail qəzası adı ilə əvəz edilməsi, çoxpartiyalı parlament sisteminin yaradılması, Azərbaycan Cümhuriyyətinin pul və poçt markalarının buraxılması, ana dilində məktəb və seminariyaların açılması və digər mütərəqqi tədbirlər Xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi hökumət kabinetləri dövründə həyata keçirilməyə başlamışdı.

Fətəli Xan Xoyski görkəmli dövlət xadimi idi

Dümbülü kürd tayfasından olan Fətəli (Fəth Əli) Xan İsgəndər Xan oğlu Xoyski 1875-ci ildə Şəki şəhərində anadan olmuşdur. Onun atası rus ordusunun general-leytenantı idi. Onların əslİ İran Azərbaycanın Xoy şəhərindəndir.

F.Xoyski 1918-ci il dekabrın 26-da təşkil etdiyi III hökumət kabinetində də Nazirlər Şurasının sədri və Xarici İşlər naziri vəzifəsini tuturdu. Məhz onun dövründə Azərbaycan dövlət orqanlarının özülü qoyulmuşdu. Müstəmləkə siyasətinin rəmzi olan Yelizavetpol şəhəri və quberniyasının yenidən Gəncə və Gəncə quberniyası adlandırılması, Qaryagin qəzasının Cəbrail qəzası adı ilə əvəz edilməsi, çoxpartiyalı parlament sisteminin yaradılması, Azərbaycan Cümhuriyyətinin pul və poçt markalarının buraxılması, ana dilində məktəb və seminariyaların açılması və digər mütərəqqi tədbirlər Xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi hökumət kabinetləri dövründə həyata keçirilməyə başlamışdı.

XX əsrin əvvəllərindən Azərbaycanda güclənməyə və genişlənməyə başlayan milli azadlıq hərəkatı millətinin qabaqcıl övladlarının səyi ilə düzgün istiqamətləndirilərək qalibyyətə başa çatdırılmış və 1918-ci il mayın 28-də bütün müsəlman Şərqi ilk demokratik respublikanın yaradılması ilə nəticələnmişdi. Millət bu müqəddəs amala doğru apararı görkəmli siyasi və dövlət xadimlərindən biri də Fətəli xan Xoyski olmuşdur.

1875-ci il dekabr ayının 7-də Şəki şəhərində anadan olmuş Fətəli xan Xoyskinin atası İsgəndər xan əslən Cənubi Azərbaycanın Xoy şəhərindəndir. Buradan Qafqaza, Azərbaycanın Nuxa qəzasına köçmüş və Nuxada ailə həyatı qurmuşdur. İsgəndər xan rus ordusunda general-leytenant rütbəsində yüksəlmişdir. İsgəndər xanın Cahangir xan, Hüseyin-qulu xan, Fətəli xan və Rüstəm

xan adlı dörd oğlu olmuşdur. Onlardan Fətəli xan ilə Rüstəm xan Moskva Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdilər (muvafiq olaraq 1901 və 1913-cü illərdə). Hər ikisi uzun müddət rus ədliyyəsinə prokuror, sonra isə vəkil işləmişdilər (Hüseyn Aypara Azərbaycan ictimai mübarizəsi tarixi, Bakı, 1991, səh 235-236). Mövsüm Əliyevin Rüstəm xan Xoyski haqqında məqaləsində ("Odlar yurdu", 1990-cı il, iyun, № 12-13) oxuyuruq ki, Xoyskilərin əsl-nəslİ Cənubi Azərbaycanın Xoy şəhərindəndir. Onların nəslinin adı Dümbülü Batman Qılıncıdır. 1803-1806-cı illərdə Azərbaycanda işğal edən rus ordusunun komandanı general Sisianov Peterburqa göndərirdi raportda Fətəli xanın ulu babası, Xoy xanı olan Cəfərqulu xanı Xan Xoyski kimi təqdim etmişdir. Həmin dövrdən bu nəsil Rusiyanın müstəmləkəsi olan Azərbaycanda Xoyski familiyası ilə məşhurlaşmışdır.

1902-1907-ci illərdə Fətəli xan əvvəlcə Suxumda bərişq hakiminin köməkçisi, sonra həmin məhkəmədə müstəntiq, daha sonralar isə Yekaterinador dairə məhkəməsinə prokuror nəzarəti prokurorunun müavini olmuşdur. Onu da qeyd edək ki, hələ Moskva Universitetində təhsil aldığı tələbəlik illərində gənclər hərəkatına qoşulmuş, Moskva Universitetini təkcə hüquqşünas kimi deyil, həm də geniş dünyagörüşlü bir siyasetçi kimi başa vurmuşdu. 1905-ci ilin avqustunda Nijni Novqorod şəhərində keçirilən Rusiya müsəlmanlarının I qurultayında yaradılmış "İttifaqı müsəlmin" təşkilatının işində fəal iştirak etməsi, hüquq və iqtisadiyyat komissiyalarının tərkibindəki gərgin fəaliyyəti də bu deyilənləri bir daha təsdiq edirdi. 1907-ci ildə Fətəli xan Xoyski Yelizavetpol quberniyasından II Dövlət Dumasına deputat seçilir və Dumanın müsəlman fraksiyasına daxil olur. Dumadakı fəaliyyətində xüsusilə aqrar məsələ və onun həlli yolları haqqında fikirləri böyük əhəmiyyətə malik olmuşdu. Fətəli xan öz çıxışı və təkliflərində çarizmin aqrar məsələnin həllində də müstəmləkəçilik siyasəti yeritməsini pisləyir və göstərirdi ki, bu məsələdə yerli xalqların hüquqlarının bundan sonra da tapdalanmasına heç bir vaxt yol vermək olmaz və çarizmin köçürmə siyasəti torpaq məsələsi ədalətli həllini tapana qədər dayandırılmalıdır.

1906-cı il yanvarın 6-da "Azərbaycan" qəzetində Dilərə Seyidzadə və Asif Rüstəminin dərc etdirdikləri "Vətənə, xalqa sədəqət rəmzi" adlı məqalədə göstərilir ki, F.Xoyski deputat səlahiyyət

lərindən istifadə edərək həmkarları X.Xasməmmədov və M.Mahmudovla birlikdə Rusiyanın Müdafiə Nazirinə sorğu göndərmiş, hərbi səhra məhkəməsinin ölüm hökmü çıxardığı qafqazlı hərbiçilərin əfv olunmasını xahiş etmişdi. Xoyski eyni zamanda mayın 18-də 173 deputatın imzası ilə milli və dini fərqlərə görə vətəndaşların siyasi və mülki hüquqlarını məhdudlaşdıran qanunların ləğv olunması haqqında Dövlət Dumasına layihə təqdim etmişdir. Yalnız 1907-ci il iyunun 3-də Dövlət Dumasının qəbulması həmin layihənin müzakirəsinə imkan vermişdir. Bir sözlə, F.Xoyski xalqının mənafeyi ilə bağlı bütün məsələlər ətrafında öz fikrini bildirmək üçün Duma tribunasından məhərdətə istifadə etmişdir. Görünür, bu sahədə əldə edilən təcrübə F.Xoyskinin sonrakı siyasi fəaliyyətində də silinməz izlər buraxmışdır. O, 1908-ci ildən 1917-ci ilin əvvəllərinə kimi əvvəlcə Gəncə, sonra isə Bakı dairə məhkəmələrində andlı müvəkkil və hüquq məsləhətçisi işləsə də, siyasi xadim kimi fəaliyyətini dayandırmamış və xalq arasında böyük nüfuz qazanmışdır.

Rusiya 1917-ci il Fevral inqilabından sonra yaranmış əlverişli şəraitdə onun dərhal geniş siyasi fəaliyyətə qoşulması da həmin sahədə artıq zəngin təcrübə qazanmasından irəli gəlmişdi. O, 1917-ci ilin martında Bakıda yaradılmış Milli Müsəlman Şurası müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin üzvü seçilir. Həmin ilin aprelinde isə Bakıda çağırılmış Ümumqafqaz Müsəlmanları Qurultayında iştirak edir.

1918-ci il fevralın 23-də Tiflisdə Zaqafqaziya qanunvericilik orqanı olan Ümumrusiya Müəsislər Məclisinə seçilmiş deputatlardan ibarət Zaqafqaziya seymi fəaliyyətə başlayır. Seymin müsəlman fraksiyasına F.Xoyski də daxil idi.

1918-ci il aprelin 22-də Zaqafqaziya Seymi müstəqil Zaqafqaziya Federativ Respublikasını yaratdı. Aprelin 26-da yaradılmış yeni Zaqafqaziya hökumətində F.Xoyski ədliyyə naziri vəzifəsini tutdu. Lakin Zaqafqaziya Federasiyası da nə xarici, nə də daxili siyasətdə elə bir mühüm dəyşikliyə nail ola bilmədi, daha doğrusu, çox mürəkkəb siyasi vəziyyətdə Zaqafqaziyanın üç əsas millətinin iradəsini ifadə etməyə qadir olmadığını nümayiş etdirdi. 1918-ci il mayın 26-da son iclasına toplaşmış Seymi gürcü nümayəndələri tərk edərək Gürcüstanın istiqlalyyətini elan edirlər. Mayın 27-də F.Xoyskinin də daxil olduğu Seymin azərbaycanlı deputatları Azərbaycan Milli Şurasını yaradırlar. Mayın 28-də Milli Şura Azərbaycanın istiqlalyyətini haqqında bəyannaməni elan edir və hökuməti təşkil etməyi F.Xoyskiyə tapşırır. Həmin gün F.Xoyskinin təqdimatı ilə Nazirlər Şurasının tərkibi təsdiq edilir.

May ayının 30-da o zamankı dünyanın 20-yə yaxın əsas mərkəzlərinə aşağıdakı məzmununda radio-teleqram göndərilir: "Xarici işlər nazirinə. Gürcüstanın çıxma-

sı və Zaqafqaziya Federativ Respublikasının dağılması ilə Azərbaycan Milli Şurası 1918-ci il mayın 28-də Şərqi və Cənubi Zaqafqaziya ibarət olan Azərbaycanın istiqlalyyətini elan etmiş, Azərbaycan Respublikasını yaratmışdır. Deyilənləri nəzərinizə çatdıraraq, zati-alinizdən bu barədə hökumətinizə xəbər vermənizi rica edirəm. Milli hökumətim müvəqqəti olaraq Yelizavetpol şəhərində yerləşir. İmza Xoyski, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Şurasının sədri".

Azərbaycan hökumətinin ilk addımlarından biri 1920-ci il iyunun 4-də Osmanlı imperatorluğu ilə "Sülh və dostluq" müqaviləsi imzalaması oldu. Bu müqavilə ilə Türkiyə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk xarici dövlət kimi ona hərbi yardım göstərdi. Sonralar bu müqavilənin zəruriliyi Fətəli xan Xoyskinin 1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan parlamentinin açılışındakı nitqində belə şərh edilirdi: "Türkiyə Azərbaycan sülhnaməsinin bir maddəsinə görə məmləkətimizə nə vaxt lazım olsa, hüququmuzun müdafiəsi üçün türklər bizə bir qədər əsgər verməli idilər. Ona görə ki, darda qaldıqda bu çarəyə tənəssül edildi.

Bizim xaricdən qüvvə almaq üçün başqa millət və dövlətə müraciət etməyimiz bəzi şəraitdən mümkün deyildi: müraciət etsəydik də bir nəticə hasil olmazdı, ona görə də dindaş və millət-daşımız olan Türkiyəyə müraciət edildi".

1918-ci il iyunun 16-da Milli Şura və hökumət Gəncəyə köçdü. İyunun 17-də isə Milli hökumət o zaman türklərlə münasibətdə yaranmış gərginliyi aradan qaldırmağa müvəffəq oldu. Həmin gün Milli Şuranın Gəncədə keçirilən iclasında Azərbaycan Milli Şurasının buraxılması, bütün qanunverici və icra hakimiyyətinin Azərbaycan müvəqqəti hökumətinin əlində cəmləşdirilməsi haqda iki mühüm qərar qəbul edildi. Milli Şura F.Xoyskinin müxtəlif partiyaların nümayəndələrindən təşkil etdiyi yeni hökuməti təsdiq etdi. Hökumət proqramı ilə çıxış edən F.Xoyski bildirdi ki, onun başlıca vəzifəsi Azərbaycanın azadlıq və istiqlalyyətini uğrunda mübarizə aparmaqdır. F.Xoyskinin rəhbərliyi ilə Azərbaycan hökuməti ilk növbədə dövlət aparatının təşkili işini davam etdirir. Nazirlər Şurası və ayrı-ayrı nazirliklərin aparatı yaradılır. İyunun 19-da Azərbaycan ərazisində hərbi vəziyyət elan olunur. İyunun 27-də Azərbaycan dili dövlət dili elan edilir. Avqustun 11-də hərbi mükəlləfiyyət haqqında qənun qəbul olunur. Bir sözlə, paytaxt Bakıya köçürülənə qədər F.Xoyski hökuməti ölkənin iqtisadi və siyasi həyatı ilə bağlı bir sıra mühüm tədbirlər də həyata keçirmişdi (poçt-teleqraf, pul məsələsi və s.). Hökumətin bu dövrdəki fəaliyyətini F.Xoyski obrazlı şəkildə "təlatüm içərisində qayalar arasında nazik taxta qayıqda gedən gəmiçinin vəziyyətinə" bənzətmiş və göstərmişdi ki, gerek həmin gəmiçi vəziyyətində bulunan hökumət qayığını elə aparmalı idi ki, daşa dəyib dağıl-

masın.

1918-ci ilin sentyabrın 15-də Bakı şəhəri azad edildikdən dərhal sonra, yəni sentyabrın 17-də ADR hökuməti Bakıya köçür. Bakı Azərbaycan dövlətinin paytaxt elan olunur.

1918-ci il noyabrın 9-da F.Xoyskinin məruzəsi üzrə Azərbaycan hökuməti Azərbaycanı üçrəngli milli bayrağını təsdiq edir.

Məlum olduğu kimi, həmin dövrdə Azərbaycanda çox mürəkkəb bir vəziyyət yaranmışdı. Yəni Birinci Dünya müharibəsində məğlub olmuş Türkiyə hökuməti 1918-ci il oktyabrın 30-da imzaladığı Mudros barışıq əsasında öz qoşunlarını Azərbaycandan çıxarmış, noyabrın 17-də isə ingilislər Bakıya gəlmişdilər. Hələ daha əvvəl Ənzəlidə ingilis komandanlığı ilə aparılan danışıqlar heç bir müsbət nəticə verməmişdi.

Azərbaycan Milli Şurası belə çətin bir anda 1918-ci il noyabrın 19-dakı iclasında 120 nəfərdən ibarət Azərbaycan parlament yaratmaq haqqında hökumət təqdim etdiyi qanun layihəsinə bəyandı.

Yeni yaradılmış Azərbaycan Respublikası parlamentinin 1918-ci il ilk iclasında F.Xoyski hökumətin çox mürəkkəb tarixi şəraitdə gördüyü işlər haqqında hesabat verir. Parlament hökumət təşkilini və ona rəhbərliyi yenidən F.Xoyskiyə tapşırır. Dekabrın 26-da Fətəli xan hökumət proqramı və hökumətin tərkibi barədə parlamentdə çıxış edir. Bu hökumətdə F.Xoyski həm də xarici işlər naziri vəzifəsini tutur. 1919-cu ilin martında yaranmış böhranla əlaqədar F.Xoyski hökuməti istefaya çıxmışdı. Lakin F.Xoyski bundan sonra da siyasi fəaliyyətini davam etdirmişdi. Azərbaycan parlamentinin üzvü kimi, Fətəli xan siyasi iqtisadi və maliyyə iclaslarının müzakirələrində yaxından iştirak edirdi. 1919-cu ilin dekabrında isə N.Yusifbəylinin təşkil etdiyi hökumətdə xarici işlər naziri vəzifəsini tutmuş və 1920-ci ilin aprel hadisələrinə qədər həmin vəzifədə çalışmışdı.

ADR-in süqutundan sonra Tiflis şəhərinə mühacirət etmiş F.Xoyski həmin il iyunun 19-də orada mızdlu erməni quldurlar tərəfindən qətlə yetirilmişdi.

Yeri gəlmişkən, ADR-in tanınmış xadimlərindən biri X.Xasməmmədov 1933-cü ildə İstanbulda çıxan "Azərbaycan yurt bilgisi" jurnalında dərc etdirdiyi məqalə F.Xoyskinin 28 mayır böyük qurbanı adlandırmış və böyük bir ümidlə bildirmişdi: "Şübhəsiz bir gün gələcək, Azəri türkləri də milli cümhuriyyətin bu fətrət (durğunluq) dövründən qurtulmuş olacaqdır. İştə o zaman hürri məmləkətimizin mədyun (borclu) və həqiqətli övladları, qurbət ellərin mətruk (tərk edilmiş) məzaristanında istirahət edən mərhur Fətəli xanın bəniyələrini, onun qəlbimizdə yaşayan əziz ruhu ilə bərabər milli yurda, çox görmüş və keçirmiş zavallı ölkəmizə nəq edəcək və şairin dediyi kimi ona kimsənin irişməyəcəyi iftixarlı bir abidə dikəldəcəkdir".

(Ardı var)

İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan ile Kürdistan Bölgesi Başkanı Barzani'den ortak açıklama

Kürdistan Bölgesi'ne resmi bir ziyaret gerçekleştiren İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan,

Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, Kürdistan Bölgesi Başbakanı Mesrur Barzani ve Bakanlar Kurulu üyeleriyle bir araya geldi.

Toplantı sonrası İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan ile Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani basın mensuplarına ortak açıklamada bulundu.

Mesud Pezeşkiyan toplantıda, Kürdistan Bölgesi ile ilişkilerin güçlendirilmesi konusunu görüştüğünü söyledi.

Başkan Neçirvan Barzani de "İran cumhurbaşkanının ziyareti tarihidir. İran'ın Irak ve Kürdistan Bölgesi ile ilişkileri de tarihidir. İlişkilerimizi her açıdan geliştirmek istiyoruz" diye konuştu.

Daha sonra görüşmeye dair resmi açıklama yapıldı.

Başkan Barzani, İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan'ı kabul etti

Başkan Mesud Barzani, Erbil'e resmi ziyarette bulunan İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ı kabul etti

Başkan Barzani'nin ofisinden yapılan açıklamaya göre, Mesud Barzani, Irak ve Kürdistan Bölgesi'ne yaptığı ziyaret kapsamında bugün (12 Eylül 2024 Perşembe) İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ı Erbil'de kabul etti.

Irak ve bölgedeki genel duruma ilişkin görüş alışverişinde bulunulan toplantıda, Kürdistan Bölgesi ile İran arasında siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki

ilişkilerin koordinasyonu ve geliştirilmesi vurgulandı.

Aynı toplantıda İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan, Başkan Barzani'yi İran'a davet etti.

"Mem û Zîn" kitabını hediye etti. Ayrıca Başkan Mesud Barzani, Erbil'e resmi ziyaret gerçekleştiren İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'a "Mem û Zîn" kitabını hediye etti.

Mem û Zîn, Kürt şair Ahmedi Xani'nin gerçek bir hikayeden yola çıkarak değerli ve uzun bir Kürtçe Mesnevi'ye çevirdiği, Mem adında bir erkek ile Zîn adındaki bir kızın hüznü aşk hikayesini anlatıyor.

Neçirvan Barzani: Güney Kore bizim çok iyi ve samimi dostumuzdu

Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, 20 yıl önce 'Biz sizin dostuz' sloganıyla

benzersiz yönünü tanıdı dedi. Zeytin Timileri'nin Kürdis-

Kürdistan Bölgesi'ne gelen Güney Kore birliklerinin kültürel anlamda güzel izler bıraktıklarını ifade etti.

Güney Kore Ordusu'na bağlı Zeytin Timleri'nin Kürdistan Bölgesi'ne gelişinin 20. yıl dönümü vesilesiyle başkent Erbil'de düzenlenen etkinlikte konuşan Başkan Neçirvan Barzani, Kore ile Kürdistan Bölgesi arasındaki ilişkilerin önemine atıfta bulundu.

Etkinliğe Güney Kore'nin Irak Büyükelçisi Choi Sung-soo, Güney Kore'nin Erbil Başkonsolosu Seungcheol Lim ile çok sayıda yabancı diplomat ve yetkili katıldı.

Burada konuşan Başkan Neçirvan Barzani, Güney Kore birliklerinin 2004 yılında Kürdistan Bölgesi'ne geldiklerini hatırlatarak, "Orta Doğu'nun yeni bir insanını ve kültürünü tanıdılar, Kürt halkı da Güney Kore'nin birçok

tan Bölgesi'ne yardım amaçlı gelmesinin ikili ilişkilerin kurulması yönünde ilk adım olduğuna dikkat çeken Başkan Neçirvan Barzani, "Güney Kore askerleri, yeni Irak'ın inşasında yardım eden uluslararası koalisyonun bir parçası olarak Kürdistan Bölgesi ve Irak'a geldi. Misyonları yalnızca askeri veya ekonomik değildi; derin bir yardım ve işbirliği duygusuna dayanan insani ve barışçıl bir misyonu taşıyorlardı" ifadelerini kullandı.

Başkan Neçirvan Barzani konuşmasının devamında şunları söyledi:

"Kürdistan Bölgesi'ne dost olarak ve barış, refah, yardım eli uzatma anlamına gelen Zeytin adı altında geldiler. Kürdistan Bölgesi halkı, Kürdistan Bölgesi'ne hediye olarak getirdikleri otobüslerin üzerinde yazan 'Biz sizin dostuz' sloganını hâlâ hatırlıy-

oruz. Buraya gelerek Orta Doğu'nun yeni bir insanını ve kültürünü tanıdılar, Kürt halkı da Güney Kore'nin birçok benzersiz yönünü tanıdı.

Zeytin Timleri askeri olmasına rağmen Kürt vatandaşlara insani yardım ve destek sağladılar.

Olive (Zeytin) Hastanesi askeri bir hastaneydi evet bu doğru ama kapılarını vatandaşlara hep açtı ve tedavi hizmeti veriyordu. Akabinde Şehit Sami Abdulrahman Park'ta bir kütüphane açtılar ve birçok bakanlık ve kurumla işbirliği yaptılar. Ekibin askerleri vatandaşlarla dostane ilişkiler kurarak Kore kültürü ve geleneklerini Kürt halkına tanıttı. Birçok Kore hikayesi ve dizisi Kürt izleyiciler arasında oldukça popüler hale geldi.

KOICA ajansı Kürdistan Bölgesi'ne pek çok hizmetlere imza attı ve hizmet etmeye devam ediyor. 60'dan fazla okul, 15'e yakın sağlık merkezi, hastane ve kütüphanenin inşasında önemli rol oynadılar. Kürdistan Kamu Yönetimi Enstitüsü'nün kurulmasına ve Elektronik satın alma sisteminin kurulmasına ve etkinleştirilmesine yardımcı oldular.

Yirmi yıl sonra, bugün Koreli dostlarımızın Kürdistan Bölgesi'ndeki birçok farklı alandaki rolü, etkisi, varlığı ve parmak izleri açıkça görülüyor. Onlar bizim sadık ve çok iyi dostlarımızdı ve onların

tüm yardımlarına minnettarız.

Kore'ye ilk ziyaretime dair hoş anılarım var. Seul havaalanında güzel Kürtçeyle karşılandığımız sıcaklığı ve samimiyeti hiçbir zaman unutmayacağız. Şu anda bile bu önemli başlangıcın 20. yılını anarken, Güney Kore, halkı, kültürü ve nüfuzu Kürt halkı tarafından çok iyi bilinmektedir.

Güney Kore, Zeytin Timi, KOICA Ajansı ve Koreli şirket ve ortaklarımızın burada sağladığı ve yapmakta olduğu birçok çalışma ve hizmetle iki ülke arasında hâlâ güçlü bir dostluk bağı devam ediyor.

Biz Kürdistan Bölgesi olarak bu ilişkilerden büyük mutluluk ve gurur duyuyoruz. Aramızdaki tüm alanlarda ortak çıkarılara dayalı işbirliğini daha da genişletmeye ve geliştirmeye hazırız.

Güney Kore'nin benzersiz başarı öyküsü tüm dünya için oldukça ilginç ve ilham verici. Kürdistan Bölgesi ve Irak bundan pek çok yararlı ders çıkarılabilir. Kore, savaşın ardından yaşanan yıkımdan ve kötü ekonomik şartlardan dolayı acılar çekti, ancak uluslararası yardımla insanları ve altyapıyı yeniden inşa etmeye odaklandı.

Stratejik planlama, inisiyatif ve inovasyonun bir sonucu olarak Kore, dünyanın on dördüncü büyük ekonomisi haline geldi. Teknolojinin en güçlü yeteneklerinden biri haline gelen Güney Kore

dünya çapında teknoloji ve bilimin ilerlemesine damgasını vurdu.

1971'de savaştan sonra Güney Kore'nin yaptığı en akıllıca şeylerden biri Kore Kalkınma Enstitüsü'nü kurmaktır. Enstitü, Kore halkının ve toplumunun yeniden canlandırılması, geliştirilmesi, ekonomik ilerlemesi ve yeniden inşası için politika ve stratejileri başarıyla formüle etti.

Yıllar sonra enstitünün çalışmalarının Kore'nin ekonomik büyümesi üzerinde derin bir etkisi oldu. Kürdistan Bölgesi'nin durumuna ve ihtiyaçlarına göre onların tecrübelerinden yararlanabilir ve bunu burada uygulayabiliriz."

Kore ile ortaklığımızı pekiştirmeye kararlı olduklarını ifade eden Başkan Neçirvan Barzani, "Kürdistan Bölgesi, Kore özel sektörü için tüm sektörlerde uygun bir yatırım ortamına ve iyi fırsatlara sahip olduğunu hatırlatmak isteriz. Bilim, teknoloji, kültür ve daha birçok alanda işbirliği yaparak Kürdistan Bölgesi'nin altyapısının geliştirilmesinde daha da etkili olabilirler. İlişkilerimizin ufkunu her iki tarafın yararına çok daha geniş ve kapsamlı olabilir ve bunu da sürdürebiliriz" diye konuştu.

Neçirvan Barzani, konuşmasının sonunda Kürdistan Bölgesi'ndeki hizmetlerinden dolayı Zeytin Timleri'ne ve Güney Kore yetkililerine teşekkür etti.

Nêçîrvan Barzanî: Koreya Başûr dostê me yê dilsoz e

Serokê Herêma Kurdistanê di pîrozbahîya 20emîn salvegera destpêkirina pêwendiyên Herêma Kurdistanê û Koreya Başûr de got, "Koreya Başûr dostê me yê dilsoz û gelekî baş e."

Grûpa Zeytûnê ya artêşa Koreya Başûr sala 2004an hat Herêma Kurdistanê.

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî beşdarî çalakiya

pîrozbahîya 20 saliya hatina Grûpa Zeytûnê ya artêşa Koreya Başûr a Herêma Kurdistanê bû.

Pîrozbahî ji aliyê Konsulxaneyê Koreya Başûr a Herêma Kurdistanê ve hat lidarxistin.

Nêçîrvan Barzanî di gotara xwe de li ser 20 saliya pêwendiyên Koreya Başûr û Herêma Kurdistanê got:

"Koreya Başûr dostê me yê dil-

soz û gelekî baş bû û em spasiya hemû hevkarî û alîkariyên wan dikin."

Di pîrozbahiyê de gelek berpîrsên hikûmetê, dîplomat û kesayetiyên navdar amade bûn.

Serokê Herêma Kurdistanê ragihand ku piştî derbasbûna 20 salan di ser pêwendiyên Herêma Kurdistanê û Koreya Başûr re heta niha jî dostaniyeke bihêz di navbera her du aliyên de heye.

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî her wiha anî ziman:

"Hatina Grûpa Zeytûnê destpêka vekirina nûnertiya Koreyê ya li Herêma Kurdistanê bû ku ji ofîsa dîplomasî ya Balyozxaneyê sala 2016an veguherand asta konsulxaneyê." Konsulê Koreya Başûr ê Hewlêrê Seungcheol Lim jî di pîrozbahîya 20 saliya pêwendiyên Herêma Kurdistanê û Koreya Başûr de strana "Baran baran e" stran.

Pizîşkiyan: Kurd bi xetekê ji hev hatine veqetandin

Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan behsa Kurdên parçebû-

van Barzanî re bicive. Mesûd Pizîşkiyan li ser ziyareta

na Kurdistanê kir û eşkere kir ku Kurdên her du aliyên bi xetekê ji hevdu hatine veqetandin. Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan îro hat Bexdaya paytexta Îraqê û bi Serokkomarê Îraqê Letîf Reşîd, Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî re civiya.

Biryar e, sibehê Mesûd Pizîşkiyan were Hewlêrê û bi Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîr-

xwe ya bi Herêma Kurdistanê re ji "Malpera Dr. Pizîşkiyan" re axivî.

"Em birayên hevdu ne"

Pizîşkiyan amaje bi Kurdên Rojhilatê Kurdistanê û Herêma Kurdistanê kir û wiha got:

"Li her du aliyên sînora şênîyên me yên Kurd hene. Em hemû wekî hevdu ne. Tenê xetek kişandine û ew ji hevdu veqetandine da ku şer durist bikin.

Şerê me nîne û em di peywendiyê de ne. Belûcên wî alî û Belûcên wî alî jî bi hev re di pêwendiyê de ne. Em bi hev re birayên hevdu ne."

Di berdewamiyê de Mesûd Pizîşkiyan behsa pêwendiyên Îranê yên bi welatên cîran re kir û wiha got:

"Di navbera me û cîranên me de pêwendiyên mervantiyê hene û nabe ew li ber çavan neyê girtin.

Ev derfetek e û em dikarin vê ji bo geşepêdana pêwendiyên bikar bînin wê demê dê jiyana xelkê me yê her du aliyên jî ber bi başiyê ve biçin."

Pizîşkiyan li ser pêwendiyên û dîplomasiyê wiha axivî:

"Bi awayekî rast ê bikaranîna derfetan, aborî dê mezintir bibe, hêza civakî û siyasî dê zêdetir bibe, tecrûbe dê werin veguheztin û siyasî dê bêne hevrêz kirin.

Em dikarin sûdê ji wan derfetan werbigirin û ev yek dikare bandorê li rewşa xelkê her du aliyên sînora bike."

Serokkomarê Îranê bi kurdî: Em ji bo çareserkirina pîrsgirêkan hatine Hewlêrê

Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan tekezî li ser pêşxistina pêwendiyên bi Herêma Kurdistanê re kir û got, ew ji bo çareserkirina pîrsgirêkan helawîstî hatine Hewlêrê. Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan îro 12ê Îlonê gihîşt Herêma Kurdistanê û li Serokatiya Herêma Kurdistanê, bi Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokwezîr Mesrûr Barzanî re civiya. Piştî jî bi awayekî cuda bi Serok Mesûd Barzanî re civiya.

Piştî hevdîtina; Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan bersiva çend pîrsên rojnamevanan dan.

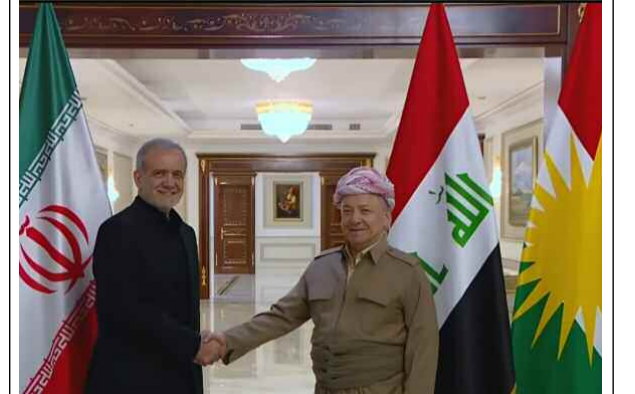

Pizîşkiyan derbarê armanca serdana xwe bo Hewlêrê de bi Kurdî ji rojnamevanan re got: "Em hatine ji bo baştirkirina peywendiyên xwe bi Iraq û Herêma

Kurdistanê re." Herwiha Serokkomarê Îranê got jî: "Piştî Xwedê em ê hemû pîrsgirêkan ku heta niha hebûn, bi temamî ji holê rakin."

Serok Barzanî pêşwazî li Serokomarê Îranê kir

Îro 12.09.2024ê Serokomarê Îranê geheşt Hewlêrê û ji aliyê Serokê Herêma Kurdistanê

Nêçîrvan Barzanî ve pêşwazî lê hate kirin.

Serokomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan piştî geheşt paytext Hewlêrê li gel Serokatiya Herêma Kurdistanê, Serokatiya Hikûmeta Herêma Kurdistanê civîn pêkanîn.

Herwaha Serokomarê Îranê Pizîşkiyan naha jî li gel Serok Mesûd Barzanî di civînê de ne û dê hin mijarên giring bînin gotûbêj kirin.

Biryarê îro li Hewlêrê Serokomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan li gel beşek ji aliyên siyasî jî bicive û behsa bihêzkirina peywendiyên di navbera Herêma Kurdistanê û Îranê û herwaha behsa danûstana bazirganî yên di navbera herdu aliyên de û hin mijarên din jî gotûbêj bike.

Sînora Gelawêj: Serhildana 'Jin, Jiyan, Azadî' rêya rizgariyê ye

Endama Konseya Rêveber a KJARê Sînora Gelawêj destnîşan kir ku serhildana 'Jin, Jiyan, Azadî' ji bo jinan rêya rizgariyê ye.

Endama Konseya Rêveber a Komelgeha Jinên Azad ên Rojhilatê Kurdistanê (KJAR) Sînora Gelawêj têkildarî serhildana 'Jin, Jiyan, Azadî' ji JIN TV re axivî.

Sînora Gelawêj anî ziman ku dewleta Îranê gel weke berpîrsyarê krîza siyasî, civakî û aborî dibîne, lewma bi her awayî êrîş dibe û got, bi taybetî tevîbûna jinan a li nava jiyana asteng dibe, jinan ji qadên civakî, jiyana û siyasî dûr dixîne.

Sînora Gelawêj anî ziman ku dewleta Tirk dixwaze jinan îzole bike, pîrsgirêka jinê veguheriya girêka kor û got, "Ji aliyekî ve civak bi hemû hêza xwe êrîş dibe, li aliyê din jî jin li hemberî wê yekê têkoşîna xwe dewam dibe." Sînora Gelawêj destnîşan kir ku serhildana 'Jin, Jiyan, Azadî' hêviya jinan a ji bo rizgariya ji krîza civakî, siyasî û aborî ya 40 salan e û diyar kir, ku ji ber wê yekê jin bi rengê gelekî xurt tevî serhildanê bûn.

Sînora Gelawêj ragihand ku rejîm olê weke çekekê li dijî civakê bi kar tîne û bi gotina 'dijberiya li ol' dewlet wî mafî bi xwe re dibîne ku her cûre darizandinê bike.

Sînora Gelawêj got, "Rejîma Îranê ji bo dengê azadiyê yê berxwedêr û muxalîfan bitepisîne sêdare her tim weke amûrekê bi kar anî" û destnîşan kir ku civak li hemberî wan zextan ti carî tîk neçûye.

Sînora Gelawêj kampanya 'Na ji darvekirinê re, erê ji jiyana azad re' ya KJAR û PJAKê bi bîr xist ku dema dawî li hemberî zext û darvekirinê dan destpêkirin û got, bi wê kampanyayê re ji bo karibin dengê azadiyê li her deverê belav bikin wê têkoşinê li nava girseyên berfireh belav bikin.

Sînora Gelawêj destnîşan kir ku li gel zext û êrîşan jî jinan ti carî dest ji têkoşinê bernedane û got, "Mîna ku Rêber Apo got, ev sedsal wê bibe sedsala azadiya jinê. Nîşaneyê herî mezin a wê yekê jî serhildana 'Jin, Jiyan, Azadî' ya li Rojhilat e."

Serok Barzanî: Şoreşa Îlonê doza Kurdan gihand cihanê

Serok Barzanî diyar kir ku Şoreşa Îlonê doza neteweyî ya istin. "Heta Pêşmerge hebin Kurdis-

Kurdan gihandiye cihanê.

Serok Mesûd Barzanî tevî 63yemîn merasîma bibîranîna Şoreşa Îlonê bû û di merasîmê de gotarek pêşkeş kir.

Serok Barzanî xwest ku xelkê Herêma Kurdistanê û aliyên siyasî vegehin ruhê serdema Şoreşa Îlonê û Raperîna sala 1991ê.

Serok Barzanî di berdewamiya axavtina xwe de got:

"Em bi hev re dikarin gelek destkeftiyên mezin bi dest bixin."

Merasîma bîranîna Şoreşa Îlonê li Çiyayê Sefînê hat lidarx-

tan di destên ewle de ye"

Serok Barzanî di gotara xwe de behsa rola Şoreşa Îlonê ya di doza neteweyî ya Kurdan de kir û got: "11ê Îlonê rojêke pîroz e, Şoreşa Îlonê şoreşek e ku doza gelê Kurdistanê gihand hemû cihanê û deriyekî fireh ji hemû Kurdistanê re vekir û berhema wê jî hebû.

Dîsa 11ê Adara 1970an bi xwîna Pêşmergeyên qehreman destkefteke mezin ji bo gelê Kurdistanê hat bidestxistin.

Em bi hev re dikarin gelek

destkeftiyên bi dest bixin û divê em spasiya Xwedê bikin ku îro em bi amadebûna van hêjayan, Şoreşa Îlonê bi bîr tînin. Sefîn alayeke bilind e di dîroka gelê Kurdistanê de.

Me ev îrade ji Şoreşa Îlonê wergirtiye û heta em sax bin jî ev îrade dê bimîne.

Heta ku ev Pêşmergeyên qehreman hebin, Kurdistan di destên ewle de ye û roj bi roj dê pêşketinên mezin pêk werin."

Serok Barzanî li ser Çiyayê Sefînê axivî û amaje bi helbesteke Hejar Mukriyanî kir.

Serok Barzanî di berdewamiya gotara xwe de hêviya serkeftin û pêşketina Kurdistanê xwest.

11ê Îlona 1961ê artêşa Îraqê li herêma Bazyan, Geliyê Xelkan û li sînorê Dihokê dest bi êriş û bombebaran kirin.

Her wiha 19ê Îlonê Ofîsa Siyasî ya Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) jî li hemberî êriş û bombebaran biryara parastinê da. Bi rêbertiyê Mele Mistefa Barzanî meha Îlona 1961ê li dijî artêşa Îraqê şoreşê dest pê kir.

Şoreşê heta Peymana Ceza-yîrê ya sala 1975an berdewam kir.

Nêçîrvan Barzanî: Axa me nabe çavkaniya metirsiyê

Nêçîrvan Barzanî got, "Herêma Kurdistanê ti carî nabe çavkaniya metirsiya li ser Îran û

welatên cîran." Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan doh çûbû Bexdaya paytexta Îraqê û bi Serokkomarê Îraqê Letîf Reşîd, Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî re civiyabû.

Mesûd Pizîşkiyan vê sibehê li Balafirgeha Navneteweyî ya Hewlêrê ji aliyê Nêçîrvan Barzanî ve hat pêşwazîkirin. Pizîşkiyan destpêkê li Ofîsa Serokê Herêma Kurdistanê bi Nêçîrvan Barzanî û Kabîneyê re civiya. Serokkomarê Îranê paşê bi Serok Mesûd Barzanî re jî civînek kir.

Serokkomarê Îranê piştî temasên li Hewlêrê derbasî Silêmaniyê bû û ji aliyê Serokê Yekîtiya Niştimanî ya Kurdistanê (YNK) Bafil Talebanî ve hat pêşwazîkirin. Serokatiya Herêma Kurdistanê li ser hevdtîna Nêçîrvan Barzanî û Pizîşkiyan daxuyaniyeke nivîskî da.

Serokatiyê diyar kir ku Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî, Wezîrê Karên Derve yê Îraqê Fuad Husên û Alîkarê Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Qubad Talebanî jî beşdarî civînê bûne. Nêçîrvan Barzanî kêfxweşiya xwe ya ji bo vê serdanê nîşan da û diyar kir ku ev serdan wekî peyameke bihêz a dostaniya her du welatan e.

"Gelê Kurdistanê her tim rêz û hurmetê lê digire"

Barzanî xwesteke Herêma Kurdistanê ya ji bipêşxistina pêwendiyên û berfirehkirina hevkarîyên her du aliyên anî zimên û bal kişand ser wê yekê ku "Gelê Kurdistanê her tim rêz û hurmetê li piştevanî û hevkarîyên Îranê yên di rojên dijwar de digire."

Li hêla din, Pizîşkiyan jî kêfxweşiya xwe ya ji ber vê ziyaretê anî zimên û diyar kir ku Îran girîngiyê bi pêwendiyên xwe yên bi Îraq û Herêma Kurdistanê re dide.

Serokkomarê Îranê her wiha amaje pê kir ku Îran dixwaze di hemû waran da pêwendiyên xwe yên li gel wan baştir bike û pirsgrîk û astengiyên li ber pêwendiyên jî holê rake.

Her du aliyên pesnê "pêwendiya dostane û kevna a Îran û Herêma Kurdistanê" da û behsa berfirehkirina derfetan hat kirin.

"Herêma Kurdistanê ti carî nabe çavkaniya metirsiyê"

Serokê Herêma Kurdistanê diyar kir, "Herêma Kurdistanê ti carî nabe çavkaniya metirsiyê li ser Îran û welatên cîran." Nêçîrvan Barzanî amaje bi peymanên ewlehiyê yên Îran û Îraqê jî da û zelal kir ku Herêma Kurdistanê pêbendî van peymanan e. Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan piştî vê civînê bi nûnerên dîn û neteweyên cuda re civiyan.

Di vê civînê de jî behsa pirrengî û dewlemendiya çandî, neteweyî û dîni ya li Herêma Kurdistanê hat kirin.

Mesrûr Barzanî bi mezinên cîhanê re tevî Konferansa COP29ê dibe

Lihevkirina li ser armanceke nû ya darayî ji bo alîkarîkirina welatên nûgehiştî ji bo xweguncandinê bi rengvedanan re, mezintirîn erkê Konferansa Guherîna Keşûhewayê ya Neteweyên Yekgirtî (COP29) ye, ku biryar e li Mijdara îsal li Bakuyê, Paytexta Azerbaycanê bê lidarxistin. Serokwezîr Mesrûr Barzanî îro 10ê Îlonê pêşwazî li Balyozê Azerbaycanê li Îraqê Nasir Memmedov kir.

Di hevdtînê de, Balyozê Azerbaycanê silavên Serokkomarê Azerbaycanê gihandin Serokwezîr Mesrûr Barzanî û ew vexwendibû Lûtkeya Cîhanî ya Keşûhewayê (COP29) ku biryar e meha Mijdarê li Bakuyê bê lidarxistin.

Nameyek ku roja Pêncsemî 29ê Tebaxa 2024an ji aliyê Komîsyona Guherîna Keşûhewayê ya Neteweyên Yekbûyî ve hatibû weşandin, heft bijare li xwe girtibû, ku helwestên cuda yên welatan ji bo gihîştina lihevkirineke muhtemel di dema konferansê de nîşan dide.

Li gorî Reutersê, finansmana nû ya armanckirî tê pêşbînîkirin ku şûna pabendbûna heyî ya welatên dewlemend bigire ku salê 100 milyar dolar ji welatên pêşkeftî re ji bo encamên guherîna keşûhewa peyda dike.

Welatên nû pêşkeftî yên armanckirî ku budcê zêdetir ji 100 milyar dolarî be, lê welatên bexşîner, mîna Kanada û

Yekîtiya Ewropî, dibêjin budceyên wan ên neteweyî kêmbûne.

Tê pêşbînîkirin, heta sala 2050î zêdetirî 14 milyar mirov bi sedema qeyrana keşûhewayê

canê xwe jidest bidin.

Serokê COP29 û Wezîrê Jîngeh û Çavkaniyên Xwezayî yê Azerbaycanê Muxtar Babayev di daxuyaniyekê de got: "Me rêyeke dûr û dirêj derbas kiriye, lê hîn helwestên cuda hene û divê em wan nêzîkî hev bikin."

Got jî: "Dê danûstandinên berfireh ji aliyê serokatiya konferansê ve li ser armanckirî budceyê, berî konferansa li Bakuyê bêne organîzekirin."

Di daxuyaniyê de hat gotin: Welatên pêşkeftî armanckirî ku salane 441 milyar dolar alîkarî bidin. Ji bilî wê, armanca wan e bi tevahî 1.1 trîlyon dolar ji hemî çavkaniyan berhev bikin."

bijardeyêke din ku helwesta

Yekîtiya Ewropî nîşan dide û armanckirî darayî ji bo rûbirûbûna guherîna keşûhewa li çar aliyê cîhanê datîne ku salane zêdetirî 1 trîlyon dolar e, di nav de veberhênana navxweyî û

neteweyetî û fînansekirina taybet.

Herwiha Yekîtiya Ewropayê banga beşdariya Çînê di fînansekirina nû ya armanckirî de dike. Çîn niha welatê herî mezin ê qirêj ê cîhanê ye û duyemîn aboriya herî mezin e.

Serokwezîr Mesrûr Barzanî roja 01.12.2023 li bajarê Dubey beşdarî merasîma vekirina Lûtkeya Cîhanî ya Keşûhewayê (COP28) bû û ji aliyê Serokê Îmarat Şêx Mihemed Bin Zayid Al Nehyan û Sekreterê Giştî yê NY Antonio Guterres ve hatibû pêşwazîkirin.

Serokwezîr Mesrûr Barzanî li ser tora civakî ya "X" nivîsîbû: "Çareserîkirina guherîna keşûhewayê, pêwîstiya wê bi hewlên hevbeş heye."

Nêçîrvan Barzanî: Şoreşa Îlonê dengê doza rewa ya gelê Kurdistanê bû

Serokê Herêma Kurdistanê bi helkefta salvegera 63ê ya serhildana şoreşa Îlonê peyamekê parve dîke û tê de amajeyê dide, "Em bi rêz û şkodari şoreşa Îlonê libîr tînin."

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî îro (Çarşem, 11.09.2024) bi helkefta salvegera 63ê ya serhildana şoreşa Îlonê ya mezin peyamek parve kir û tê de amaje da, "Em bi rêz û şkodari şoreşa Îlonê libîr tînin."

Nêçîrvan Barzanî herwesa got, "Şoreşa Îlonê bûye naveroka hizir û nasnameya neteweyî û niştîmanî û şkodariya hemî Kurdistanîyan û îradeya pûlayî ya gelê Kurdistanê."

Serokê Herêma Kurdistanê herwesa got, "Em tekezê li ser îradeya mukom a gelê Kurdistanê ji bo parastin û bidestxistina tevaya mafên wî yên destûrî û tebayî û bihevrebûna navbera hemî pêkhatiyên wî gelî dikin."

Tekista peyama Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî:

Di salvegera 63ê ya Şoreşa Îlonê ya mezin de, em Rêberê Şoreşê Barzaniyê Nemir û tevaya Pêşmergeyên qehreman û hemî wan têkoşeran libîr tînin ên ku hêz û dest û baskên şoreşê bûn û em bi rêz û şkodari bîranîna wan dikin. Silav ji bo canê wan ê pakij, silav li hemî xebatkerên wê serdema giran ku hêştî di jiyane de ne. Em daxwaza emirdirêjî û silametiye ji wan re dikin.

Şoreşa Îlonê ya mezin, ku şoreşa hemî gelê Kurdistanê bû bi hemî pêkhatiyên wê ve, bûye naveroka hizir û nasnameya neteweyî û niştîmanî û şkodariya hemî Kurdistanîyan û îradeya pûlayî ya gelê Kurdistanê ji bo berhingarbûna stem û dagirkariyê. Şoreş dengê zelal ê azadîxwazan û doza rewa ya gel û niştîmanekî bû ku pêxemetî azadiyê hemî qurbanî dan, bû itîrafa yekê ya fermî bi mafên gelê Kurdistanê û bingeha hemî destkeftiyên paştir.

Di demekê de ku em bi şanazî ve vî bîranîna pîroz dikin, em tekezê li ser îradeya mukom a gelê Kurdistanê ji bo parastin û bidestxistina tevaya mafên wî yên destûrî û tebayî û bihevrebûna navbera hemî pêkhatiyên wî dikin. Em pirinsîp û nîrxên bilind ên şoreşê ji xebat û têkoşan û destbermedanê diparêzin, pêxemetî azadî û demokrasiyê û bi hêvî û geşbînî heta em digihin serkeftinê û bichanîna xewna şehîdan, ber bi paşerojê batştir berdwam dibin.

Bilind û pîroz be bîranîna şoreşa Îlonê ya mezin, silav li bîranîna şehîdan Kurdistanê û silav li canê wan ê pakij.

Nêçîrvan Barzanî, Serokê Herêma Kurdistanê

Zêdebûna hejmona PKKê li parêzgehên başûr û naverast Îraq nîgeran kiriye

Wezîrê Bergiriyê yê Îraqê eşkere kir, "Li deverên başûr û naverast ên Îraqê, xelkî peywendî bi PKKê kiriye."

Wezîrê Bergiriyê yê Îraqê Sabit Ebasî di daxuyaniyêke rojnamevanî de ragehand, "Hikûmeta Îraqê ji ber berfirehbûna hejmona PKKê li parêzgehên başûr û naverast ên Îraqê nîgeran e, zanyar hene ku hin kes ji Semawe û Nasiriyeyê çûne nav rêzên PKKê."

Sabit Ebasî amaje jî da, "Em bizavê ji bo wê yekê dikin ku çawa me li ser dîrxistina metirsiya hêzên Kurdî yên Rojhilata Kurdistanê li sinoran bi Îranê re lihev kir, bi Tirkiyeyê re jî lihev bikin."

Li dû gotina Ebasî, Tirkiyeyê daxwaz kiriye ku çawa arêşeya hêzên Kurdî yên Rojhilatê Kurdistanê bi Îranê re çare kir, arêşeya PKKê jî bi wî awayî çare bikin.

Serok Barzanî: Şoreşa Îlonê doza rewa ya gelê Kurdistanê gelek pêngavan ber bi pêş ve bir

Serok Barzanî di salvegera 63ê ya Şoreşa Îlonê ya mezin de peyamekê parve dîke û tê de amajeyê dide, "Şoreşa Îlonê mezintirîn şoreşa seranserî û siyasî û çekdarî ya cemawerê Kurdistanê bû." Herwesa dibêje, "Şoreşa Îlonê doza rewa ya gelê Kurdistanê gelek pêngavan ber bi pêş ve bir."

Serok Mesûd Barzanî îro (Çarşem, 11.09.2024) di salvegera 63ê ya Şoreşa Îlonê ya mezin de peyamek parve kir û tê de got, "Şoreşa Îlonê mezintirîn şoreşa seranserî û siyasî û çekdarî ya cemawerê Kurdistanê bû, ji bo bergirîkirin û çespanîna mafên rewa yên gelê Kurdistanê." Serok Barzanî tekezî kir, "Şoreşa Îlonê bawerîbixwebûn ji bo mirovê Kurd vegeand û bû bingeheke bihêz a siyasî û rêxistinî û cemawerî ji bo berdwamiya xebata rizgarîxwaziya gelê Kurdistanê li dijî stem û dagirkariyê." Serok Barzanî eşkere jî kir, "Şoreşa Îlonê bi dastan û gernasîyên xwe û bi xweragiriya serkirdetî û Pêşmerge û cemawerê xwe doza rewa ya gelê Kurdistanê gelek pêngavan ber bi pêş ve bir û bû îlhambexşa xebat û têkoşanê ji bo qonaxên din ên xebata gelê Kurdistanê." Tekista peyama Serok Barzanî di salvegera 63ê ya şoreşa Îlonê de:

Bi navê Xudayê Mezin û Dilovan Şoreşa Îlonê ya mezin bi rêberiya Barzaniyê Nemir mezintirîn şoreşa seranserî û siyasî û çekdarî ya cemawerê Kurdistanê bû, ji bo bergirîkirin û çespanîna mafên rewa yên gelê Kurdistanê. Şoreşa Îlonê îrade û bawerîbixwebûn ji bo mirovê Kurd vegeand û bû bingeheke bihêz a siyasî û rêxistinî û cemawerî ji bo berdwamiya xebata rizgarîxwaziya gelê Kurdistanê li dijî stem û dagirkariyê.

Şoreşa Îlonê bi dastan û gernasîyên xwe û bi xweragiriya serkirdetî û Pêşmerge û cemawerê xwe doza rewa ya gelê Kurdistanê

gelek pêngavan ber bi pêş ve bir û bû îlhambexşa xebat û têkoşanê ji bo qonaxên din ên xebata gelê Kurdistanê.

Di salvegera 63ê ya serhildana şoreşa Îlonê ya mezin de, em bi hezaran silavan ji bo canê pakij ê şehîdên şoreşa Îlonê û hemî şehîdên Kurdistanê dişînin. Herwesa min rêz ji bo fedakarî û xweragiriya hemî wan Pêşmerge û xebatker û qehremanan heye yên ku şûntiliyên wan di wê şanaziya niştîmanî de diyar in. Wan qehremanan dîrok ji bo gelê xwe tomar kir û jiyana xebata her yek ji wan dersên xebat û xweragirî ne.

Hiqûqnasan ji bo Abdullah Ocalan bang li Konseya Ewropayê kirin

Rêxistinên maf û hiqûqê bang li Konseya Ewropayê ya ku biryara "binpêkirina mafê hêviyê" yê li hemberî Abdullah Ocalan girte rojeva xwe kirin ku Tirkiyeyê neçarî guhertinê qanûnî bike.

Komeleya Hiqûqnasên Ji bo Azadiyê (OHD), Komeleya Hiqûqnasên Hemdem (ÇHD), Komeleya Mafên Mirovan (İHD), Weqfa Mafên Mirovan a Tirkiyeyê (TİHV), Weqfa Lêkolînên Civakî û Hiqûqî (TOHAV) û Komeleya Civaka Sivîlî di Sîstema Cezayê de (CİSST) têkildarî "binpêkirina mafê hêviyê" yê Rêberê Gelê Kurd Abdullah Ocalan li Navenda İHD'ê civîna çapemeniyê li dar xistin. Komîteya Wezîran a Konseya Ewropayê ji bo "mafê hêviyê" yê Abdullah Ocalan bike rojeva xwe daxuyanî hat dayîn. Gelek parêzer û nûnerên sazîyan tevî civînê bûn.

Endama Navenda OHD'ê Ebrû Akkal li ser navê sazîyan daxuyanî da. Akkal bal kişand ser biryara "binpêkirina mafê hêviyê" ya Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê (DMME) ku di 18'ê adara 2014'an de der barê Ocalan de dabû û got ku li gel 10 sal bi ser biryarê re derbas bûne jî lê Tirkiyeyê ji bo encamên binpêkirinê ji holê rabike tu sererastkirinên yasayî nekiriye. Akkal da zanîn ku wê Komîteya Wezîran di meha Îlonê de civîna xwe li dar bixe û li ser biryara DEMM'yê ya ku der barê Ocalan, Kaytan, Gurban û Boltan de daye bisekine û dîsa Tirkiyeyê di ber çavan re derbas bike.

Akkal destnîşan kir ku Tirkiye ji bo bichanîna biryarên DMME'yê soz daye, lê belê berpirsiyariyên xwe yên der barê biryarên ku hatine dayîn de bi cih neanîne û got: "Tevî ku 10 sal derbas bûne jî di nav de serlêder jî hene bi hezaran girtî ji mafê xwe yê hêviyê bêpar mane. Ev rejîma cezakirinê ya ku bi eşkereyî binpêkirina biryarên DMME'yê ye, bi cezayên giran û tund re rû bi rû dimîne. Mixabin Tirkiye guhertin û tedbirên ku qedexeya serbestberdana bi şert a heyî jî holê rabike û binpêkirinê di nav de bi dawî bike, nake. Planên çalakiyê yên ku gelek caran amade kirine, her wiha di rapora xwe ya pêncemîn a ku pêşkêşî Komîteya Têkoşîna li dijî êşkenceyê ya Neteweyên Yekbûyî kiriye, nişan dide ku ew naxwaze rewşê sererast bike. Nîşanek eşkere ye ku Tirkiye bi lez û bez ji pabendbûna xwe ya bi demokrasî û hiqûqê dûr dikeve. Tirkiye normên gerdûnî yên mafên mirovan ji nedîtî ve tî û xwe jê dûr dike."

Akkal, da zanîn ku biryara "binpêkirina mafê hêviyê" dê bandorê li hezaran kesan bike û bang li rayedarên Tirkiyeyê kir ku tavilê li gorî biryarên DMME'yê û şîretên Komîteya li Dijî Êşkenceyê ya NY'ê tevbigere. Akkal, ji Komîteya Wezîran ev daxwaz kir:

*Têkildarî hejmara kesên heta niha bi cezayê muhebbeta girankirî hatine cezakirin, hejmara kesên her sal bi cezayê muhebbeta giran tînin cezakirin, salên biryarên tîkildarî mijarê teqez bûyî û hejmara salên kesên cezayê muhebbeta giran lê hatiye birin û girtîgehê de derbas kirine, weke daneyên îstatîstîkî ji Hikûmeta Tirkiyeyê bixwazin.

*Bang li Tirkiyeyê bikin ku ji bo guherandina qanûnê ku rê nadin di hinek sûcan de şertê berdana bikontrol bikeve meriyetê, gavan biavêje û di qanûnan de guherînan çêbike.

*Ji bo Tirkiye biryarên Ocalan 2, Kaytan, Gurban û Boltan bicih bîne bêhtir lêkolîn bikin û heke heta wê demê gavên şênber neyên avêtin, ji Sekreteryaya Komîteya Wezîran miswedeya biryara navberê bixwazin.

*Serokê Komîteya Wezîran an jî Sekreterê Giştî yê Komîteya Wezîran, di çarçoveya Deklarasyona Reykjavík de ji bo cîbicîkirina biryaran û xurtkirina guftûgoya siyasî ya bi muxatabên neteweyî re û ji bo tevdirên şexsî û giştî peywardar bikin ku ji rayedarên hikûmeta Tirkiyeyê re nameyan bişînin."

Piştî Akkal, Serokê Giştî yê TİHV'ê Metîn Bakkalci axivî. Bakkalci, wiha got:

"Mafên her kesî hene û nabe kesek rastî binpêkirinan were. Mijareke ewqas zelal û hewcehî bi dirêjkirinê nîne. Divê di qanûnan de guhertinên bînin kirin. Tu wateya israra di vî de nîne. Ev rewşa bi sala ye didome, nayê qebûlîkirin. Zû an jî dereng ev meseleye dê were çareserîkirin."

Serokê Giştî yê OHD'ê Serhat Çakmak jî bal kişand ser serlêdanên gelek sazîyên maf û hiqûqê yê tîkildarî Ocalan û wiha got: "Serlêdana me ji bo komîteyê kiriye; di esasê xwe de qonaxeke bê ka dê mekanîzma û sazîyên navneteweyî hebûna xwe ji dil bidomînin an na. Biryareke 10 sal berê hatiye dayin heye lê hêj di hiqûqa navxweyî de guhertinek nehatiye kirin. Ev jî guherandina qanûnê li ser hebûna wê sazîyê çêdike. Di mijara bichanîna biryarê de siyaseta navxweyî û hevsgiriyên navneteweyî diyarker in. İktîdar, bi neavêtina gavan re di polîtîkaya şer de israra dike û civakê hem ji hêla polîtîk ve hem ji hêla civakî dirizîne. Divê li gorî heqîqeta vî xakê gav bînin avêtin û çareserî bînin pêşxistin."

Sekreterê Giştî yê İHD'ê İbrahim Halil Vargun jî bal kişand ser PMME'yê û ev tişt anî ziman: "Divê li gorî peymanê tevbigerin. Tirkiyeyê taahûda wê daye lê li gorî peymanê tevnagere. Ev jî tê wê wateyê ku hiqûqê nas nakin. Heke girtiyek tenê rojekê jî hesta ku tu caran jî girtîgehê dernakeve bîjt, ev yek li dijî mafên mirovan û rûmeta mirovahiyê ye. Divê hikûmeta û daraz tavilê van biryaran bicih bînin. Em ê wê bişopînin."

Mesrûr Barzanî: Şoreşa Îlonê şoreşeke niştîmanî û tevalî ya Kurdistanê bû

Serokwezîr Mesrûr Barzanî peyamekê bi helkefta salvegera şoreşa Îlonê parve dike. Serokê

Hikûmeta Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro (Çarşem, 11.09.2024) peyamekê bi helkefta salvegera 63ê ya şoreşa Îlonê parve kir û tê de ragehand, "Îro 63 sal bi ser serhildana şoreşa mezin a Îlonê re derbaz dibin, ku şoreşke niştîmanî û seranserî û tevalî bû, bi serkirdetiya rêberê me yê niştîmanî Barzaniyê Nemir."

Serokwezîr Mesrûr Barzanî herwesa got, "Libîranîna şoreşa Îlonê libîranîna qonaxeke geş a xebata rizgarîxwaziya gelê Kurdistanê ye, pêxemetî mafên wê yên rewa û destbermedana ji bergirîkirina ji ax û xelkê Kurdistanê ye."

Tekestî peyama Serokwezîr Mesrûr Barzanî: Îro 63 sal bi ser serhildana şoreşa mezin a Îlonê re derbaz dibin, ku şoreşke niştîmanî û seranserî û tevalî bû, bi serkirdetiya rêberê me yê niştîmanî Barzaniyê Nemir.

Libîranîna şoreşa Îlonê libîranîna qonaxeke geş a xebata rizgarîxwaziya gelê Kurdistanê ye, pêxemetî mafên wê yên rewa û destbermedana ji bergirîkirina ji ax û xelkê Kurdistanê ye.

Nirxên bilind ên şoreşa Îlonê di çespendina dadperwerî û yekrêzî û yekgirtin û rawestiyana li beramberî stem û bêdadiyê de herdem îlhambexşên karkirina me ne, pêxemetî zêdetir xizmetkirina xelkê Kurdistanê û parastina destkeftiyên me yên niştîmanî.

Di salvegera şoreşa Îlonê de, em bi rêz û hurmeteke zêde xebat û têkoşan û qurbanîdana hemî Pêşmerge û têkoşerên tevlibûyîyên şoreşê ji hemî tex û pêkhatiyên cuda cuda yên gelê Kurdistanê libîrînin.

Silav li canê pakij ê şehîdên şoreşa Îlonê û tevaya şehîdên Kurdistanê.

Mesrûr Barzanî
Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê

PDK: Em pêşbînî dikin 20ê mehê bangeşeya hilbijartinan dest pê bike

Çavkaniyekê ji Dezgeha Hilbijartinan a Partiya Demokrata Kurdistanê (PDK) ragehand, "Em dîr dibînin

ku li roja 16.09.2024ê bangeşeya hilbijartinan dest pê bike, ji ber ku hêsta piroseya hûrbîniyê di lîsta kandîdan de berdeyam e."

Çavkaniyekê ji Dezgeha Hilbijartinan a Partiya Demokrata Kurdistanê (PDK) ji ajansa K24ê re eşkere kir, "Destpêka bangeşeya hilbijartinan ji bo roja 20ê mehê tê paşxistin." Tekez jî kir, "PDKê bi baştirîn awa xwe ji bo van hilbijartinan amade kiriye." Ji bo hilbijartinên Perlemana Kurdistanê, du milyon û 899 hezar û 578 kesên mafê dengdanê heye, ku du milyon û 683 hezar û 618 ji wan dengderên giştî ne û 215 hezar û 960 ji wan jî dengderên taybet in. Ji bo birêveçûna piroseya hilbijartinên gera şeşê ya Perlemana Kurdistanê, Komisyona Serbixwe ya Hilbijartinan a Îraqê hezar û 431 bingehên dengdanê amade kirine, ku hezar û 266 ji wan bingehên dengdana giştî ne û 165 ji wan jî bingehên dengdana taybet in. Biryar e li roja 18ê Mijdara îsal piroseya dengdana taybet û li roja 20ê Mijdarê jî piroseya dengdana giştî ji bo hilbijartinên gera şeşê ya Perlemana Kurdistanê bi rê ve biçin û Komisyona Bilind a Serbixwe ya Hilbijartinan a Îraqê li ser amadekariyan berdeyam e.

Pizîşkiyan Serok Barzanî vexwend Tehranê

Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan, Serok Mesûd Barzanî vexwend Îranê.

Serokkomarê Îranê Mesûd Pizîşkiyan doh çûbû Bexdaya paytexta Îraqê û bi Serokkomarê Îraqê Letîf Reşîd, Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî re civiyabû.

Mesûd Pizîşkiyan vê sibehê li Balafirgeha Navneteweyî ya Hewlêrê ji aliyê Nêçîrvan Barzanî ve hat pêşwazîkirin.

Pizîşkiyan destpêkê li Ofîsa Serokê Herêma Kurdistanê bi Nêçîrvan Barzanî û Kabîneyê re civiya. Serokkomarê Îranê paşê bi Serok Mesûd Barzanî re jî civînek kir.

Serok Barzanî vexwend Tehranê Ofîsa Barzanî daxuyand ku Mesûd Pizîşkiyan bi awayê fermî Serok Barzanî vexwendiyê Tehrana paytexta Îranê.

Ofîsa Barzanî li ser civîna Serok Mesûd Barzanî û Mesûd Pizîşkiyan got:

"Her du aliyên bîr û rayên xwe yên li ser rewşa herêm û Îraqê anîn zimên.

Her wiha behsa girîngiya pêwendiyên siyasî, aborî û çandî yên Îran û Herêma Kurdistanê hat kirin."

Li gorî bernamêyê, dê Serokkomarê Îranê piştî temasên li Hewlêrê derbasî Silêmaniyê bibe.

Mesûd Pizîşkiyan dê li Silêmaniyê

gora Mam Celal ziyaret bike û bi Serokê Yekîtiya Niştîmanî ya Kurdistanê (YNK) Bafîl Talebanî re bicive.

Mesûd Pizîşkiyan 30ê Tîrmeha 2024an sonda yasayî xwar û bû serokkomarê nû yê Îranê.

Pizîşkiyan di yekem serdana xwe ya dîplomatîk a derveyî welat de doh çûbû Bexdayê.

Nûrî Çelîk: Milletê bê xwedî, welatê bê sermiyan

Li her çar parçeyên Kurdistanê rewşa me heman rewş e. Li derveyî Kurdistanê, li seranserê cihanê rewşa me heman rewş e. Ne dezgehek me ya yekgirtî heye, ne berdevkekî me heye, ne temsîliyeta me heye û ne jî nasnameyek fermî ku xelkên biyanî karibin me pê binasin û alîkariya me bikin heye. Ango, em li seranserê cihanê bê şivan in, bê sermiyan in, bê rêber û bê serwer in. Em bûne wek pezê serberdayî...

Dibêjin mala bê sermiyan wek pezê bê şivan e. Şivan û sermiyan tunebe herkes li gor serê xwe, li gor zanîn û nezanîna xwe bi vîrde û wêde dibeze û dibe sebebê serserîfî, kaos û anarşîzmê. Ji ber sermiyanê me tuneye, em Kurd wek millet di vîrde de ne. Sermiyanî jî helbet bi hebûna dewletê ve, bi hebûna zagon û makzagonên dewletê ve girêdayî ye. Ji ber em bê dewlet in, sermiyanekî me tuneye, zagon û makzagonên me tunene, herkes bi serê xwe sermiyanek e, herkes zagon û makzagona xwe li gor xwe û berjewendîya xwe çêdike û bi rê ve dibe. Ango, em bê serûber in, bê rêber û bê serwer in, bê xwedî û bê star in.

Li her çar parçeyên Kurdistanê rewşa me heman rewş e. Li derveyî Kurdistanê, li seranserê cihanê rewşa me heman rewş e. Ne dezgehek me ya yekgirtî heye, ne berdevkekî me heye, ne temsîliyeta me heye û ne jî nasnameyek fermî ku xelkên biyanî karibin me pê binasin û alîkariya me bikin heye. Ango, em li seranserê cihanê bê şivan in, bê sermiyan in, bê rêber û bê serwer in. Em bûne wek pezê serberdayî. Ji ber vî jî, jiyana endam û ferdên civaka Kurd her kêlî, her kat û wextê di xeterê de ye û tu misogerî jê re tuneye. Çi li welatê xwe û çi li derveyî welatê xwe, her demê dikare bê derdest kirin û radestî neyarê xwe bê kirin.

Heta îro li derveyî welatê, bi taybet li Ewropayê, bi dehan Kurdên siyasî û çalak radestî Tirkîyê hatine kirin. Hatine revandin, hatine kujtin û hatine bêdengkirin. Bi dehan Kurdên siyasî jî alî dewleta Îranê ve hatine kujtin û revandin. Bêdewletî, bêxwedî, bêsermiyanî encama vî malkambaxîyê ye. Hûn dev ji Ewropa û parçeyên ne azad berdin, li beşê azad jî, ango li Başûrê Kurdistanê jî êdî Kurdên siyasî yên parçeyên din, pêşmergeyên ku şerê dewletên dagîrker dikin û canê xwe dikin qurban, ne misoger in. Bi taybet endam û pêşmergeyên PDK Îran êdî li beşekî azad ê welatê xwe jî nikarin bisitirin, yan tîr radestî kirin, yan tîr kujtin. Başûra ku ji bo Kurdên beşên din bûbû stargeh (me wilo dizanîbû) û wargeha ewlekarîya jiyana wan, êdî bûye cîhê tirs û xofa radestîkirin û mirinê. Bi taybet YNK û Talebanî jî bo şelafiyê ji Tehranê re bikin û piştgirîya Îranê bigirin, bê şerm û fedî endam û pêşmergeyên PDK Îran radestî hêzên Îranê dike û berê wan dide mirinê.

Pêşmergeyê Rohhilatî Mistefa Selîmî 17 salan di zindanên rejîma Îranê de ma. Berî çar salan (2020) ji zindanê revîya û xwe li parçeyê azad (Başûrê Kurdistanê) girt. Ji ber Başûr jî bo Kurdan wek stargeh û ewle dihat dîtin, Mistefa Selîmî jî xwe avêt tor û bextê vî stargehê. Lê Selîmî nizanîbû ku stargeha me bûye navenda radestîkirina Kurdan û stargeha bêbextiyê. Di 2ê Nîsanê de Mistefa Selîmî derbasî Başûr bû û piştî demekê YNK ew radestî îstixbarata Îranê (İtlaat) kir û hat şeniqandin (darvekirin). Niha jî bêbextî û neyarîtiya li dijî Kurdên beşên din, bi taybet Kurdên Rohhilat, berdeyam e û bi radestîkirina endamê PDKî siyasatmedar Behzad Xusrewî ev bêbextî û xiyana li dijî Kurdan xwe dubare dike. Behzad Xusrewî penaberekî fermî û siyasîbû. Ne penaberekî qaçax û veşartî bû. Radestîkirina penaberekî fermî bi serê xwe sosret û rûreşiyek mezin e. Tew ku ew penaber bi destê Kurdan bê

radestîkirin, rûreşîya rûreşiyê ye.

Rejîma Îranê ji bo ku Kurdên Rohhilat, bi taybet endam û pêşmergeyên PDKî ji Herêma Kurdistanê derxe, wan radestî bigire yan bikuje, her tiştî dike. Herî dawî

Rayedarê Îranê Kazem Garîbabadî daxuyanîyek da ajansa mehr a nivfermî ya Îranê û diyar kir ku Wezaretê Karên Derve ya Îranê ji bo 118 siyasatmedarên Kurd, ku di nav wan de endamên PAK, Komale, PJAK û KDP-î jî hene, dosyayek radestî desthilatdarên Îraqê kiriyê.

Abadî herwiha eşkere kir ku di çarçoveya "Komîteya Hevbeş a Dadwerî ya Têkoşîna li dijî Terorê" ya di navbera Îran û Îraqê de, li dijî siyasatmedarên Kurd "kiryarek yasayî" hatiye destpêkirin. Abadî her wiha da zanîn ku daxwaza radestîkirina siyasatmedarên Kurd ên Rohhilat li gor "lihevkirina di navbera Komara Îslamî û Îraqê de hatiye kirin.

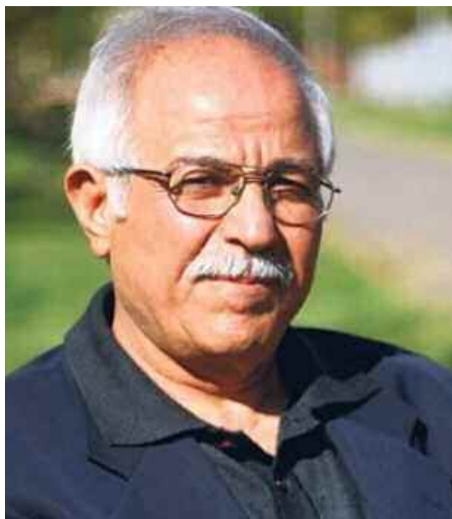
Li vir dixuye ku rejîma Îranê ji bo tunekirina siyasatmedan, endam û pêşmergeyên partiyên Kurdên Îranê hemû hewldanan dide û wê bide jî. Lê yak u me dêşîne helwest û bêbextîya YNK û bêdengî û bêhelwestîya PDK ye.

PDK bi bêdengî û bêhelwestîya xwe rasterast yan ne rasterast dibe şîrkê sîc û gunehên YNK û rejîma Îranê. Bêdengîya li hember radestîkirina pêşmerge û Kurdên siyasî Kurdan dêşîne, bi taybet dostên PDK zêdetir dêşîne. PDK bi vî bêdengî û bêhelwestîya xwe xwe di çavên Kurdên din de piçûk dixwe, bêqîmet dike û bahwerîya bi PDK dişikîne. Ne tenê bêdengî û bêhelwestîya li hember radestîkirina Kurdên Rohhilat û Îranê, bêdengîya li hember êrîş û bombekirinên Tirkîyê jî bi heman şeweyî dil û hasten Kurdan brîndar dike. Xaka Başûr tê dagîrkirin deng tune, gundên Başûr tîr bombebarankirin, deng tune, Kampa Penaberên Mexmûrê tê bombebarankirin, deng tune. Û gelek sedemên din. Yanî, PDK bi vî helwesta xwe, bi vî bêdengî û xemsarîya xwe li her çar parçeyên Kurdistanê gelek tişt û çeper wînda kirin, gelek Kurd ji xwe sar û dîr kirin. Divê PDK bizanibe ku Kurdistan ne tenê Duhok, Zaxo û Hewlêr e. Siyaseta ku di nav sînorên van her sê bajaran de teng û fetisî ye, tu fêdeyê nade PDK û dostên PDK. Dawîya siyaseta ku xwedî li Kurdên her çar parçeyî dernekeve lawazî û têkçûn e.

Werhasîlî kelam, em milletekî bê xwedî û welatekî bê sermiyan in. Sermiyanên heyî jî mixabin ne di wê astê de ne ku karibin sermiyanîyê ji her çar beşên Kurdistanê re bikin.

Wek dibêjin, mîh bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe. Comerdî û mîrxasî ew e ku meriv ne di rojên fireh de, di rojên teng de karibe xwedî li hev derkeve û hûn sax.....

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê encama serhildanên neteweyî ye...

İbrahim GUÇLU

Neteweya kurd, 200 sal e ku ji bona çarenivîsiya xwe û dewleta xwe ava bike xebat û têkoşîna millî dimeşîne. Dema ku Şoreşa Neteweyî ya Îlonê li Başûrê Kurdistanê dest pê kir, 150 sal bû ku têkoşîna neteweya kurd ji bona çarenivîsiya xwe dom dikir.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê, di sala 1961an de li ser bingeh û ceribandînan serhildan û têkoşîna neteweyî yên Kurdistanê qewimî.

Di Şoreşa Neteweyî ya Îlonê de, nefesa Serhildana Şêx Ubeydullah Nehrî, Mîrê Botan, Simko Axayê Şikakî, serhildana 1925an a di bin serokatiya Xalid Begê Cibrî û Şêx Seîd Efendiyê Pîranî de hatiye meşandin, Serhildana Agriyê ya ku di bin serokatiya Îhsan Nûrî Paşa de hatiye meşandin, heye.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê ji van hemû tevgerên millî û serhildanên millî sûd wergirt.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê encama ceribandînan, çanda Dewleta Kurdistanê ya Mehabadê ye

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê çawa ku encama xebat û têkoşîneke dîrokî û dirêj e; di heman dem de encama amadekariyê mezin e jî.

Ji bona Şoreşa Neteweyî ya Îlonê amadekariyê mezin hebû. Serok Mele Mistefa Barzanî û hevalên wî li Yekîtiya Sovyetan û di qada navneteweyî de xebatek xurt û bi plan meşandin.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê, ji şoreş û serhildanên Kurdistanê yên beriya wê, ji aliyê pêşengiyê de jî xwediyê ferqeke mezin bû.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê, di pêşengiya Serok Mele Mistefa Barzanî de hat meşandin. Ew serokê demê nebû. Ew serokê hemû deman bû. Ew di gelek şoreş û di avakirina Dewleta Kurdistanê ya Mehabadê de hatibû pijandin û bibû xwediyê ceribandînan. Ew beriya şoreşa millî ya Îlonê jî, her dem li pêş bû û serok bû.

Serok Mele Mistefa Barzanî, serokatiya xwe piştî Şoreşa Neteweyî ya Îlonê jî domand.

Loma jî Şoreşa Neteweyî ya Îlonê bi pêşengiya Serok Mele Mistefa Barzanî xwediyê şanseke mezin bû. Wê şansê bi serkeftinê û zora dijmin birinê û bi avakirina Otonomiya Kurdistanê xwe diyar kir.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê, ji şoreşên din yên Kurdistanê ji aliyê rêxistinî de jî xwediyê şans û ferqeke mezin bû. Yekemîn car bû ku şoreşeke millî ya Kurdistanê di

pêşengiya partiyekê (PDKê) de hat meşandin.

Pêşengiya partiyê, serokatiya Şoreşa Neteweyî ya Îlonê guhert. Bi wasitaya PDKê pêşengiya Şoreşa Millî ya Îlonê li Kurdistanê ji hemû berpîrsiyarên beşên civatê teşkîl kir.

Hemû şoreşên millî û serhildanên Kurdistanê li hemberî Împeratorî û dewletên kolonyalîst serkeftî nebûn. Li hemberî dewletan şikest xwarin.

Lê Şoreşa Neteweyî ya Îlonê di vê mijara stratejîk de qedera neteweya kurd guhert. Li hemberî dewletê serkeftî bû, zora dewletê û dostên wan Yekîtiya Sovyetê bir.

Dewleta Iraqê û desthilatdariya Baasê mecbûr bûn ku bi Şoreşa Millî ya Îlonê û Serok Mele Barzanî û PDKê re Peymana Otonomiya Kurdistanê di 11ê Adara 1970yî de bipejirîne.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê bi her awayî îradeya gelê Kurdistanê temsîl dikir.

Loma jî xwediyê taybetiyêke dîrokî bû.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê, şoreşeke civakî û gelemper bû. Hemû beşên kurdan; mîr, şêx, axa, serokeşir, mele, gundî, karker, rewşenbîr, jin, mêr, ciwan û kal, beşdar û piştgirê Şoreşa Neteweyî ya Îlonê bûn.

Loma jî şoreşeke gelek demokrat bû.

Şoreşa Neteweyî ya Îlonê domand, ji şoreşa millî ya gulane re derfet çêkir û bingeha Dewleta Federe ya Kurdistanê ava kir.

Mesrûr Barzanî: Eger îrade hebe, çareserkirina pîrsgirêkan hêsan e

Mesrûr Barzanî ji şandeya aboriyê ya Iraqê re got, "Eger îrade hebe, çareserkirina pîrsgirêkan hêsan e."

Civîna liqneya aboriyê ya Iraqê û Herêma Kurdistanê bi amadebûna Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî li Hewlêrê hat lidarxistin. Di civînê de Alîkarê Serokwezîr û serokê şandeya aboriyê ya girêdayî Serokwezîriya Iraqê Fuad Husên, Alîkarê Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Qubad Talebanî û gelek wezîr û berpîrsên pêwendîdar ên her du aliyên amade bûn.

Herwiha di civînê de her du alî li ser pîrsgirêkan ku heta niha nehatine çareserkirin axivîn û tekezî li ser rêzgirtina mafên destûrî yên Herêma Kurdistanê hat kirin.

Hikûmeta Herêma Kurdistanê li ser civînê daxuyaniyek belav kir.

Li gorî daxuyaniyê, Mesrûr Barzanî got, "Eger xwestek û îradeya çareserkirinê hebe, çareserkirina pîrsgirêkan hêsan e."

Divê rêzgirtina destûr û peymanan bibe bingeha çareserkirina hemû pîrsgirêk û nakokiyên." "Divê hikûmeta federal bibe hikûmeta hemû herêm û parêzgehan"

Herwiha Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî got:

"Divê hikûmeta federal bi awayekî dadperwerane li hemû parçeyên Iraqê tevbigere û bibe hikûmeta hemû herêm û parêzgehan."

Çawa ku parastina mafên hemwelatîyên Besra û Bexdayê dike, divê bi heman awayî parastina mafên gelê Herêma Kurdistanê jî bike." Mesrûr Barzanî tekez kir ku Herêma Kurdistanê herêmeke destûrî ye û wiha pê de çû:

"Divê rêz li sîstema federalî ya Herêma Kurdistanê bê girtin û di vê çarçoveyê de serederî bi Herêma Kurdistanê re bê kirin."

Di daxuyaniyê de hat ragihandkin ku Alîkarê Serokwezîr û Serokê Encûmena Serokwezîriyê ya Iraqê ya ji bo karûbarên aboriyê li ser giringî û pêwîstiya çareserkirina pîrsgirêkan nehatine çareserkirin li ser bingeha destûrê hev ra bûn û "hatina vê şandeya bilind ji bo çareserkirina pîrsgirêkan e."

Piştî komîteyên pêwendîdar ên her du aliyên bi awayekî cuda li ser mijaran civiyên û nîqaşên berfireh kirin.

Tê plankirin ku hevdiştin du rojan berdewam bikin.

Asayîşa Herêma Kurdistanê: YNKyê Behzad Xusrewî radestî Îranê kir

Encumena Asayîşa Herêma Kurdistanê got, "YNKyê Behzad Xusrewî radestî Îranê kir û haya Encûmena Asayîşa Herêma Kurdistanê ji vê yekê nîne."

Endamê Hizba Demokrat a Kur-

vê yekê nîne."

Di beşeke din a daxuyaniyê de Encumena Asayîşa Herêma Kurdistanê ragihand:

"Ev demek e Yekîtiya Niştîmanî ya Kurdistanê saziyên hikûmetê yên li

hatibû desteserkirin.

Di encama lêkolînê de derket holê ku mafê wî yê rûniştinê li Herêma Kurdistanê nîne û ti pêwendîya ve mijarê bi karê siyasî re nîne."

PDK-Î: Asayîşa Silêmaniyê endamê me radestî Îranê kir

Navenda Teşkîlata Hizba Demokrat a Kurdistanê - Îran (PDK-Î) li ser radestkirina Behzad Xusrewî daxuyaniyek belav kir.

PDK-Îyê di daxuyaniya xwe de got, "Di du hefteyên borî de Dezgeha Asayîşa Herêma Kurdistanê li Silêmaniyê du caran gazî Behzad Xusrewî kiriyê."

Cara duyemîn piştî cend rojan desteserkirî ma wan ew radesî Îdareya Îtlaata Bajarê Sineyê kir."

"Piştî şkenceyê hatiye radestkirin"

Behzad Xusrewî di sala 1987an de li Seqizê ji dayîk bûye û ji sala 2014an ve li Silêmaniyê dijîtiya û daxwaza mafê penaberiyê ya Neteweyên Yekbûyî hebû.

Li gorî Rêxistina Mafê Mirovan a Hangawê, Bahzad Xusrewî kesekî astengdar bûye û "piştî şkenceyê" radesî saziyên ewlehiyê yên Îranê hatiye kirin.

1ê Îlona 2024ê Hêzên ewlehiyê yên Sineyê pêwendî bi birayê Behzad Xusrewî yê ku li Seqizê dijî re kir û jê re got ku Behzad li bajarê Sineyê hatiye girtin û dê wê sewqî dadgehê bikin.

distanê - Îran (PDK-Î) Behzad Xusrewî 1ê Îlona 2024an radestî Îtlaata Îranê hatibû kirin.

Encumena Asayîşa Herêma Kurdistanê li ser radestkirina Behzad Xusrewî daxuyaniyek belav kir û got:

"Yekîtiya Niştîmanî ya Kurdistanê (YNK) li ser navê Asayîşa Silêmaniyê û bi fermana Serokê YNKyê endamê Hizba Demokrat a Kurdistanê Behzad Xusrewî radestî Komara Îslamî ya Îranê kiriyê û haya Encûmena Asayîşa Herêma Kurdistanê ji

Silêmaniyê bi biryara partiyê ve bi rê ve dibe.

Saziyên fermî yên Herêma Kurdistanê ji kiryarên neyasayî yên serokê YNKyê û saziyên wan berpîrs nînin."

Dezgeha Asayîşa Herêma Kurdistanê ya Silêmaniyê doh li ser Behzad Xusrewî daxuyaniyek belav kiribû û tê de wiha gotibû:

"Behzad Xusrewî hefteya borî ji ber nebûna destûra rûniştinê ji aliyê hêzên ewlehiyê yên Silêmaniyê ve

Mûsa Anter 32 sal berê wek îro hat qetilkirin

Di ser qetilkirina rojnamevan, rewşenbîr û nivîskarê Kurd Musa Anter (Apê Musa) re 32 sal derbas bûn. Mûsa Anter di 20ê Îlona 1992an de li Amedê hat qetilkirin. Kujer û qesas nehatin dîtin û dosyaya qetlîamê par bi hinceta demborîyê hat betalkirin.

Mûsa Anter di sala 1920an de li gundê Zivingê girêdayî Nisêbîna navçeya Mêrdînê di nava şert û mercên nebaş de hatiye dinyê. Bavê wî hê zarok bû mir. Navê bavê wî Anter bû navê malbata paşê. Bi diya xwe re mezin bû. Dibistana seretayî li Mêrdînê li dibistana şevînî xwend. Ev dibistanên nû yên şevînî ji bo baştir piştgirîkirina zarokên ku di şert û mercên xerab de mezin bûn tedbîrek nû bû. Dibistana navîn û amadeyî li Edeneyê xwend û heta sala 1941 li wir ma. Mûsa Anter piştî ji aliyê dewletê ve bi çend xwendekarên bijarte re şandin dibistana şevînî ya Stenbolê. Di dema xwendina xwe ya felsefeyê de gelek xwendekarên Kurd nas dike. Di nav wan de sekreterê giştî yê Partiya Karkerên Tirkîye Tarık Ziya Ekinci, damezrînerê Partiya Türkiye Milli (Partiya Netewî ya Tirkîyê) Yusuf Azizoglu û damezrînerê Partiya Demokrat a Kurdistanê-Tirkîye Faik Bucak jî hebûn. Paşê ji felsefeyê derbasî hiqûqê bû. Di 11ê Kanûna 1944an de bi keça karsazê mezin Abdurahim Zapsu re zewicî û du kur û keçek wî çêbû. Xebatên wî yên siyasî li zanîngehê dest pê kir. Ew ji bûyerên derveyî îlhama xwe girt. Di salên 1950î de ji Yêrêvanê û Qahîreyê weşanên radyoyê bi Kurdî hebûn. Lê ji bo Musa Anter a girîngtir şoreşa 1958an a Iraqê û vegera Mistefa Barzanî ji sirgûniya Sovyetê bû.

Anter bû edîtorê çend kovarên ku li ser pirsgrêka Kurd diaxivîn, di nav wan de Îleri Yurt li Amedê. Îleri Yurt kovara yekemîn bû ku bi dehan salan li ser Kurdan rawestiya. Ji ber nivîsên wî yên di rojnameya Îleri Yurt de gelek caran lîpîrsîn li ser wî hat kirin. Weşana helbesta Qimil a ku bi Kurdî hat weşandin, bi taybet bala hêzên hiqûqê kişand. Çapemeniya dewletê weşandina helbesta bi Kurdî rexne kir. Lê belê di dema dozê de ji aliyê tevgera Kurd ve gelek sempatî û piştevanî bi dest xist. Di dema dozê de sempatîzan li derveyê dadgehê kom bûn û piştgirî dan wî. Di 17ê Kanûna Pêşîn a 1959an de tevî 48 kesên din hat girtin. Di destpêkê de her 49 girtî bi darvekirinê re rû bi rû man. Lê ji ber metirsiya ihtîmala xwepêşandanên ji derve, şeş mehan di girtîgehê de man. Ev pêvajoya 49an bû sedem ku raya giştî ya li ser pirsê Kurd bilind bike. Mûsa Anter di girtîgehê de pirtûka xwe ya yekem bi navê Birîna Reş nivîsî. Di sala 1961/62an de kovara bi zimanê Kurdî û Tirkî Dicle-Firat li Stenbolê derdixe. Di sala 1960an de tev li Partiya Karkerên Tirkîyê dibe. Diviyabû di hilbijartinên sala 1965an de bibe namzed, lê ji ber tengasiyên aborî Mûsa Anter nekarî bibe namzet. Di sala 1971ê de dîsa tê girtin û di zindana leşkerî ya Diyarbekirê de dimîne. Di sala 1976an de vedigere gundê xwe û heta sala 1989an li wir dijî. Di sala 1979an de Anter dîsa tê girtin. Di dawiyê de vegeriya Stenbolê û jî kovarên Kurdî yên wek Welat, Ülke (Niştîman), Özgür Gündem (Rojeva Azad) û Özgür Ülke (Niştîmanê Azad) de nivîsî. Li Stenbolê hev-sazkarê HEP ya alîgirê Kurdan, pêşengê DTP û Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê bû.

Di sala 1991ê de Anter di filmê Mem û Zîn de cîh girt, ku piştî rakirina qedexeya zimanê Kurdî li Tirkîyê yek ji yekemîn filmên Kurdî ye. Di 20ê Îlona 1992an de li Amedê ji otelê hatiye derxistin û tê gulebarankirin.

Hinekî ji pirtûkên Mûsa Anter ev in
Birîna Reş, 1959, Weşanên Ararat.
Ferhenga Kurdî (Ferhenga Kurdî) – Stenbol, 1967

Bîranînên Min, Cild 1 – Stenbol, 1991

Bîranînên Min, Cild 2 – Stenbol, 1992

Çinara Min (Dara Çinarê Min) – Stenbol, 1999

PWK: Şoreşa Îlonê ji nû ve agirê vejîna kurdayetiyê pêxist!

Îro 63yemîn salvegera Şoreşa Îlonê ye. Di 11yê îlona 1961ê de bi rêberatiya Mele Mustafa Barzanîyê nemir û Partiya Demokrat ya Kurdistanê, gelê me yê Başûrê Kurdistanê li dijî Dewleta Iraqê serî hilda.

Piştî ku berxwedana Dêrsimê bi jenosîdeke mezin hate pelçiqandin û Komara Kurdistanê (Komara Mehabadê) hate rûxandin, demeke dirêj ewrên reş û tarî, bêdengî û şikesteke mezin xwe berda ser ezmanê her çar perçeyên Kurdistanê.

Piştî sirgûniyêke 11 salan, Mele Mustafa Barzanî, di sala 1958ê de ji Yekitiya Sowyetê vegeriya. Ev vegera bû destpêka şikesta bêdengî û bêhêvîtiya ku bi salane li Kurdistanê belav bibû.

Şoreşa Îlonê jî weke berdewamiya vegera Mele Mustafa Barzanî, pêl û bahozeke xurt û mezin bû ku ev ewrên reş û tarî ji ser ezmanê her çar perçeyên Kurdistanê belav kir; hêvî, hest û bîr û baweriya neteweyî, niştîmanî careke din li her çar perçeyên Kurdistanê geş bû.

Şoreşa Îlonê, di eslê xwe de şoreşa her çar perçeyên Kurdistanê bû. Şoreşa Îlonê li her çar perçeyên Kurdistanê, li her çar aliyê cîhanê jî nû ve hêvî û hestên neteweyî yên kurdan geş û xurt kir.

Piştî xebat û têkoşêna gelê me ya qehremanane bi 9 salan, Dewleta Iraqê paşde gav avêt û naçar ma ku li

peymanê bicîh neanî û bi yekalî dawî li peymana otonomiyê anî. Ji ber vê helwesta Rejîma Beasê, gelê me yê

gel Mele Mustafa Barzanîyê nemir rûne.

Di 11ê adara 1970yê de, Rêberatiya Şoreşa Başûrê Kurdistanê (Partiya Demokrat ya Kurdistanê) û Dewleta Iraqê (Partiya Baasê) Peymana Otonomiyê îmza kirin ku mafên gelê Kurdistanê yên îdarî, siyasî, aborî û çandî hatin naskirin û sistema otonomiyê, ango sistema xwebirêbirinê hate damezrandin.

Lê belê, Rejîma Beasê, li gorî vê peymanê tevnegeriya, hewcedariyên

Başûrê Kurdistanê, bi rêberatiya Mele Mustafa Barzanîyê nemir û pêşngiya PDKyê, mecbûr ma careke din ji bo mafên xwe yên neteweyî, demokratîk, ji bo azadiya xwe serîhilde.

Em di 63yemîn salvegera Şoreşa Îlonê de, bi hest û bîr û baweriya neteweyî, niştîmanî Şoreşa Îlonê pîroz dikin; Mele Mustafa Barzanîyê nemir û hemû şehîd û pakreawanên Şoreşa Îlonê bi giramî bibirtînin.

Buroya Ragehandinê ya Partiya Welatparêzên Kurdistanê (PWK)

Ji Evîna Rojên Kevin: Ez û Şoreşa Barzaniyê Nemir

Di sala 1963an de, temenê min dor 10-11 salan bûn. Bi tenê radyoya me li gund hebû. Antêla wê li ser odê bû, betariya wê mezin bû, gelek caran problemên wê çêdibûn; tayê wê diqetiya, lempeyên wê dişewitîn.. Bavê min an apekî min dibirin Qamişlo cem Papazyan, yekî ermenî bû, hosteyê çêkirina radyoyan bû, çê dikirin û vedigerand. Ew radyo di odê de li ser refikekê danîna bû, ku vemirî ba, paçek bi ser de dadikirin da ku toz negire û paqij bimîne.

Oda me ji zilamên gund û mêvanan vala nedibû.. Zilam li ser du rêzên kulavên himberî hev, hin çarmêrkî rûdiniştin, hin pala xwe dida palgehên û di nav axafînê re çixare ji qutiyên xwe dipêçan.. Dûyê çixareyên wan bi ser serê wan de bilind dibû û di nav re her yekî pesnê tûtina xwe dida.. Hina digot; tûtina min a Xursa Navê ye, lê hinekî sert e, hina digot ya min a Nihê ye, lê hinekî yewaş e.. hina li wan vedigerand; tûtina Mûşê ji tevan xweştir e.. Û bi kişandina çixareyan û vexwarina qehweya tal re axaftinê ji aş û bajar, Serxet û Binxet û nûçeyên şoreşa Barzanî û pêşmergeyan destpê dikir..

Min û birayê xwe (Remezhan), yê ji min biçûktir, di nav xizmeta wan mêvanan re, me bi wan re li van êzgeyan guhdarî dikir; Yêrîvan an (Yêrîvan xeber dide), (Pekî Îran), (Kermensah), (Qesra Şêrîn), (Êzgeya Kurdî li Bexa), (Beşê Kurdî li radyoya Qahîreyê). Lê ji tevan bêtir, wan zilaman li (Dengê Kurdistanê Iraqê), guhdarî dikir. Her sibeh û êvar bavê min, mirov û cîranên me di demên taybet de li Dengê Kurdis-

Konê Reş

tana Iraqê guhdarî dikirin, da ku saloxên Şoreşa Mele Mustafa Barzanî û pêşmergeyên wî zanibin..

Tevî teşwîşê û nezelaliya dengê radyoyê û nefêmkirina wan baş ji nûçeyan re, piştî ku nûçe bidawî dibûn, her yekî ji wan zilaman li gor hezkirin û dilxwestina xwe ji pêşmergeyan û Barzanî re, pesnê wan didan û kêfxweşiya xwe bi germî ji Şoreşa Barzanî re tanîn ziman û ji hev re digotin; îro pêşmergeyan wêranî û afatî bi serê cêşa (Artêş) Iraqê de aniye.. Mêr wek wan nîn in.. ku kesî me hebe Mele Mustafa Barzanî ye.

Gelek caran bavê min ji wan zilaman re digot: Min nav ji navê Mele Mustafa Barzanî xweştir nedîtiye.. Ji ber wê hezkirina wî ji Mele Mustafa Barzanî re hez Mele Mustefayê Hilêliyê jî dikir.. Di sala 1966an de, dema ku birayê min î navê çêbû, navê wî kir (Mustefa), ji eşqa navê Mele Mustafa Barzanî re.

Xelkên gund bi germî hez Mele Mustafa Barzanî û pêşmergeyên wî dikirin.. çîroka serhildana wî li ser

zardevê xelkên gund bû.. Xortên gund divîbûn bibin pêşmerge û ji hev re digotin; ji bedêla ku em leşkeriya rêjîma Sûriyê bikin û di eniyên şerê Cihûyan an di qaçaxiya li ser vî sînorê di navbera Serxet û Binxetê de bi gule û mayînen Tirkî bêne kuştin, na, bela em di ber Mela Mustafa Barzanî de bêne kuştin, çêtir e.. Ma Abdulsalam Arif çi dozê li Mela Mustafa dike.. Ew jî misilman e.. Bi Xwedê ji wan misilmantir e.. dixwaze di mala xwe de, bi xelkên xwe re bi selameti bijî.. Ma çi dozê lê dikin..?!

Wek ku min gotiye xortên gund jî, doz li bav û birayên xwe dikirin ku herin Şoreşê û bibin pêşmergeyên Barzanî. Yek ji wan apê min Mihemed bû, ku niha bûye Hecî Mihemed. Wî, ji bavê min re digot; Keka! ji min re tivingekê bikire ez ê herim bibim pêşmergeyê Barzanî. Şikriyê Berfo jî, ji bavê xwe re digot; Yabo! Tivingekê ji min re bikire ez ê herim bibim pêşmerge.

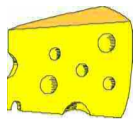
Hingê nû min û birayê xwe, navê pêşmergeyan dibihîst û ji ber pesindana zilaman ji mêraniya wan re, me di nav xwe de wateya navê pêşmerge wiha şirove dikir û ji hev re digot: Mêr mêr e, lê pêşmerge yanî ewên ku li pêşiya mêran e.. Anku ji mêran mêtir in.

Ne ku xelkên gundê me tenê di vê rewşê de bûn, belê piraniya gundên kurdan li Cizîrê di vê rewşê re derbas dibûn. Morala Kurdan bi wê şoreşê gelekî mezin bû û hêviyên wan pê bilind bû.

*- Ji pirtûka min bi navê: Ji Evîna Rojên Kevin: (Beşek ji romana jiyana min/ 300 rupel e). Amade ye ji çapê re.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Pp

penîr

Ev çiyey? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

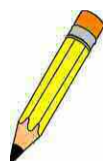
pîvaz

Ev çiyey? Ev pîvaze.
Bu nədir? Bu soğandır.
Что это? Это лук.
What is it? It is an onion.

perçemek

Ev çiyey? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

pênûs

Ev çiyey? Ev pênûse.
Bu nədir? Bu qələmdir.
Что это? Это карандаш.
What is it? It is a pencil.

Qq

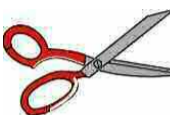

beq

Ev çiyey? Ev beqe.
Bu nədir? Bu qurbağadır.
Что это? Это лягушка.
What is it? It is a frog.

Ev çiyey? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qazdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

Ev çiyey? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qaçıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

portqal

Ev çiyey? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portağaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is an orange.

Rr

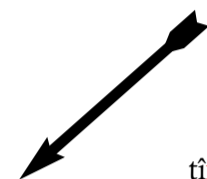
şer

Ev çiyey? Ev şere.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

kêwrişke

Ev çiyey? Ev kêwrişke.
Bu nədir? Bu dovşandır.
Что это? Это заяц.
What is it? It is a rabbit.

tîr

Ev çiyey? Ev tîre.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is an arrow.

rovî

Ev çiyey? Ev roviye.
Bu nədir? Bu tülküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Ss

sêv

Ev çiyey? Ev sêve.
Bu nədir? Bu almadır.
Что это? Это яблоко.
What is it? It is an apple.

stêrk

Ev çiyey? Ev stêrke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звезды.
What is it? It is a star.

se

Ev çiyey? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

sêvik

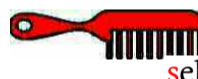
Ev çiyey? Ev sêvike.
Bu nədir? Bu kartofdur.
Что это? Это картофель.
What is it? It is a potato.

Şş

şûr

Ev çiyey? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qilıncdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şeh

Ev çiyey? Ev şeye.
Bu nədir? Bu daraqdır.
Что это? Это гребешок.
What is it? It is a comb.

şîr

Ev çiyey? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

şûşe

Ev çiyey? Ev şûşeye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

Tt

tîr

Ev çiyey? Ev tiriye.
Bu nədir? Bu üzümdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

tûtî

Ev çiyey? Ev tûtiye.
Bu nədir? Bu tutuqşudur.
Что это? Это попугай.
What is it? It is a parrot.

pirtûk

Ev çiyey? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsak

Ev çiyey? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu tîmsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodile.

Uu

utî

Ev çiyey? Ev utiye.
Bu nədir? Bu ütüdür.
Что это? Это утюг.
What is it? It is an iron.

guh

Ev çiyey? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is an ear.

Ûû

bilûr

Ev çiyey? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütəkdir.
Что это? Это свирель.
What is it? It is a pipe.

brûsk

Ev çiyey? Ev brûske.
Bu nədir? Buıldır.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

Vv

çav

Ev çiyey? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

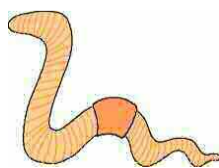
keVc

Ev çiyey? Ev keVoke.
Bu nədir? Bu göyərçindir.
Что это? Это голубь.
What is it? It is a pigeon.

gul

Ev çiyey? Ev gule.
Bu nədir? Bu güldür.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

kurm

Ev çiyey? Ev kurme.
Bu nədir? Bu qurddur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çiyey? Ev çûke.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dupişk

Ev çiyey? Ev dupişke.
Bu nədir? Bu əqrəbdır.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a skorpion.

bivir

Ev çiyey? Ev bivire.
Bu nədir? Bu baltadır.
Что это? Это топор.
What is it? It is an axe.

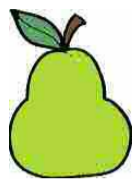

berçavik

Ev çiyey? Ev berçavike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки.
What is it? It is glasses.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Hh

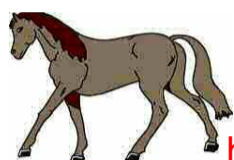
hirmê

Ev çîye? Ev hirmêye.
Bu nêdir? Bu armuddur.
Что это? Это груша.
What is it? It is a pear.

hirç

Ev çîye? Ev hirçe.
Bu nêdir? Bu ayıdır.
Что это? Это медведь.
What is it? It is a bear.

hesp

Ev çîye? Ev hespe.
Bu nêdir? Bu atdır.
Что это? Это лошадь.
What is it? It is a horse.

hêştir

Ev çîye? Ev hêştire.
Bu nêdir? Bu dævêdir.
Что это? Это верблюд.
What is it? It is a camel.

li

dil

Ev çîye? Ev dile.
Bu nêdir? Bu ürêkdir.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

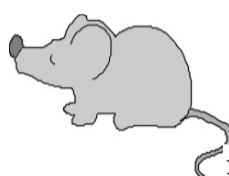
lepik

Ev çîye? Ev lepîke.
Bu nêdir? Bu êlcêkdir.
Что это? Это перчатки.
What is it? It is gloves.

ling

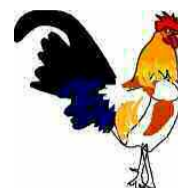
Ev çîye? Ev lînge.
Bu nêdir? Bu çîqdir.
Что это? Это нога.
What is it? It is a leg.

mişk

Ev çîye? Ev mişke.
Bu nêdir? Bu siçandır.
Что это? Это мышь.
What is it? It is a mouse.

îi

dîk

Ev çîye? Ev dîke.
Bu nêdir? Bu xoruzdur.
Что это? Это петух.
What is it? It is a cock.

îsot

Ev çîye? Ev îsote.
Bu nêdir? Bu bibardır.
Что это? Это перец.
What is it? It is a pepper.

gustîl

Ev çîye? Ev gustîle.
Bu nêdir? Bu üzûkdür.
Что это? Это кольцо.
What is it? It is a ring.

keştî

Ev çîye? Ev keştîye.
Bu nêdir? Bu gêmîdir.
Что это? Это паропход.
What is it? It is a ship.

Jj

jûjî

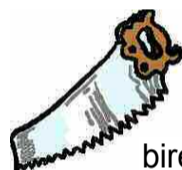

Ev çîye? Ev jûjîye.
Bu nêdir? Bu kirpidir.
Что это? Это ёжик.
What is it? It is a hedgehog.

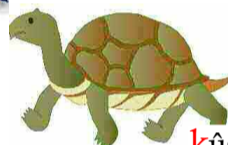
roj

Ev çîye? Ev roje.
Bu nêdir? Bu günêşdir.
Что это? Это солнце.
What is it? It is the sun.

birek

Ev çîye? Ev bireke.
Bu nêdir? Bu mişardır.
Что это? Это пила.
What is it? It is a saw.

kûsî

Ev çîye? Ev kûsiye.
Bu nêdir? Bu bağadır.
Что это? Это черепаха.
What is it? It is a tortoise.

lêv

Ev çîye? Ev lêve.
Bu nêdir? Bu dodaqdir.
Что это? Это губы.
What is it? It is a lip.

lîmor

Ev çîye? Ev lîmone.
Bu nêdir? Bu limondur.
Что это? Это лимон.
What is it? It is a lemon.

rojname

Ev çîye? Ev rojnameye.
Bu nêdir? Bu qezetdir.
Что это? Это газета.
What is it? It is a newspaper.

kevjal

Ev çîye? Ev keviale.
Bu nêdir? Bu xəçəngdir.
Что это? Это краб.
What is it? It is a crayfish.

kund

Ev çîye? Ev kunde.
Bu nêdir? Bu bayquşdur.
Что это? Это сова.
What is it? It is an owl.

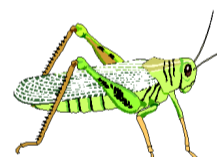
kevçî

Ev çîye? Ev kevçîye.
Bu nêdir? Bu qaşiqdır.
Что это? Это ложка.
What is it? It is a spoon.

xezal

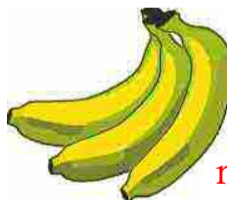
Ev çîye? Ev xezale.
Bu nêdir? Bu seyrandır.
Что это? Это джейран.
What is it? It is a deer.

kûlî.

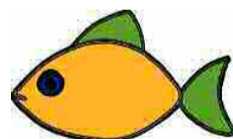
Ev çîye? Ev kûlîye.
Bu nêdir? Bu çeyirtkêdir.
Что это? Это саранча.
What is it? It is a grasshopper.

Mm

mûz

Ev çîye? Ev mûze.
Bu nêdir? Bu banandır.
Что это? Это банан.
What is it? It is a banana.

masî

Ev çîye? Ev masîye.
Bu nêdir? Bu balıqdır.
Что это? Это рыба.
What is it? It is fish.

nan

Ev çîye? Ev nane.
Bu nêdir? Bu çörêkdir.
Что это? Это хлеб.
What is it? It is bread.

trên

Ev çîye? Ev trêne.
Bu nêdir? Bu qatardır.
Что это? Это поезд.
What is it? It is a train.

ode

Ev çîye? Ev Odeye.
Bu nêdir? Bu otaqdır.
Что это? Это комната.
What is it? It is a room.

otobûs

Ev çîye? Ev Otobûse.
Bu nêdir? Bu avtobusdur.
Что это? Это автобус.
What is it? It is a bus.

gamêş

Ev çîye? Ev gamêşe.
Bu nêdir? Bu camışdır.
Что это? Это буйвол.
What is it? It is a buffalo.

meymûn

Ev çîye? Ev meymûne.
Bu nêdir? Bu meymundur.
Что это? Это обезьяна.
What is it? It is a monkey.

hûrbivîn

Ev çîye? Ev hûrbivîne.
Bu nêdir? Bu zərrəbindir.
Что это? Это лупа.
What is it? It is a magnifying-glass.

reng

Ev çîye? Ev reñge.
Bu nêdir? Bu boyadır.
Что это? Это краска.
What is it? It is a colour.

sol

Ev çîye? Ev sole.
Bu nêdir? Bu ayaqqabıdır.
Что это? Это обувь.
What is it? It is a shoe.

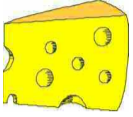

top

Ev çîye? Ev tOpe.
Bu nêdir? Bu topdur.
Что это? Это мяч.
What is it? It is a ball.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Pp

penîr

Ev çiyey? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

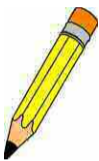
pîvaz

Ev çiyey? Ev pîvaze.
Bu nədir? Bu soğandır.
Что это? Это лук.
What is it? It is an onion.

perçemek

Ev çiyey? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

pênûs

Ev çiyey? Ev pênûse.
Bu nədir? Bu qələmdir.
Что это? Это карандаш.
What is it? It is a pencil.

Qq

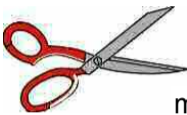

beq

Ev çiyey? Ev beqe.
Bu nədir? Bu qurbağadır.
Что это? Это лягушка.
What is it? It is a frog.

Ev çiyey? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qazdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

Ev çiyey? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qaçıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

portqal

Ev çiyey? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portağaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is an orange.

Rr

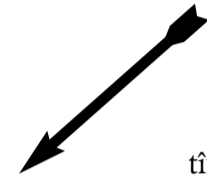
şer

Ev çiyey? Ev şere.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

kêwrîşk

Ev çiyey? Ev kêwrîşke.
Bu nədir? Bu dovşandır.
Что это? Это заяц.
What is it? It is a rabbit.

tîr

Ev çiyey? Ev tîre.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is an arrow.

rovî

Ev çiyey? Ev roviye.
Bu nədir? Bu tülküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Ss

sêv

Ev çiyey? Ev sêve.
Bu nədir? Bu almadır.
Что это? Это яблоко.
What is it? It is an apple.

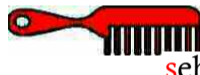
stêrk

Ev çiyey? Ev stêrke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звезды.
What is it? It is a star.

şûr

Ev çiyey? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qılıncdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şeh

Ev çiyey? Ev şeye.
Bu nədir? Bu daraqdır.
Что это? Это гребешок.
What is it? It is a comb.

tîr

Ev çiyey? Ev tiriye.
Bu nədir? Bu üzümdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

tûtî

Ev çiyey? Ev tûtiye.
Bu nədir? Bu tutuqşudur.
Что это? Это попугай.
What is it? It is a parrot.

se

Ev çiyey? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

sêvik

Ev çiyey? Ev sêvike.
Bu nədir? Bu kartofdur.
Что это? Это картофель.
What is it? It is a potato.

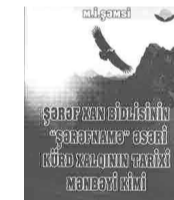
şîr

Ev çiyey? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

şûşe

Ev çiyey? Ev şuşeye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

pirtûk

Ev çiyey? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsak

Ev çiyey? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu timsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodile.

Uu

utî

Ev çiyey? Ev utiye.
Bu nədir? Bu ütüdür.
Что это? Это утюг.
What is it? It is an iron.

guh

Ev çiyey? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is an ear.

Ûû

bilûr

Ev çiyey? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütökdir.
Что это? Это свирель.
What is it? It is a pipe.

brûsk

Ev çiyey? Ev brûske.
Bu nədir? Bu ıldırımır.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

Vv

çav

Ev çiyey? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

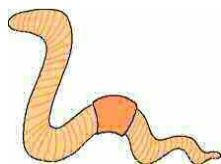
keVc

Ev çiyey? Ev keVoke.
Bu nədir? Bu göyərçindir.
Что это? Это голубь.
What is it? It is a pigeon.

gul

Ev çiyey? Ev gule.
Bu nədir? Bu güldür.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

kurm

Ev çiyey? Ev kurme.
Bu nədir? Bu qurddur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çiyey? Ev çûke.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dupişk

Ev çiyey? Ev dupişke.
Bu nədir? Bu əqrəbdır.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a skorpion.

bivir

Ev çiyey? Ev bivire.
Bu nədir? Bu baltadır.
Что это? Это топор.
What is it? It is an axe.

berçavik

Ev çiyey? Ev berçavike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки.
What is it? It is glasses.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Ww

werdek

Ev çîye? Ev werdeke.
Bu nêdir? Bu ökdêkdir.
Что это? Это утка
What is it? It is a duck.

wêne

Ev çîye? Ev wêneye.
Bu nêdir? Bu şêkildir.
Что это? Это картина
What is it? It is a map.

ewr

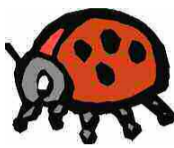
Ev çîye? Ev ewre.
Bu nêdir? Bu buluddur.
Что это? Это туча.
What is it? It is a cloud.

kew

Ev çîye? Ev kewe.
Bu nêdir? Bu kêklickdir.
Что это? Это цесарка
What is it? It is a partridge.

Xx

xalxalok

Ev çîye? Ev xalxaloke.
Bu nêdir? Bu arabüzendîr.
Что это?
Это божья коровка.
What is it? It is a lady-bird.

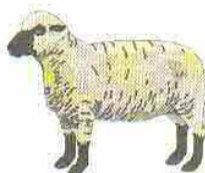
xanî

Ev çîye? Ev xanîye.
Bu nêdir? Bu evdir.
Что это? Это дом.
What is it? It is a home.

xaç

Ev çîye? Ev xaç e.
Bu nêdir? Bu xaçdır.
Что это? Это крест.
What is it? It is a cross.

berx

Ev çîye? Ev berxe.
Bu nêdir? Bu quzudur.
Что это? Это баран.
What is it? It is a sheep.

Yy

xîyar

Ev çîye? Ev xîyare.
Bu nêdir? Bu xiyardîr.
Что это? Это огурец.
What is it?
It is a cucumber.

heyve

Ev çîye? Ev heyve.
Bu nêdir? Bu aydır.
Что это? Это луна.
What is it? It is a moon.

1

yek

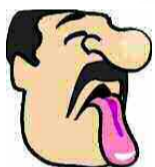
Ev çîye? Ev yeke.
Bu nêdir? Bu birdir.
Что это? Это единица.
What is it? It is a one.

çiya

Ev çîye? Ev çiyaye.
Bu nêdir? Bu dağdır.
Что это? Это горы.
What is it? It is a mountain.

Zz

ziman

Ev çîye? Ev zimane.
Bu nêdir? Bu dildir.
Что это? Это язык.
What is it? It is a tongue.

zengil

Ev çîye? Ev zengile.
Bu nêdir? Bu zəngdir.
Что это? Это звонок.
What is it? It is a bell.

zerik

Ev çîye? Ev zerike.
Bu nêdir? Bu vedrêdir.
Что это? Это ведро.
What is it? It is a bucket.

derzi

Ev çîye? Ev derziye.
Bu nêdir? Bu iynêdir.
Что это? Это игла.
What is it? It is a needle.

ALFABÊ

KURDÎ

Azerî

N b/s	KURDÎ		Azerî	DİKARÎ BIXWÎNÎ
	ya bi tîpên latinî	ya bi tîpên kirîlî	Latinî	
1	Aa	Аа	Aa	Artêş, armanc, av, agir, azadî, adar, azerî, aram, artêş,
2	Bb	Бб	Bb	Bazîd, beran, berf, Baran, ba, bahoz, berbang, bedew, berx
3	Cc	Цц	Cc	Cûdî, cêr, çeş, Declê, Cefer, Cemîl, cêv, Cello,
4	Çç	Чч	Çç	Çekdar, çem, çar, çepik, çav, çeleng, çil,
5	Dd	Дд	Dd	Dayîk, dewr, dar, dest, Dara, dû, deh, defter, don, dîwar, dinê
6	Êê	Ее	Ee	Êlnûr, êvar, êzîng, êş, êlek, Êldar,
7	Ee	Яя	Əə	Enî, ewr, erê, Ewreman, Elî, elek, Elegez, Erzurum,
8	Ff	Фф	Ff	Ferat, frtone, Fariz, fil, fûtbol, Ferman, Firat, Fatma
9	Gg	Гг	Gg	Gerîlla, Gebar, genim, gellî, germ, golig, gore, goh
10	Hh	Нн	Hh	Hewlêr, havîn, hirç hêsir, hewar, havîn, hurmê, hesp
11	Îî	Ии	Ii	Îsal, îni, bîr, pîr, sîr, Îdrîs, Îsa, îcar, valî, Îbrahîm, Îran
12	Ii	Ьь	Iı	Kirin, birin, firîn, kirîn, Miraz, mirin, minminîk,
13	Jj	Жж	Jj	Jîyan, jûjî, Nûjîn, jor, jêr, jehr, jale, jajik, Janna,
14	Kk	Кк	Kk	Kurdistan, karker, kevan, Kemal, Kerkuk, Kerem, kelem
15	Ll	Лл	Ll	Lûr, legleg, gul, bilbil, dil, Laliş, Lêyla, lazim, lempe, lîmon
16	Mm	Мм	Mm	Mîdîa, merd, mêr, mêvan, masî, meş, Misir,
17	Nn	Нн	Nn	Nan, nêrî, nig, Nîva, neví, ner, nav, nas, hinar, Hesên,
18	Oo	Оо	Oo	Osê, Oskan, dor, sor, Oric, ode, orxan, Oslo, Duhok
19	Pp	Пп	Pp	Par, piling, pîr, pola, pis, Paşa, Perîşan, pitî, petek, perçe
20	Qq	Qq	-	Quling, qawe, qîr, qelem, qaîş, qat, qeysî, Qasim, qesir, qend
21	Rr	Рр	Rr	Ro, Rostem, zer, ber, gerîlla, reş, ru, rast, ram, aram, zirav
22	Ss	Сс	Ss	Serok, Sîpan, Sencar, sêv, sor, sût, serî, saz, serbaz, Sefer, sê
23	Şş	Шш	Şş	Şoreş, şev, şe, şene, şêr, şûr, şapik, şalik, şirîn, sekir, şewaq
24	Tt	Тт	Tt	Tîr, tîrêj, tam, tas, tî, tendûr, Temam, temaşe, tîfing, top,
25	Ûû	Уу	Uu	Kûr û dûr, pênuş, hûr, şûr, nûr, bûyîn, çûyîn, bûyar
26	Uu	Юю	Üü	Gul, sur, duðu, guh, buhur, kurd, Kurdistan, guhdar, nuh
27	Vv	Вв	Vv	Vala, vrvêşî, vira, vîalî, av, valî, vajî, Vagîf, Van, vala, eva
28	Ww	Ww	-	War, welat, Wecîh, weşandin, Xwedê, Wezîr, Wekîl, walî
29	Xx	Хх	Xx	Xiyal, xewn, xanî, xurtî, Xelîl, xalo, xatî, Xalid, xaç, xêr, xas
30	Yy	Йй	Yy	Yasin, Yusif, Yagub, Yasemen, yeqîn, Yehya, yarmarka
31	Zz	Зз	Zz	Zozan, zer, zêr, zor, zengil, zend, zîv, zelal, Zîver, zêytûn

За пять лет в Курдистане зарегистрировано около 5000 компаний

Министр торговли и промышленности Регионального правительства Курдистана (КРГ) Сарвар Камаль Хавари 10 сентября заявил, что за время работы

девятого кабинета министров в курдском регионе Ирака зарегистрировано около 5000 компаний и около 4000 товарных знаков, что отражает значительный прогресс в регистрации предприятий и экономическом развитии.

В интервью агентству "BasNews" Хавари подчеркнул, что девятый кабинет добился существенных успехов в оптимизации бизнес-процессов за счет перехода на электронные системы. "Раньше регистрация компании занимала три месяца, но теперь этот процесс занимает всего три дня и стоит всего 60 000 динаров", — отметил курдский министр. Общее число зарегистрированных компаний в Курдистане в настоящее время составляет 36 000, причем 21 процент из них, более 4600 компаний, были созданы во время работы девятого кабинета.

"Сентябрьское восстание" 11 сентября 1961 г. (К годовщине Сентябрьского восстания в Иракском Курдистане, 1961—1975)

Сентябрьское восстание — под этим именем в Иракском Курдистане известна национально-освободительная война, которую вели иракские курды в 1961—1975 гг. под руководством Мустафы Барзани.

Предыстория и причины

Свержение иракской монархии в 1958 г. было с энтузиазмом встречено курдами и действительно на короткое время дало им ощущение равноправия и свободы. Демократическая партия Курдистана активно поддерживала правительство Абдель-Касема и пользовалась взаимным расположением со стороны последнего. Она стала крупнейшей (после компартии) массовой партией в Ираке и фактически заняла монопольное положение в Иракском Курдистане. Возвратившийся из Москвы председатель ДПК Мустафа Барзани стал общеиракским национальным героем. При этом курдские националисты надеялись на предоставление Курдистану автономии, крестьянские массы — на аграрную реформу, которая покончит с малоземельем и безземельем подавляющего большинства крестьянства.

Эти надежды были, однако, обмануты. С начала 1960 г. в политике Касема происходит поворот, связанный с его попыткой опереться на силы правого арабского национализма. С конца года начинаются открытые гонения на всякие курдские национальные проявления. Дошло до того, что сорт "курдской пшеницы" был специальным приказом переименован в "северную пшеницу".

Пешмарга

Крах аграрной реформы и резкое повышение налогов были другими факторами, которые вели к восстанию даже независимо от национальных вопросов. Летом 1961 г. народные массы в Курдистане буквально рвались к оружию. Курдистан фактически выходил из-под контроля правительства, в ряде населённых пунктов произошли спонтанные вспышки насилия, сопровождавшиеся изгнанием местной администрации и полиции.

ДПК в этой ситуации играла скорее сдерживающую роль. В партийном руководстве за немедленное восстание выступал только Джалаль Талабани; большинство Политбюро считали восстание несвоевременным, первый секретарь Ибрагим Ахмед вообще не верил, что при отсутствии внешней поддержки курды сумеют вести сколько-нибудь серьёзную партизанскую войну. Барзани был настроен менее пессимистически. Ещё осенью 1960 г. он (под предлогом октябрьских торжеств) побывал в Москве и вёл там переговоры о снабжении курдов оружием (ему были выделены деньги на закупку оружия, переданные через посольство СССР в Багдаде). Однако и он считал, что восстание не подготовлено и несвоевременно.

Начало восстания

В начале сентября 1961 г. Касем вводит в Курдистан 25-тысячную армейскую группировку. Днём начала восстания курды считают 11 сентября, когда Курдистан был подвергнут первой бомбардировке. Тем не менее в тот момент казалось, что происходит скорее подавление восстания, чем его начало. Войска без труда пресекли попытки сопротивления, буквально разогнав неопытные

отряды партийцев и племенных ополчений. Центром сопротивления оставался только Барзан, где держался Барзани. Однако 8 октября Барзани был вытеснен из Барзана. Восстание казалось окончательно подавленным.

К тому моменту силы ДПК насчитывали: 640 человек у Барзани, 200 человек в горах Сафин-даг (район Эрбиля), 50 человек в провинциях Сулеймания и Киркук (из которых только половина имела оружие) и 30 человек в Ханекине. Однако этот подсчёт не включает силы племён, по-прежнему находившихся в состоянии брожения; именно они и стали основным ресурсом Барзани.

Покинув Барзан, Барзани проходит через земли соседних племён, быстро доводит свой отряд до 5 тысяч и с этими силами в начале декабря громит три иракских батальона в ущелье Гали-Завет (под г. Сарсанг) и берёт Сарсанг. Результатом этого события оказалось установление контроля Барзани над всем северо-западом Иракского Курдистана.

Победа при Гали-Завете оказала вдохновляющее действие на курдов и, в частности, на Политбюро, до сих пор пребывавшее в некоторой растерянности. Был создан пленум ЦК (18-23 декабря), который впервые прямо провозгласил "курдскую революцию" и выдвинул лозунг: "демократия Ираку — автономия Курдистану"! Этот лозунг оставался официальным лозунгом восставших на протяжении всего восстания, хотя среди курдов гораздо популярнее был другой, брошенный самим Барзани: "Курдистан — или смерть!"

С наступлением весны 1962 г. Барзани выступает на юго-восток и соединяется с отрядами Политбюро, действовавшими в районе Сулеймании. Овладение городком Раят дало ему

контроль над "дорогой Гамильтона" — шоссе, соединявшим Иракский Курдистан с Ираном (эта дорога играла ключевую роль для снабжения курдов, ввиду введённой Багдадом блокады повстанческого района). Выступив затем на запад к горам Сафин, он летом берёт в кольцо 12-тысячную иракскую группировку, находившуюся в пяти лагерях в районе Шаклава-Ревандуз. Лагеря были блокированы, и Барзани стал безусловным хозяином всего горного Курдистана — на территории 30-40 тыс. кв.км. с населением 1.200 тыс. человек.

Барзани и первый баасистский

режим

Неудача Касема в Курдистане стала одной из причин его свержения 8 февраля 1963 г. в результате военного переворота, организованного партией Баас. Барзани был в тайных контактах с баасистскими заговорщиками, которые обещали ему провозглашение автономии Курдистана. Сразу после переворота боевые действия были прекращены. В Багдад для переговоров была направлена делегация во главе с Джалалем Талабани. Однако баасисты, вместо автономии, предложили план децентрализации (придания провинциям прав местного самоуправления), с порога отвергнутый курдами как неприемлемый. Одновременно на севере Ирака концентрировались войска. 9 июня курдская делегация в Багдаде была арестована, а армия начала наступление.

Наступление сопровождалось широкими репрессиями против гражданского населения: массовыми убийствами, депортациями, сожжением деревень и урожая. Эти действия достигли таких масштабов, что 3 июля Монголия (с подачи СССР) внесла в ООН проект резолюции "О политике геноцида, проводимой правительством Иракской республики в отношении курдского народа" (проект был отозван под давлением арабских стран).

В военном отношении главной целью наступления был Барзан. 4 августа багдадское радио заявило о его захвате. На деле Барзани, после первых поражений, сумел мобилизовать все наличные силы и остановить иракцев на подступах к родному посёлку. Осенью иракские войска, после ряда неудач, были выведены из района Барзана, тогда как курды перешли в контрнаступление и вернули себе почти всю утраченную летом территорию.

ранее утерянное; иракское же присутствие выражалось в виде цепи блокированных гарнизонов, которые приходилось снабжать с воздуха.

В 1963 г. число курдских пешмерга достигло 20 тыс. человек; эта цифра не включала милицию, призывавшуюся в случае угрозы данному району. Пешмерга пополнили арсеналы тяжёлым оружием (миномёты), среди них появилось до 70 кадровых офицеров и еще больше унтер-офицеров, бежавших в Курдистан после баасистского переворота; в конце года началось переформирование курдских отрядов по образцу регулярной армии.

"Свободный Курдистан"

18 ноября 1963 г. президент Ирака Абдель Салам Ареф совершил новый переворот, разогнав баасистов и сформировав чисто военное правительство; 10 февраля 1964 г. между ним и Барзани было подписано новое перемирие. В тексте договора ничего не говорилось об автономии, что дало повод Ибрагиму Ахмеду и его сторонникам в Политбюро (включая Талабани) обвинить Барзани в предательстве. Со своей стороны, Барзани созывает партийный съезд, исключая "фракцию Политбюро" из ДПК. Вооружённой рукой подавив оппозицию и изгнав враждебную фракцию в Иран, Барзани принимает за организацию на подконтрольной территории правительственных структур: "Совета революционного командования Курдистана" (парламента, председателем которого считался сам Барзани) и "Исполнительного комитета" (правительства, председатель д-р Махмуд Осман). "Столицами" "Свободного Курдистана" являлись городки Рания и Галала, недалеко от иранской границы.

"Баззазовский договор"

В 1965 г. военные действия возобновились. На весну 1966 г. багдадский Генеральный штаб наметил решающее наступление, имея целью овладеть "дорогой Гамильтона" и затем расколоть район восстания на две части; однако разгром иракцев в мае в сражении под Ревандузом сорвал этот план. 15 июня премьер-министр Ирака Абдель-Рахман аль-Баззаз выступает с призывом к началу мирных переговоров, и 29 июня провозглашается (в виде правительственной декларации) мирный договор, заключенный между ним и курдской делегацией. Идея Баззаза предполагала не автономию курдов, а "децентрализацию": предоставление прав самоуправления всем провинциям Ирака, с параллельным предоставлением курдам национальных прав (курдский язык в качестве официального и языка обучения в курдских провинциях и т. д.). Для Барзани это был *minimum minimumum*; он пошёл на соглашение прежде всего потому, что нуждался в передышке; кроме того, за время переговоров он убедился в искренности либеральных устремлений Баззаза. Поэтому последовавшая вскоре отставка Баззаза и замена его военным (Наджи Талебом) была воспринята курдами как прелюдия к войне. Тем не менее, военные действия не начались до 1969 г.; всё это время формально действовал "баззазовский договор", хотя де-факто ни одна из сторон не выполняла его условий.

Подписание договора 11 марта Барзани и Садамом Хусейном.

Продолжение следует

Курдистан отмечает 63-ю годовщину Сентябрьской революции

11 сентября, в 63-ю годовщину Сентябрьской революции курдский лидер Масуд Барзани, глава "Демократической партии Курдистана" (ДПК), выступая, назвал ее движением, которое "восстановило уверенность курдского народа". "Сентябрьская революция восстановила волю курдского народа и стала прочной политической, организационной и народной базой для продолжения его освободительной борьбы против угнетения и оккупации", заявил Барзани. "Благодаря своей эпичности, храбрости и стойкости своего руководства, пешмерга и народа, Сентябрьская революция продвинула законное дело курдского народа и вдохновила сопротивление на последующих этапах национальной борьбы Курдистана". Президент Курдистана Нечирван Барзани также почтил революционное наследие, отдав дань уважения ее лидеру Мустафе Барзани и бойцам пешмерга.

В официальном заявлении президент выразил глубокое уважение к жертвам, принесенным во время революции, сказав: "Мы чтим память покойного Мустафы Барзани, лидера революции, а также мужественных пешмерга и всех тех, кто внес свою силу и

решимость".

Он сердечно приветствовал выживших пешмерга, пожелав им "прочного здоровья и безопасности".

Президент Барзани подчеркнул значение революции как отражения "ядра национального сознания, идентичности и гордости народа Курдистана". Он подчеркнул, что революция стала решающим моментом в борьбе за права курдов и заложила основу для будущих достижений.

Также Нечирван Барзани подтвердил приверженность Курди-

стана защите своих конституционных прав и сохранению единства. "Мы по-прежнему привержены отстаиванию благородных принципов и ценностей революции в нашем стремлении к свободе и демократии".

Президент завершил свое выступление, почтив память мучеников Курдистана и пообещав продолжить работу по реали-

зации их стремлений к светлому будущему.

Премьер-министр Регионального правительства Курдистана (КРГ) Масрур Барзани приветствовал Сентябрьскую революцию как "основу справедливости".

"Празднование Сентябрьской

революции — это напоминание о яркой главе, написанной народом Иракского Курдистана в его борьбе за свои законные права и его непоколебимой защите своей земли".

"Сентябрьская революция воплотила благородные ценности в содействии национальному единству и противостоянии несправедливости и тирании. Это принципы, из которых мы всегда черпаем вдохновение в наших постоянных усилиях по предоставлению большего количества услуг нашим гражданам и защите

наших национальных достижений", заявил курдский премьер.

Одно из праздничных мероприятий, приуроченных годовщине, прошло в Эрбиле, столице Курдистана, где в среду были награждены несколько учителей, участвовавших в сентябрьской революции 1961 года.

Союз учителей Эрбиля организовал мероприятие, чтобы признать вклад учителей Эрбиля, участвовавших в революции.

Во время мероприятия Билинд Исмаил, глава второго отделения ДПК, заявил: "Наше присутствие в Курдистане сегодня — это заслуга тех, кто участвовал в Сентябрьской революции. Наша способность читать и писать на курдском языке — это заслуга учителей, которые принимали участие в революции и продолжали нас обучать".

Сентябрьская революция занимает важное место в курдской истории, поскольку она зало-

жила основу курдских политических движений и стремлений к автономии, которые продолжают влиять на курдскую политику и сегодня. Она также ознаменовала появление пешмерга, курдских вооруженных сил, как символа сопротивления и ключевого игрока в усилиях курдской самообороны.

Революция, начавшаяся 11 сентября 1961 года под руководством Мустафы Барзани, была вызвана возмущением в связи с отказом иракского правительства признавать национальные права курдов и его репрессивной политикой в отношении курдского населения.

"Демократическая партия Курдистана" (ДПК) под руководством Мустафы Барзани организовала силы пешмерга для борьбы за курдскую автономию, культурные права и большую политическую свободу в Ираке. Конфликт продолжался более десятилетия, с периодическими боями и переговорами между курдскими силами и иракским правительством. В 1970 году революция привела к Соглашению об автономии между иракским правительством и курдами, которое обещало предоставить автономию курдскому региону. Однако соглашение так и не было полностью реализовано, и напряженность в конечном итоге переросла в новый конфликт.

Премьер-министр Курдистана и посол Канады обсудили торговлю и федеральные отношения

10 сентября премьер-министр Курдистана Масрур Барзани встретился с

послом Канады в Ираке Кэти Бункой, чтобы обсудить различные вопросы, включая укрепление двусторонних отношений, особенно в торговле и сельском хозяйстве.

Курдский премьер приветствовал усилия посла по развитию двусторонних отношений и пожелал ей успехов в работе.

Согласно заявлению канцелярии премьер-министра, посол Бунка подтвердила приверженность Канады укреплению отношений с Курдистаном. Она объявила, что делегация канадских компаний, специализирующихся на сельском хозяйстве, планирует посетить Курдистан этой осенью.

На встрече также обсуждалось текущее состояние отношений между Курдистаном и иракским федеральным правительством, а также нерешенные вопросы, стоящие между ними.

Премьер-министр Барзани рассказал о недавних переговорах между федеральным экономическим советом и чиновниками курдского региона в Эрбиле, подчеркнув важность соблюдения конституции и уважения прав Курдистана.

Пострадавшие от пожаров в Эрбиле получат более 1500 долларов США

Губернатор Эрбиля Омед Хошнав 9 сентября объявил, что Региональное правитель-

ство Курдистана (КРГ) предоставит два миллиона динаров (1526,72 долларов США) каждому пострадавшему от пожаров на рынках Бала и Шейх Аллах. В своем заявлении Хошнав отметил: "В первом пожаре сгорело 66 магазинов, во втором — 48, а на рынке Шейх Аллах — 17 магазинов". "50% работ по реконструкции на базаре Кайсари в Эрбиле завершено, проектом занимаются две компании, а на реконструкцию рынка Бала выделено 600 миллионов динаров (91 603,20 долл. США)", добавил чиновник.

Эрбиль, столица Иракского Курдистана, пережил в 2024 году почти 1000 пожаров, многие из которых были связаны с преднамеренными действиями или неисправностями электропроводки. Самый серьезный инцидент произошел на базаре Кайсари, где было уничтожено 227 магазинов и 7 складов, 132 человека получили ранения.

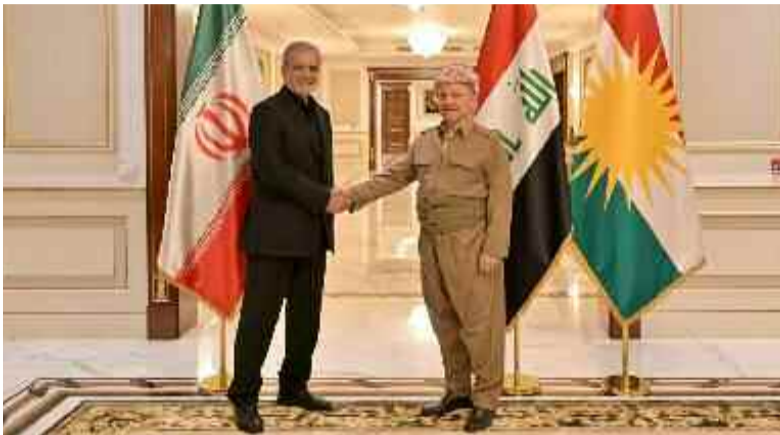
Федеральное министерство внутренних дел и министерство внутренних дел Курдистана арестовали лиц, причастных к пожарам в Эрбиле, Дохуке и Киркуке. Подозреваемые, связанные с "Рабочей партией Курдистана" (РПК), планировали также нападения на рынки в Багдаде, на нефтепровод Джейхан и электросеть Эрбиля.

ДИПЛОМАТ

№ 34 (594) 08 - 14 сентябр 2024-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Президент Ирана прибыл в Курдистан

12 сентября президент Ирана Масуд Пезешкиан прибыл в Иракский Курдистан в сопровождении высокопоставленной делегации. Президент Курдистана Нечирван Барзани, министр иностранных дел Ирака Фуад Хусейн и несколько официальных лиц приветствовали президента Ирана на официальной церемонии в международном аэропорту Эрбиля.

Визит последовал за прибытием Пезешкиана в Багдад 11 сентября, и его встреч с ключевыми иракскими лидерами, включая президента Абдула Латифа Джамала Рашида, премьер-министра Мухаммеда Ши ас-Судани, исполняющего обязанности спикера парламента Мохсена аль-Мандалави, главного судью Фаика Зидана, а также с нескольких политических деятелей.

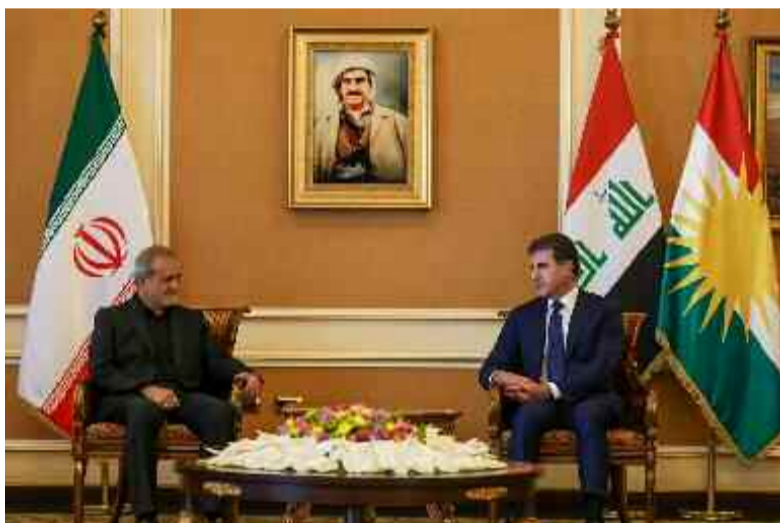
"Этот визит является ключевым моментом в укреплении отношений Ирана с соседними странами, особенно с регионом Курдистан", — заявил в преддверии визита генеральный консул Ирана в Сулеймани Мохаммад Махмудян.

Сразу после прибытия в Эрбиль иранский лидер встре-

тился с премьер-министром Курдистана Масурром Барзани и президентом "Демократиче-

ской партии Курдистана" (ДПК) Масудом Барзани. Обе встречи были посвящены укреплению двусторонних отношений и обсуждению вопросов, представляющих взаимный интерес.

Также президент Ирана

передал официальное приглашение курдскому лидеру Масуду Барзани посетить Тегеран.

Выступая на совместной пресс-конференции президент Нечирван Барзани подчеркнул общие культурные связи с Ираном" и назвал первый визит президента Ирана в Эрбиль "историческим".

шений, особенно в сфере безопасности. Да, есть некоторые проблемы, но мы полны решимости их решить; Иракский Курдистан готов укреплять отношения с Ираном на всех уровнях", добавил Барзани.

Со своей стороны, президент Ирана заявил: "Мы здесь, чтобы укреплять связи с Ираком и [курдским] регионом и решать проблемы, с которыми мы сталкиваемся".

После этого президент Ирана вылетел в Сулейманию. Кубад Талабани, заместитель премьер-министра Регионального правительства Курдистана (КРГ), охарактеризовал визит Масуда Пазешкиана в регион как "историческую возмож-

ность" для укрепления отношений между Курдистаном и Исламской Республикой Иран.

В своем заявлении Талабани подчеркнул, что визит подтверждает давние связи, установленные покойным президентом Ирака Джалалом Талабани, и дает значительный шанс для укрепления сотрудничества в различных секторах.

Прибыв в Сулейманию, Пазешкиан посетил мавзолей Джалала Талабани, возложил венок и расписался в гостевой книге. Затем он отправился в Дебашан, где провел переговоры с Бафелем Талабани, главой партии "Патриотический союз Курдистана" (ПСК) и другими высокопоставленными чиновниками партии. Их переговоры были сосредоточены на таких ключевых вопросах как региональная безопасность и присутствие иранских курдских оппозиционных групп в приграничных районах Сулеймани.

тился с премьер-министром Курдистана Масурром Барзани и президентом "Демократиче-

"На наших встречах с президентом Ирана мы обсуждали укрепление двусторонних отно-

Президент Курдистана призывает к принятию южнокорейской модели развития в Ираке

В четверг, 12 сентября, президент Курдистана Нечирван Барзани призвал к распространению южнокорейского опыта

развития в Курдистане и Ираке, выразив готовность региона расширять и укреплять связи с Южной Кореей во всех областях. Барзани сделал эти замечания во время церемонии в Эрбиле, посвященной 20-й годовщине прибытия южнокорейской "Зайтунской (оливковой) дивизии", военной группы, развернутой в Курдистане в 2004 году. На мероприятии присутствовал посол Южной Кореи в Ираке.

"Двадцать лет назад не было никаких отношений между Южной Кореей и Курдистаном. Прибытие дивизии "Зейтун" в 2004 году ознаменовало начало связей между двумя сторонами", — сказал Барзани, отметив, что роль Южной Кореи вышла за рамки военной помощи и включила гуманитарные и сервисно-ориентированные проекты.

Он подчеркнул значительный вклад дивизии, включая строительство 60 школ и 15 медицинских центров в Курдистане, и отметил высокую популярность Южной Кореи среди курдского народа.

Барзани также подчеркнул потенциал для "более глубокого сотрудничества с Южной Кореей", заявив, что "регион предлагает многообещающие инвестиционные возможности и благоприятную среду для иностранного капитала".

Он призвал использовать успешное восстановление Южной Кореи после войны, и ее мировое экономическое лидерство, предположив, что и Курдистан, и Ирак могли бы извлечь уроки из этого опыта.

Новый авиаудар по лагерю "Махмур": есть жертвы

10 сентября был нанесен авиаудар по лагерю "Махмур", расположенному к юго-западу от столицы Иракского Курдистана, Эрбиля, в результате чего, по словам командира пешмерга, погиб один человек. В ходе атаки, которая произошла около 16:45, беспилотник нанес удар по дому в лагере, убив одного человека и ранив двоих. "Неясно, были ли убитый и раненые вооружены или нет", — сказал командующий пешмерга на линии фронта Махмур-Гвер Сирван Барзани. По неподтвержденным данным, удар был нанесен, когда в лагере находилась совместная делегация Ирака и ООН, прибывшая, чтобы выдать жителям лагеря удостоверения личности и продовольственные карточки. В лагере "Махмур" проживают тысячи курдских беженцев из Турции. Он признан УВКБ ООН. Существуют подозрения, что лагерь находится под влиянием "Рабочей партии Курдистана" (РПК).

Турция утверждает, что лагерь является местом вербовки для РПК, группировки, которую Турция считает террористической. Ранее армия Турции неоднократно атаковала лагерь.

TƏSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLƏMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR SULEYMAN

Tel: +994 50 352-33-18

Baş redaktorun müavini:

Tariyel Cəlil

Xüsusi müxbir:

Nofəl Ədalət

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soqaq S.Mêhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnilib və "Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur.

e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filiali

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500